

**The Slavonic *Patria* of
Mount Athos
(BHG 1054u + BHG 2333)**

edited by
Georgi R. Parpulov

Plovdiv
2013

CONTENTS

Introduction.....	1
[I] Воспоминание отчасти Святыя горы Афонския.....	5
[II] Повесть о Ксиропотамском монастыре.....	15
[III] Сказание о Святой горе Афонской.....	20
[S1] Сказание о Зографских мучениках.....	47
[S2] Германа патриарха ко жестоковым Латыном поучение.....	49
Illustrations.....	54
Conclusion.....	59
Abbreviations.....	61
Acknowledgements.....	61

§ 1. After Christ rises from the dead (and ascends into heaven), the apostles and Mary assemble in Jerusalem to decide where each of them will preach the gospel. They cast lots. It falls to the Virgin to go to Iberia, but Archangel Gabriel bids her stay. (In the reign of Constantine the Great the Iberians are Christianised by a pious woman named Mary.) Lazarus invites the Virgin to visit him and she embarks for Cyprus. A storm blows the ship off course, bringing it to Mount Athos, a peninsula dedicated to Apollo and full of heathen sanctuaries. The local pagans are swiftly converted by Mary, who proclaims Athos her lot and invokes her Son's blessing upon it. § 2. It is Athos that Saint John refers to in his Revelation (12:14) as "the wilderness" where the apocalyptic Woman, i.e. the Church, will find refuge from heresies.

§ 3. Emperor Constantine renames Apollo's City on Athos Hierisson, and builds large churches at Clement's Harbour where Mary landed, at the peninsula's capital, and at the spot whence she departed. Julian the Apostate razes all three to the ground. § 4. Batos, a nephew of Theodosius the Great, sends his son by ship from Rome to Constantinople. The child falls into the sea during a storm. He is miraculously saved by the Virgin, and hears a voice asking to have her church, the last of the three originally erected by Constantine, rebuilt. The grateful Batos sends stone, columns and mosaic for this purpose. The builders hit upon a well, and discover at its bottom an image of the Virgin and Child. To commemorate this miracle, the altar of the church is placed on top of the well. A monastery is established and named, after Batos's child, Bato-paidi.

§ 5. Another image of the Virgin appears in the sea off the Athonite coast, emitting bright light. Many monks sail out and try in vain to take hold of it, until it announces: "I shall not go on shore unless Gabriel the Iberian comes". When Father Gabriel goes down to the sea, the icon falls into his arms. Placed in the church of Clement's Monastery, it refuses to stay inside and asks to be housed in a new church, specially built next to the monastery's gate. This wish fulfilled, the Virgin's image receives the name Portiatissa ("of the Gate").

§ 6. In the reign of Leo the Wise three brothers from the great city of Lichnidon (Ohrid) jointly take the habit. They settle on Athos in separate hermitages that soon grow together into a monastery. The brothers erect a church but cannot agree on its name. They leave a blank panel inside, then find it in the morning miraculously painted with an image of Saint George. The monastery becomes known as that of Saint George the Painter (Zographou). When Palestinian monks visit it on pilgrimage, they recognise the saint's icon as the one that disappeared overnight from their own church in the village of Phanouil. Saint George has left Palestine to protest its invasion by the Saracens.

§ 7. *The Monastery of Xeropotamou is founded with royal endowment in the reign of Romanos. At the consecration of its church a huge mushroom cluster springs up from the altar floor, overshadowing the sanctuary. It has forty caps, in honour of the Forty Martyrs of Sebaste to whom the church is dedicated.*

§ 8. *Emperor Manuel Palaiologos and Patriarch John Bekkos visit Italy to seek help against the Bulgarians and Turks, and adopt the heresy of the Latins. On the way back to Constantinople they stop at Mount Athos, demanding from the monks to honour their names in the Divine Liturgy. The frightened brethren of Saint Athanasius's Laura comply, for which they are subsequently chastised by God. Those at Iveron refuse, whereupon the emperor and patriarch have some of them drowned and others sold into slavery. Similarly, the abbot and brethren of Batopaidi are hanged, the monks of Zographou burnt inside the monastery's tower, the Protaton with its church set on fire. Only the monks of Xeropotamou welcome the papists. Just as they are celebrating a liturgy in their honour, God strikes the monastery with an earthquake. Ashamed, Palaiologos and Bekkos re-board their ships and depart. The monks now come out of hiding, bury their dead, and lament the calamity that befell them. The sacked monasteries are later restored by pious rulers.*

The historical veracity of these tales need not concern us here. None of the manuscripts containing them predates the sixteenth century.¹ The stories are always found in the same order, grouped, except for the last one, under the heading *Patria* ("Traditions") of Mount Athos. At first the different strands of the narrative hang loose, to intersect only in the concluding account of the papist sack (§ 8) where all initially introduced monasteries figure prominently, the Virgin Mary's prayer (§ 1) is fulfilled, and Revelation 12:14 (§ 2) is explained. I think that this compositional unity and the uniform literary style define the collection as the coherent work of a single author.²

The oldest precisely dated copy of the text in Greek³ records the year "7057" in a manner that might lead one to take it for the date when the *Patria* were originally written (fig. 1). This is not so. Evidence of the text's slightly earlier origin comes in the form of a lemma to one of its Slavonic versions: "translated by hieromonk Gabriel, notary of the Holy Mount's conciliar church at the Protaton" (fig. 2). This Gabriel is

¹ K. Chryssochoïdis, "The Portaitissa Icon at Iveron Monastery and the Cult of the Virgin on Mount Athos," in: M. Vassilaki, ed., *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium* (Aldershot, 2004), 133-42, esp. 135.

² Cf. A. Rigo, "La Diegesis sui monaci athoniti martirizzati dai latinofroni (BHG 2333) e le tradizioni athonite successive," *Studi Veneziani* 15 (1988), 71-106, esp. 78-9. Prof. Rigo considers BHG 2333 (= § 8 above) a continuation of the *Patria* (BHG 1054u), but thinks that they were composed at different dates.

³ Described in: H. O. Coxe, *Catalogus codicum MSS. qui in collegiis aulisque Oxoniensibus hodie adservantur*, 2 vols. (Oxford, 1852), I:Lincoln.16. The watermarks, very similar to Piccard's nos. 118997, 119011, 119021-2, 119036 attested in 1543-50 (cf. www.piccard-online.de), show that 1548 (AM 7057) is the year when this particular MS was copied, not the year when the *Patria* were composed.

identifiable with a cleric of the same name, resident at Karyes and otherwise known as translator from Greek into Slavonic.⁴ Since the lemma refers to him as a mere notary, Gabriel must have worked on the *Patria* at some point prior to 1515, when he is first documented as *protos* (president of Mount Athos's governing council).⁵ His translation is published below under **[I]**. Its surviving copies do not include the story of the Latin sack of Mount Athos (§ 8).

The Slavonic *Patria* were subsequently rewritten on two occasions. **[II]**, produced by an anonymous author prior to 1546 (when it was brought from the Holy Mountain to Supraśl), contains only part of the narrative (§ 7-8) and survives exclusively in East Slavic manuscripts. **[III]** is attributed to a certain Stephen: otherwise unknown, but evidently Bulgarian by birth and conviction (fig. 5).⁶ He paraphrased Gabriel's text and inserted into it passages from at least two additional sources: the so-called *Martyrdom of the Zographou Monks* **[S1]** and a Slavonic rendition of Patriarch Germanos II's polemic with the Latins **[S2]**. The resultant work is entitled "Story of the Holy Mount Athos, How it became the lot of Our Most Holy Lady Theotokos, and How it came to be called Holy Mountain and Her Garden; as well as Narrative about the miracles of certain holy icons and, in part, about the building of their monasteries; and, last, Recollection about God's abomination that occurred to the holy God-bearing fathers through the vile Latins, and Recollection from those and other narratives: compiled by the venerable Stephen." It is possible (but not readily demonstrable) that **[II]** is a condensed and revised version of **[III]**, in which case the latter was composed between ca. 1515 and 1546. It is certain that **[III]** dates before 1598, because (as Boniu Angelov was the first to note)⁷ the Ukrainian writer John Vyshenskyi included a long extract from it in an anti-Unionist epistle he sent, from Mount Athos, evidently in that year.⁸ The *Story's* three principal manuscript witnesses are also of Athonite origin. Its text was brought at some point to Russia and printed there in 1659 under the auspices of Patriarch Nikon. This publication proved quite popular among the East

⁴ А. В. Горский & К. И. Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки*, 3 vols. in 6 pts. (Москва, 1855-1917), III.1:408 (cat. 404); Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, 6 vols. (Београд, 1902-26), III:52 (no. 4962); D.-L. Aramă & G. Mihăilă, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române* (București, 2003), 321 (cat. 490).

⁵ Κ. Χρυσοχοΐδης, "Παραδόσεις καὶ πραγματικότητες στὸ Ἅγιον Ὄρος στὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα," in: *Ὁ Ἄθως στοὺς 14ο-16ο αἰῶνες* [Αθωνικά Σύμμεκτα, 4] (Αθήνα, 1997), 99-147, esp. 114, 129.

⁶ As argued by Порфирий (Успенский), *История Афона*, 2d ed., 2 vols. (Москва, 2007), I:202-3.

⁷ Б. Ст. Ангелов, "Проникване на старобългарски съчинения в старата руска литература," *Старобългарска литература* 2 (1977), 20-45, esp. 44-5.

⁸ И. П. Еремин, ed. *Иван Вишенский: Сочинения* (Москва & Ленинград, 1955), 79-89, 303-6. See also Порфирий (Успенский), *История Афона*, 2d ed., 2 vols. (Москва, 2007), II:1043-52 (no. 86).

Slavs and the Bulgarians, who continued to copy, excerpt and paraphrase it well into the nineteenth century.⁹ (The Greek original of [I] enjoyed even greater fame and survives in some forty manuscripts.)¹⁰

Although the literary and documentary merits of the *Patria* are slight, its spread and influence have been significant. This justifies publishing all three Slavonic versions of its text. In each case, I have chosen a single manuscript as the edition's primary basis, noting only substantial variants (other than those of orthography and accentuation) from other witnesses. I have omitted breathing marks, the паерчик (') and the accents of monosyllabic words. Other accents, when found in the manuscripts, are all indicated with ` . Abbreviations are resolved without parentheses. OY is rendered with Y, € (at the beginning of words) – with E, I€ – with JE, IИ – with JA. The capitalization and punctuation are mine. The following editorial signs are used: { } suppressions by the editor, < > additions and substitutions by the editor, [[]] erasures in the MS.

⁹ On Bulgarian MS copies of the 1659 printed edition: П. Атанасов, *Българо-руски литературни връзки през XVII-XVIII в.* (София, 1986), 97-100. On Russian MS copies of it: Т. В. Черторицкая, "Рай", Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в.*, 3 vols. (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), II:307-11, esp. 309, III:350.

¹⁰ Listed in: A. Rigo, *Studi Veneziani* 15 (1988), 78-9: note 26. Add also: Moscow, State Historical Museum, MS Synod. gr. 271 (s. XVI/2), ff. 236r-245v; Venice, Biblioteca Marciana, MS gr. II.109 (s. XVI), ff. 120r-125v; *ibid.*, MS gr. II.81 (s. XVI ex.), ff. 181v-185v; Mout Athos, Iviron Monastery, MS 1451 (s. XVII), ff. 126v-129v.

[I]

Gabriel's translation was made from a Greek text almost completely identical with the one published by Spyridon Lambros from Athos, Dionysiou Monastery, MS 132, s. XVI, ff. 380r-388r.¹¹ (The other edited Greek witness: Athos, Pantokrator Monastery, MS 135, ca. 1602-1613, ff. 104r-115v,¹² presents a somewhat revised version which differs to a greater degree from Gabriel's Slavonic one.) In those cases in which I have made <insertions> on the basis of Lambros's text, the corresponding Greek word is given in the footnotes.

Codices:

B: Belgrade, National Library of Serbia, MS 733, s. XVI, ff. 115r-128r (fig. 2)¹³

M: Moscow, State Library of Russia, ф. 87 (собр. Григоровича), № 1706, pt. 3, ca. 1640,¹⁴ ff. 18v-22v (ff. 21v-25v; part 3, ff. 12v-16v) (fig. 3)¹⁵

T: Moscow, State Library of Russia, ф. 304.I. (главная библиот. Троице-Сергиевской лавры), № 686, s. XVI in.,¹⁶ ff. 278r-281v (or 276r-279v) is an abridged and slightly revised Russian copy of the text; I have not

¹¹ Σ. Λάμπρος, "Τὰ Πάτρια τοῦ Ἀγίου Ὁρους", *Νέος Ἑλληνομήμων* 9 (1912), 123-32. The MS is described in: id., *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, 2 vols. (Cambridge, 1895-1900), I:340-2 (cat. 3666).

¹² Μ. Ι. Γεδεών, *Ὁ Ἄθως· ἀναμνήσεις, ἔγγραφα, σημειώσεις* (Κωνσταντινούπολις, 1885), 297-306. The MS is described in: Λάμπρος, *Κατάλογος*, I:106 (cat. 1169); Γεδεών, op. cit., 74-5 with note 25. Fols. 103v-104r are reproduced in: I. Tavlakis & A. Tourta, eds. *Le Mont Athos et l'Empire byzantin: Trésors de la Sainte Montagne* (Paris, 2009), 104-5 (cat. 1).

¹³ Described in: Π. Κостић, "Документи о буни Смедеревског епископа Павла против потчињавања Пећке патријаршије архијепископији Охридској", *Споменик Српске Краљевске Академије* 56/II.48 (1922), 32-39, esp. 32. Contrary to what Kostić writes, this volume is not a convolute. See also A. A. Турилов, "Южнославянские переводы XIV-XV вв. и корпус переводных текстов на Руси", *Вестник церковной истории* [5] (2010), 147-75, esp. 162.

¹⁴ Part 3 of the convolute is homogeneous and consists of 22 leaves originally ordered thus: gap, 19-22, gap, 1-7, gap, 17-18, gap, 8-16, gap. The watermarks are very similar to A. Велков, *Три луни* (София, 1983), no. 70 (1644 AD), the countermarks resemble nos. 31A, 33A, 48A *ibid.*, but contain the letters A M. There are quire signatures on ff. 19v (ΔΙ), 20r (ΕΙ), 18v (Μ), 12r (ΚΔ), 9r (ΜΖ) and 8v (ΜΣ).

¹⁵ Described in: A. E. Викторов, *Собрание рукописей В. И. Григоровича* (Москва, 1879), 16-17 (cat. 24). See also A. A. Турилов, "Воспоминание отчасти Святых горы Афонския", *Православная энциклопедия* (Москва, 2000-), IX:467-8.

¹⁶ Described and reproduced on-line at www.stsl.ru/manuscripts. See also B. L. Fonkich et al., *Mount Athos Treasures in Russia, Tenth to Seventeenth Centuries: From the Museums, Libraries and Archives of Moscow and the Moscow Region* (Moscow, 2004), 202-3 (cat. III.31).

recorded its variants throughout, but have marked its beginning and end. The complete text of *T* was recently published by Dmitrii Bulanin.¹⁷

Further Russian MSS contain the same abridged version of [I] as *T*.¹⁸ Its beginning (the copy is defective at the end) has been published from one of them by Alexander Bobrov.¹⁹

My edition is based on *Б*. Its scribe would occasionally confuse о/ω, и/і/ы, у/ѣ, mute ѣ/ь and stress words inconsistently. I have retained his irregular spelling (e.g. Аѡнѣ / Аѡнѣ, пучина / пѣчина, ѡбытель / ѡбитѣль) and accentuation (e.g. Лазарь / Лазарь, кѡрабль / корабль), except that the prepositions/prefixes sometimes written as въ and съ have been silently changed for clarity's sake to вѣ and сѣ.

[I] was recently edited by Dmitrii Bulanin from *Б*, *М* and a third MS.²⁰ My edition was prepared independently of his.

¹⁷ Д. М. Буланин, "Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.", in: Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в.*, 3 vols. (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), III:427-763, esp. 745-8. On the arrival of [I] in Russia: *ibid.*, 535.

¹⁸ Listed in: Т. С. Троицкая, "Воспоминание отчасти святыя горы Афонския", in: Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в.*, 3 vols. (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), I:142-4, III:53. See esp. Moscow, State Library of Russia, ф. 173.I. (собр. рукописных книг Московской духовной академии, фундаментальное), № 50, s. XVI, ff. 45r-49r; reproduced on-line at www.stsl.ru/manuscripts.

¹⁹ А. Г. Бобров, "«Повести древних лет»", *Труды Отдела древнерусской литературы* 54 (2003), 136-71, esp. 136-7 (description of the MS), 148 (comments), 171 (text).

²⁰ Буланин, "Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.", 739-45.

[Мѣсяца того КС:^а Събра́нїе прѣсветыѣ владичьце наше Богородицѣ по Рождєніа]¹

Въспоминаніе ѡтчѣсти² Светыя горы Аѳонскыя, глаголюмаа Ѡтчѣство³

§ 1. По ѡже страшнаго въскрєсєніа великаго Бога и Спаса нашего Иисуса Христа бѣху въси апостолы наединѣ въ гѡрници светаго Сїѡна съ Мѣрією матерію Иисухристовою. Ибо поставише ждрѣби къ себѣ и коєму же мѣсту ѡме,⁴ ꙗже кѡтори гдє шѣдѣ проповѣдати ѡтѣ апостолѣ по заповѣди Господни, еже шѣдше въ мирѣ въсь проповѣдите⁵ благовѣсть въсей твѣри и прѡчаа.^б Просївши же и мати Иисусова ждрѣби, ꙗко и та не бѣти без чести (глаголютъ же, ꙗко и та мѣтнувши ждрѣби), а еже ждрѣби ѡ нѣи пѡдши въ Ивѣрскую землю пойти и та съ радѡстію прѣѡмши (тѣм же и хотѣаше пойти), прѣдста же архѡгелѣ Гавріилѣ и рече ей: "Не разлѣчаи⁶ се, Дѣво, ѡтѣ Іудейскіе землѣ – сїѡ
10 ти повелѣваєтъ ѡже ѡтѣ тебѣ рѡждеи се. Землѣ ꙗ бо, ѡже тебѣ въ ждрѣби, въ послѣднѣе⁷ врѣме въ твои образѣ просвѣтит се, и ты без потруждєніа⁸ не прѣбѡдєши."

А понѣже Лазарѣ Чѣтвороднѣвнїи бѣше въ островѣ Кѣпрѣсцѣмѣ страха ради Іудейскаго (тѡмо бо и пастѣрѣ рѣкопѡложи се ѡтѣ Вѣрнави апостола), и хотѣаше мнѡгажди ѡтїти и видѣти матерѣ Иисусову,⁹ и не смѣаше ѡтѣ Іудєи ѡже въ Іерусалимѣ, и¹⁰ бѣше въ скрѣби мнѡсѣ о сїѡтѣвѣмѣ.
15 Разѡмѣвши же светаа Богородица ѡже тѡму неутѡлимую жалѡсть, въспїса кѣ нѣѡму въ <Кѣпрѣ> еже послѣти тѡе кѡраблѣ, ꙗко да прѣїдетѣ кѣ нѣѡму и видѣти друг друта. Ѡв¹¹ же съ великою радѡстію, украсивѣ чѣстнѡ, послѣ ей. Ѡна же възѣмши светаго Іѡнна двѣствѣнника и еваггелиста и дѣры, ꙗже Лѣзара ради сѣтвори: ѡмѡфѡрѣ и нарѣквице, и абїе възѣйдоша¹² въ кѡраблѣ и ѡтплѣвшє кѣ Кѣпрѣ. Вѣтру же въздвигшу се велику, ѡтвезе кѡраблѣ въ Аѳѡнскую гѡру въ аскѡлонѣ
20 Кліментѡвъ глаголюми – сїе же бѣ сѣмотрѣніе Божїе, ꙗко да и та не¹³ прѣбѡдетѣ без труда, по архѡггелѡву прѡречєнію. А понѣже гѡра бѣше идѡлопѡклѡнна, ибѡ тѡмо бѣше свѣтилище Аполѡна. Въси бо `Елліни¹⁴ ѡтѣ въселѣннєе гѡру Аѳѡнскую имѣаху ꙗко велїю и чѣстнѡ, и тѡмо

¹ [Not in B and T]

² ѡт. Б

³ Аѳѡнскїа, ꙗко нарѣчена бѣсть "Светаа гѡра" и коихъ ради дѣлѣ тако прѡзва сѣ Т

⁴ коємуждо ѡмя М

⁵ проповѣдати М

⁶ раздѣлѣй М

⁷ слѣднѣя М

⁸ труждєніа М

⁹ Иисухристову М

¹⁰ ѡт. М

¹¹ Ѡн М

¹² въкѡдоше Б

¹³ ѡт. М

¹⁴ идѡлопѡклѡнна, въси Елліни М

прихòждаху ѿтвѣсду – овѝ¹⁵ въ поклонѣнїе Аполону, овѝ же за проречѣнїа и гаданїа, еже убò и кждо(и) въспрїемаше по своему искѹ су. И бѣше тамо всака кзнь и хытрость бѣсовска. Тогда убо
 25 ѿтвѣсхъ идолъ кличъ и вопль великъ бываетъ сѣцѣви: "Мѹ жїе Аполòнови вѣси, поидѣте¹⁶ еже въ Климентово пристанище и прѣдустрѣщите¹⁷ Марїю, мать великаго Бога Исуса Христа." Симъ же чюдещим се вѣси сътѣкоше се въ уречѣнное пристанище и обрѣтоше¹⁸ корабль. Въпросише же о матери великаго Бога Исуса Христа¹⁹. Мати же Господа Бога и Спаса нашего²⁰ Исуса Христа яви се имъ без бојазни и рече: "Азъ есмь." Онѝ же възъмше ю съ вѣсѣми, ѡже въ корабли, и ѿведòше на
 30 съборище ихъ съ тыщанїемъ²¹ и велїею чѣстию. И ѿтвѣсего сънмища въпрошѣна бысть како²² рòди великаго Бога: "Јави намъ," рѣкоста, "о семъ истинно." Ѡтвѣрзши же блаженна уста своја вса исповѣда имъ²³ бывшаа, и знаменїа немала прѣдъ нїми сътвори, и ѿгласи вѣсѣхъ. И вѣси падше поклонїшѣ²⁴ се Богу, ѡже ѿтвѣс нїе рòдѣшому се. И огласивши ихъ повелѣ ѡже съ нїею, и крѣстише ихъ въ ѡме Ѡца и Сына и Светаго Духа. Симъ и пастїра рѹкоположише Климента
 35 некòторого²⁵ именемъ.

Възрадова же се светаа Богородица радостїю велїею, и въсвѣсели се духòмъ ѡ вѣсѣхъ бывшихъ, и рече: "Сїа бо гòра дàде ми се ѿтвѣс ѡже сына и Бога моего въ ждрѣби мнѣ, и благодарѣ емѣ, јàко не ѡстави мѣне без чести." И помòливше се убò за мѣсто же и за ждрѣби своје, рѣкши сїце: "Сыну мои и Боже, благослови мѣсто сїе, и пролѣи мїлость свою на нїе до кончанїа²⁶ вѣка и на
 40 прѣбывающихъ въ нїемъ имени Твоего ради. И малаго ради трѹда ихъ и подвига ѿпусти прѣгрѣшенїа ихъ. И избави ихъ вѣчнаго мжчѣнїа. Насыти²⁷ ихъ всакого блага въ нїнјашнїемъ вѣцѣ и въ бѹдущемъ. Прослãви же и мѣсто сѣ паче всакого мѣста, и прошири крòви въ нїемъ ѿтвѣс послѣдѣкъ до послѣднїаа его, ѿтвѣс вѣсòка и запада,²⁸ и спаси его ѿтвѣс вѣсакыє кзнь видїмїхъ и невидїмїхъ врагъ." Гласъ же съ небесѣ ѿтвѣща еи: "Бѹдетъ сїце, јàко же реклã еси, аще бо и тїи²⁹

¹⁵ чѣстнѣ – овѝ М

¹⁶ пойдѣ М

¹⁷ прѣдустрѣщите Б

¹⁸ обрѣте М

¹⁹ от. М

²⁰ Бога нашего М

²¹ тыщанїе Б

²² јàко М

²³ исповѣдаемъ М

²⁴ от. Б

²⁵ нѣкòраго М

²⁶ скончанїа М

²⁷ прѣгрѣшенїа ихъ. Насыти Б

²⁸ до западъ Б

²⁹ тїи Б

45 спасителни законъ съхранеть." Благодаривши же о всѣхъ Богородица и благослови мѣсто же и народъ, вниде въ корабль и къ Кѳпру ѡтплути устрѣми се. Лазаръ же въ подвигъ бѣше и въ скръбь велику ѡ светѣи Марїи и за люди же и корабль – мнѣше бо се емѹ, јако удавлѣнїемъ погрѣзоше – и неутѣшно рѣдаше о случившим се. Вънезѡпу же корабль приближи се Кѳпра же и суши.³⁰ Абїе изыдоше и къ Лазару дойдоше. Лазаръ же, вънезѡпу видѣвъ ихъ, удѣви се, ибѡ мати Господа Исуса
50 Христа³¹ жалость его въ радость прѣмѣни. Дѡде же и дари ему: омѡфоръ и нарѹквице, јаже ѡтъ Иерусалима принесе (јако же прѣжде рѣхѡмъ). Йже и вѣса јави ему, јаже въ АѲѡнѣ бывша. И възрадоваше се мѣжду собѡж,³² и Христа Бога прославише, и тако разлѹчише се. Ихже и ѡтсла съ кораблѣмъ ѡб онѣ поль, јако же праведнаго Лазара житїе јавлѣаетъ.^с

[Живши вѣсе дни своѣ прѣсветаа Богородица лѣтъ NΘ и прѣиде на небеса.]³³ [Ω житїи светѣя

55 **Богородици:** въ църкви S лѣтъ и S мѣсьць, в дому же Иосифовѣ мѣсьци S, и благовѣщение прїатъ въ ЕІ лѣто, и съ сынѡмъ своимъ и Богѡмъ сътвори ЛГ лѣтъ (и сложно имаши МН лѣтъ), и по Възнесенїи в дому Іоанна Богослѡва пребысть КД лѣтъ, дондеже прѣстави ся (всѣхъ лѣтъ ОВ³⁴).]^{35d}

Свѣдѣтелство Светые гѡры

§ 2. О АѲѡнскыя гѡры пїшетъ Іѡаннъ еѡнгелистъ въ Ѡткрѣвени его сїце:³⁶ "И дѡдоше се жєнѣ двѣ
60 крилѣ³⁷ орла велїкаго, јако да лѣтаетъ въ пѹстыню³⁸ въ мѣсто своѣ и³⁹ јако да пїтает се тѡмо врѣме⁴⁰ и врѣмень и поль врѣмени ѡтѣ лица змїѣва."^с **Тѣкъ.**⁴¹ Дѡдоше се убѡ⁴² Църкви двѣ пїсанїи трїсѣстѡвнаго Бога⁴³, сирѣчь Ветхы и Нови завѣтъ, јако да поѹт се право въ тоѹ пустыню, иде же и обрѣте утѣшенїе ѡтѣ ерѣтиць⁴⁴ и дрѣжить тѡмо добрѣ (сирѣчь въ начѣли и посрѣди⁴⁵ и въ концїи)

³⁰ Кѳпръ же и суша М

³¹ om. М

³² мѣждусѡбою Б

³³ [not in М and Т]

³⁴ This is the last word in Т.

³⁵ [not in Б and М]

³⁶ И въ Ѡткрѣвени светаго Іѡанна Еѡнгелиста сїце свѣдѣтелствуѣ о АѲѡнскыя Светѣя гѡры М

³⁷ крїла М

³⁸ пустыня М

³⁹ om. М

⁴⁰ вѣмя М

⁴¹ om. М

⁴² убѡ рече М

⁴³ om. М

⁴⁴ ерѣтиць Б

⁴⁵ прѣдї М

отъ плѣвели врага. Мнѡси⁴⁶ же отъ светыхъ рѣше, јако въ пустыню АѠѡнскую съхранет се јаже

65 Іѡаннѡмъ речѣнна, и сйцѣ имѣть⁴⁷ истину. И сѣа убѡ до zde.

§ 3. Въ⁴⁸ дни же великаго цара Константина жѣна нѣкотѡра, благоговѣина⁴⁹ и длѣготою
пѡстничества и⁵⁰ православною вѣрою просѣивши, въ плѣнь ѡтведе се въ Иверскую землю, йже име
Марїа; йже и ѡтъ⁵¹ нѣе прїйдоше въ богоразумїе⁵² Ивери по божественному съмѡтренїю и йже по
архаггелову къ Дѣвѣи възглаголанїю, јако "землѣа, йже въ ждрѣби дасть ти се, въпослѣди⁵³ убѡ

70 твоего образа просвѣтит се" – еже и бысть при цари Константинѣ.

А еже⁵⁴ великыи Константинъ йже въ АѠѡнскыѣ гѡри въздвїже Г обители великыѣ, йже въ
пѡмети⁵⁵ Успенїа прѣчысты владичыце наше Богородице: едїну въ Кліментовѡ⁵⁶ пристѣнище,
втѡрую же на съборище, трѣтїю же идѣже вѣнїде⁵⁷ въ корабль светаа Марїамъ. И йноцѣхъ вѣсели
въ нихъ, Раи и Периволь⁵⁸ Богородици нарече, и гѡру повелѣ повѣсудѣ глаголати се Светаа. Град
75 же Аполѡнѡвъ нарече Іерись,⁵⁹ сирѣчь Освещѣнь, и вѣса⁶⁰ богоугѡднаа въ жїтїи и слѡвесїи и дѣли
украшеннѣ устрой. По прѣставлѣни же его и сыновъ его вѣспрїемъ стрѣптивы царство Іулїанъ
Прѣстѣпникъ, и немнѡго посрѣдъ вѣстѣ съ велїею јаростию на христїани, и йже ѡтъ великаго цара
Константина светаго и рѣвноапостольнаго сздѣаннїе обитѣли, йже въ АѠѡнскыѣ горї, разѡри ѡтъ
основѣнїа богомрѣзкы свѣрь.

80 **О йже освещѣннѡи обитѣли Вѣтопѣдскїе**⁶¹

§ 4. По прѣшѣстви же лѣтъ доволнихъ вѣспрїемъ царство Ѡеодѡсїе Великы. И въ Z-мое лѣто
царствїа его посла Вѣтъ, братъ его, ѡтъ Рїма сына своего съ велїцѣмъ кораблѣмъ и дѣры⁶² јако пѣче
мнѡгы⁶³ въ Царскы градъ узрѣти цара, стрїѣа своего, и познѣти се от нѣго вѣкупѣ. Бївшу же

⁴⁶ Мнѡсижи М

⁴⁷ имѣте Б

⁴⁸ Истинѣ. Въ М

⁴⁹ благоговѣнна М

⁵⁰ от. М

⁵¹ Иверскѣа земля, йже и ѡтъ М

⁵² богоразумїе М

⁵³ въпослѣдно М

⁵⁴ йже М

⁵⁵ пѣмѣть и М

⁵⁶ Кліментовъ М

⁵⁷ втѡроя же, идѣже вѣнїде М

⁵⁸ нихъ, Периволь М

⁵⁹ нарече ся Ерѣсь М

⁶⁰ вѣсѣ М

⁶¹ Вѣтопѣдѣхы М

⁶² даръ М

⁶³ мнѡго М

кораблю въ Козію пучину, вѣтру же велику⁶⁴ дѣхнувшу смѣте вѣтрило и отрочище вѣврѣже въ
 85 пучину. Отрочищ⁶⁵ же тѣчию възъпи "Прѣсветаа Богородице, помѡси ми!", и абіе обрѣте се на сѹхо
 въ Аθѡнсѣи гѡрѣ, и гласъ услышавъ⁶⁶ сѣицѣ съвѣше глаголющъ: "Обновѣ храмъ, еже јестъ ѣже
 избавльши те ѡтъ гѡркыѣ смърѣти." (Глаголютъ же, јакѡ тѣ јестъ трѣти храмъ, јаже великы
 Константинъ въздвиже, а прѣстѹпникъ Іуліанъ рѣзори.) Корабль же прѣйде въ Константиновъ градъ,
 убѡ и пѣсаніе царю дѣдоше, јаже ѡтъ брата его. Възвѣстише же и ѡ отрочищу⁶⁷ сълѹчивша се. Царь
 90 же, за отрочища јакѡ услышавъ, скрѣбію сѣлѡ обѣтъ бѣвъ; такожде и всѣ синклить⁶⁸. Абіе повелѣ
 царь съгрѣнжѣти⁶⁹ ихъ јакѡ повинни отрочища смърѣти, и тѣмници прѣдасть. Отрочищ⁷⁰ же,
 възкрѣмив се нѣкоторимъ инокомъ мѣста тѡго, прѣйде до⁷¹ Константина града, и царю јавѣ се, и о
 себѣ всѣ⁷² исповѣда, и неповѣнних ѡтъ узъ свѡбоды⁷³. Пѣсавъ убѡ царь възкрѣ брату своѣму, иже
 въ Римѣ, всѣ сълѹчивша се сынѡви егѡ и за сѣзданіе храма⁷⁴. А еже братъ егѡ бѣше принѣслъ
 95 мраморіе⁷⁵ и стѣпы и ѣифію мноѡго и различнѣихъ шѣровъ, еже сѣздати храмъ⁷⁶ светаго Іакова
 апостола и брата Божіа⁷⁷, въ чѣсть егѡ и въ пѣмѣть своѹю. И јакѡ же прочѣта бѹкѣи брата своего, цара,
 абіе вѣлѡжи всѣ та въ корабли и чѣтири стѣпы багрѣни, еже ѡтъ чрѣтога своего изѣмъ, тамо
 възкрѣ послѣ въ Аθѡнскыѣ гѡри на сѣзданіе храма Богоматери, јакѡ же повелѣ се. Начѣнше же
 разчѣщати мѣсто, обрѣтоше источникъ глѣбокъ. Исчрѣпше же води егѡ и ѡбрѣтоше въ дно икону,
 100 нѡсещу украшеніе образъ прѣчѣистыѣ владѣчѣе наѣше Богородице, нѡсѣща на лѡнѣ прѣвѣчноѣ
 Отрѣче, јакѡже възкрѣ пописанну и блѣстающу и всѹдѹ неврѣдѣму, и свѣще великѣе полѣно. О
 сем же чѹдѣси рѣдѡсть велѣа бѣваетъ, јакѡ же всѣмъ зрѣщимъ дѣвити се. Наврѣхъ убѡ источника
 полѡжише светѹю трѣпѣзу и свѣтилище сѣздѣше убѡ и храмъ на чѣтире стѣпѡхъ, ихъже
 прѣдрѣкохѡмъ, и мѹсіею пописаше веллѣпно <зѣдовъ>и⁷⁸ съ пѣтѡсѡмъ. А иже кровъ мѣдѣѡмъ
 105 позлѣщенномъ покрѣше, градъ же зѣдомъ вѣсоцѣмъ и пѣргоѣи утврѣдише, и въ ны дѡми мноѡгы

⁶⁴ вѣтру же вѣтру М

⁶⁵ Отрочи Б

⁶⁶ услышавъ М

⁶⁷ же и отрочищу же М

⁶⁸ синклить Б

⁶⁹ съдрѣгнути Б

⁷⁰ Отрочи Б

⁷¹ тѡго донѣли же и тѣи отрочищѣ прѣйде до М

⁷² всѣ М

⁷³ язъ свѡды М

⁷⁴ и сѣзданіа храма М

⁷⁵ ма мѡрѣе М

⁷⁶ храма М

⁷⁷ Господнѣ М. This is the last word in М (fig. 3).

⁷⁸ τὰ τείχη

исплънише, јако же подобаетъ украсише, и Ватопедъ именоваше, сирѣчь "Ватовъ отрочищъ създа" – еже јестъ ктиторово нарѣченіе даже и до дньсѣ.

О светѣи икѡнѣ Вратарѣици, ѣже въ Ивери

§ 5. А иже о светые икѡнѣ⁷⁹ прѣчистые владичыце наше Богородици и приснодѣвѣи Мѣрїи, ѣже
 110 јестъ въ обитель Климентову, удивляјетъ всако слухъ и мысль тоѣ пришествїа величїе. Јави же се
 сїце по Егїпцѣи пѣчинѣ близъ къ Аѳѡнцѣи горѣ, и луче паче слнца сїающе, јако же всѣхъ
 зрещихъ удивляше видѣніе. Въздыше же въ корабль вси, ѣже въ постничествѣ имениїи, и къ
 светѣи икѡнѣ ведеху се. Икона же бѣжаше ѡтъ нихъ сѹду и сѹду, јако же ѡтъ икѡнѣ гласъ слышати
 се глаголющъ, јако "аще не прїидетъ Гавріиль Иверинъ ѡтъ Малаго Аѳѡна, не исхѡжду на сушу".
 115 Вси же мнѣси пришѣдше къ авве Гавріїлу Иверину въ Мѣли Аѳѡнъ и молѣху его пойти. Онъ же
 недостойна себѣ глаголаше сїцевому прикосновенїю. И понѣже мнѡго молимъ ѡтъ ѡтѣцъ,
 пришѣдъ на край мора и помолѣвъ се, възышѣ на воду. Божественна же икѡна ѣже прѣчистые
 Богородице скѡчи на прѣси старцу възлѣгши, ѣже и на сѹшу съ нѣю изыде. И вси поклѡнише се
 светые икѡнѣ, и ѡблѡбизавше ѡтнесоше въ ѡбытель Климентову, и въ храмѣ положише,
 120 благодареще Богови ѡ сїцѣвомъ чюдеси. Паки же заутро обрѣте се вѣнь ѡбитѣли на хлѣмѣ, зарѣ
 испущае и до ѡбитѣли блистае. Паки въ храмѣ положише принѣсше и паки ѡтбѣже, дондеже
 ѡткры се мнѣху Гавріїлу Иверину глаголющи, јако "аще другїи храмъ на порту не сѣтворетъ, не
 прѣбѹдѣ въ нихъ." И абїе вскорѣ създаше на порту храмъ украшенъ и въ нѣмъ светую икону
 положише, јако же та повелѣ. Вратарѣицу нарѣкоше, и твораше по вѣсе дни знаменїа и чюдеса
 125 велїа, јако же ѡ нѣи писанїе јавляеть.^f

О ѣже Изографскїе обители светые

§ 6. При царствїи Лѣва Прѣмѹдраго три присна брѣтїа, ихже изнѣсе великїи градъ Лихнїидонъ, о
 иже единомъ сѣмотрѣнїи сѣмыслѣвше и быше иноци. Оставльше убѡ богатѣство и инѣ призракъ
 мира, прѣшльци бывають къ Аѳѡнцѣи горѣ по Евангелїю "*Царствїа ради небснаго*".^g И сѣтворише
 130 себѣ три крѡви, прѣбыше јако мало ѡтстоанїе другъ друга раздѣляјемї; развѣ неделѣа сѣзїваше ихъ
 по ѡбичаю. Јако же повѣсѹду добродѣтель ихъ и гласъ изыде имъ, и мнѡзи прилѣплѣху се имъ,
 ихже и манѡвенїемъ Божїемъ сѣздати монастырь ихъ устрои. И обрѣтоше убѡ мѣсто ѡткрѣвенїемъ
 Божїемъ. Създаше, да јако хѡтеаху храмъ именовати, ѡвѣмъ глаголюще светаго Николаа, ѡвѣмъ же
 светаго Климента ѣже у Охрїдѣ. Несъгласїа же радї ихъ стојаше на мѣстѣ икѡна ненаписана. Въ
 135 едїнь убѡ ѡтъ дни заутра јавї се пописана, носещи образъ великомучьника Георгїа. И ужасоше се

⁷⁹ икѡны Б

о сицевомъ прѣславномъ чудеси, и прославише Бога, и именоваше храмъ о имени светого великомучьника Георгіа.

А еже ѿ икѡнѣ светого въ начелѣ сѣце имѣаше: Всь нѣкѡтораа бѣше близъ града Лидѣ, Фануйль глаголѣмаа. Храмъ имѣаше великомучьника Георгіа съ мнѡжествомъ инокъ, и бѣше тамо
 140 чюдотворе<и>⁸⁰ светыи дивнаа: елици же различныхъ недуговъ и неисцѣльныхъ врѣдовъ и страсти
 јазѣвные изымающе сътецаху се въ храмъ светого, и вѣси исцѣлѣніе почрѣпаху, ѿже и ѡтхѡждаху въ
 своја си съ радостію, благодарѣще Бога и великомучьника Георгіа. Въ единъ убо ѡтъ дни
 нејавлѣнно писаніе светого, еже на икѡнѣ, бысть. Развѣ же икѡна обнаженна и тѣща въ мѣстѣ
 стоаше, вѣсих убо удивлае. И въ жалость прѣтворі се сицево видѣніе. Светыи же јави се въ нѡщи
 145 видѣніемъ пастыру. Глаголѣ: "Что жалуети о мнѣ, пастыру? Азъ ѡбрѣтохъ мѣсто въ Аѳѡнѣсѣи
 гѡрѣ, иже јестъ въ ждрѣби прѣблагословѣнные владичьце наше Богородице и приснодѣвѣи Мѣрїи.
 И убо аще хѡщети избавити се ѡтъ гредущее нѣжде, прїиди и ти тамо съ иже съ тобою братїаи,
 и тамо и мене обрѣщете. Прѣдаде убо Богъ Палестыню вѣсу Саракїномъ за еже мнѡжества ради
 безаконеи людскихъ." Възбну же пастырь, и вѣрова видѣнію, и съвѣкупи инокъ. Възвѣсти имъ
 150 јаже ѡтъ светого провѣщанна. Призвавъ же лѣчши вѣси⁸¹ и града. И рѣкоше къ нимъ: "Прѣиметѣ
 обитѣль и съхраните. Мы же ѡтхѡдимъ въ светаа мѣста поклонити се. И Божїа воля буди съ нами и
 вами." А еже тайнство ѡтъ тѣхъ потайше и виденіе. Абїе къ западу шѣствїе твѡрааху съ риданіе, и
 плачемъ ланити своѣ обливаху удалѣніа же ради обители <и> своихъ.⁸² И доволни убо дни
 шѣствовавшие, дондеже достїгоше Аѳѡнскую гѡру и обитѣль обрѣтоше, и<же> наречѣніе, сирѣчь
 155 именованіе, <Зографъ>. Вънїдоше въ цѣрковь, и видѣше икѡну, и абїе познаше светого
 непрѣмѣнна: ни другаго, нѣ јакѡже бѣ въ вѣсѣ⁸³ Фануйль прѣжде. И пѣдоше прѣдъ икѡну светого, и
 зѣмлю слѣзами ѡмакаху, глаголюще: "Что толику скръбъ вѣлѡжи {въ} намъ, прѣселив се и съ нами
 zde, ѿ великомучьниче Георгїе?" Иноци же, ѿже обители, елма утѡлише риданіе ихъ, выпрашааху
 ихъ: "Что толико риданіе ваше, е братїе, јавите нам." Иеще бо не вѣдеху о светѣмъ бывшее. Онї же
 160 възвѣстише имъ вѣса о светѣмъ бывшаа и о тѣхъ. Такожде и овѣ тѣмъ подобнаа скѣзаста, еже и zde
 бывшее. И вѣси кѣпно прославише величїа Божїа и светого великомучьника Христова Георгіа.
 Пастыра же, ѿже въ Фануйлѣ, и zde сътворише пастыра въ ѡбители. И бѣше Евстратїе (сѣце бо
 нарицаше се) пасѣ<и>⁸⁴ ѿ Христѣ свое стадо въ прѣподобїи и правдѣ.

⁸⁰ θαυματουργῶν

⁸¹ вѣсї Б, τῆς κώμης

⁸² τῆς μονῆς καὶ τῶν οἰκείων

⁸³ вѣсѣ Б

⁸⁴ пасѣше Б, ποιμαίνων

О светіе обители Ёіропотамскіе

165 § 7. Въ царство же Рѹмана създà се Ёіропотамска обитель съ царскіимъ именіемъ. И понѣже съврѣши се дѣло, призваше светителѣа осветити храмъ, ѣже и прѣйде и по чину убѡ начьнь освещати. А въ јакоже⁸⁵ иже "нарѣщи храмъ въ ѣме светыхъ М великомучьникъ, ѣже въ Севасти" ѡтъ архіереа възгласи се – ѡ чюдеси! – прозѣбе и<с>подъ светые трапези манитаръ, и въздвиже се нависоту, и покрѣи въсе светилище. И възымаше М јаблѣкъ въ его воврѣшіе въ вѣдѣніе манитара (сѣ
170 же бѣ въ славу и чѣсть светыхъ М великомучьникъ, иже въ Севасти), јакоже и вѣсѣхъ удивити⁸⁶ зрѣщѣихъ вѣдѣніе. И прослăвише велѣчіа Божіа о сѣцевѡмъ прѣслăвнѡмъ чюдеси.

Мнѡга же и ина знаменіа и чюдеса пројави Богъ въ всу Светую гѡру Аѡѡна и прѣжде и въ послѣды, въ славу светыхъ Его и въ чѣсть светаго мѣста и ѣже въ нѣмъ прѣбывающи<хъ>⁸⁷ въ светѣни и въ добродѣтели. Јако Тѡму подобаетъ вѣсѣа слава и дрѣжава, чѣсть и поклăнѣніе, въ вѣкы вѣкѡмъ.

175 Амѣнь.

+ Кѡнѣць Ѡтъчѣствіа Светые гѡри Аѡѡнскые. Прѣведе се сѣе Гăврѣилѡмъ свещѣннойнокѡмъ, нѡтаріемъ събѡрніе църкве Светые гори, ѣже въ Прѡтато.

^a 26 December

^b Mark 16:15

^c BHG 2219h

^d Cf. Oxford, Lincoln College, MS gr. 29, a. 1548, ff. 204v-205r and Venice, Biblioteca Marciana, MS VII.41 (coll. 1468), s. XVII, f. 220v: Ἐζησεν οὖν ἡ ὑπεραγία [ἀγία V] Θεοτόκος ἐν τῇ ἀνθρωπότητι οὕτως· ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου ἔτη ΙΔ', ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰωσήφ μῆνας ΙΓ', καὶ εὐηγγελίστη καὶ ἔτεκεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν (ὁμοῦ ἔτη ΙΕ' καὶ μὴν [μῆνες O] εἰς), καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως ἔτη ΛΓ', καὶ μετὰ τὴν Ἀνάληψιν ἔτη ΙΑ' ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (ὁμοῦ ἔτη ΝΘ'), καὶ μετέστη εἰς [πρὸς V] οὐρανοὺς πρὸς [εἰς τὸν V] Κύριον.

^e Apocalypse 12:14

^f BHG 1070; A. Г. Бобров, "«Повести древних лет»", *Труды Отдела древнерусской литературы* 54 (2003), 136-71, esp. 167-8.

^g Matthew 19:12

⁸⁵ вѣсѣакоже Б

⁸⁶ удивѣи Б, ἐκπλαγῆναι

⁸⁷ κατοικούντων

[II]

Codex:

Д: Saint Petersburg, Library of the Russian Academy of Sciences, собр. Доброхотова, № 31 (11.9.14/Воскр. 7), а. 1546,¹ ff. 41r-47r. In view of its date (matched by the paper watermarks), this codex is very likely to be the source of the entire subsequent manuscript tradition.²

The text in Д is clearly superior to the one published by Igor Eremin from Kiev, Vernadsky National Library, ф. 307 (зб. Михайлівського Золотоверхого монастиря), № 475/1656, s. XVI ex., ff. 21v-26r.³ This Kiev MS is most probably a direct apograph of Д.⁴

Further copies of the text were made by Russian Old Believers in the eighteenth and nineteenth centuries.⁵

The edition is based exclusively on Д. Its scribe omitted many of the silent ъ/ъ after a consonant at the end of a word, but sometimes wrote final ь before the reflexive particle ся.

¹ Described in: В. И. Срезневский & Ф. И. Покровский, *Описание рукописного отделения библиотеки императорской Академии наук*, 2 vols. (Санкт-Петербург, 1910-15), II:122.

² Pages: 220 x 155 mm, linn. 19. Paper folded in 4°, chain distance 31 mm, watermarks of two types: (1) very similar to Piccard, *Vierfüßler*, no. 83 (Eber), attested in 1541, (2) similar to Лихачев, no. 1703 (кабан), attested in 1542. Cf. G. Piccard, *Wasserzeichen Vierfüßler* (Stuttgart, 1987); Н. П. Лихачев, *Палеографическое значение бумажных водяных знаков* (Санкт-Петербург, 1899).

³ И. П. Еремин, ed. *Иван Вишенский: Сочинения* (Москва & Ленинград, 1955), 332-5. The MS is described in: Н. И. Петров, *Описание рукописных собраний, находящихся в городе Киеве*, 3 vols. (Москва, 1891-1904), II:150-5; В. Є. Зема, "Полеміко-догматичні збірки XVI – початку XVII ст.," *Український історичний журнал* [45] (2001), № 5, 43-74, esp. 58-9.

⁴ Most of the two volumes' contents overlap: В. Є. Зема, art. cit., 55 (columns 5-6 in the table).

⁵ А. А. Турилов, "Южнославянские памятники в литературе и книжности Литовской и Московской Руси XV – первой половины XVI в.: парадоксы истории и географии культурных связей", *Славянский альманах* (2000), 247-85, esp. 269 with note 39.

Сїа повесть принесена бѣ исъ Светое гòры калутери у монастыр Супряслъскїи в лѣто ѿт сзда́нїа миру ZND-е и в то же лѣто в сїю кнїгу вписана. А когда она со́дѣаша ся пред концем вы́ображена сут, еже ѿ обители Еиропотамстеи, иже въ Светои гòрѣ, събысть ся ѿт латиномудрующих.

5 § 7. Въ царство Рòмана, Греки ѿбладаящаго, сзда́на бысть ѿбитель сїа подвигом царским. И по еже съврѣшити ся всякому дѣлу призываетъ ся светитель по подобїю ѿсветити црѣковь, иже и прїиде и кàсает ся дѣлу удобъ ѿсвещати. Егда же врѣмя доиде нàрещи имя храму, "въ имя светых великомучъникъ М, иже въ Севастеи" ѿт архиерея възгласи ся.¹ Ѡ чюдеси! Абїе прòзябе испод светыя трàпезы мàнитарь (сирѣч губка) и въздвигше ся на высоту и пòкрыша светилищную

10 трàпезу, иже имяху М ꙗблòкъ его врѣшїе въ виденїе мàнитарь. Сїе Богъ чюдо ꙗви въ славу и честь светых мучъникъ. И бысь всѣм въ удивленїе велїе зрящим тогда, и прòславиша Бога и светых Его великомучъникъ. Мàнитаре же по ѿсвещенїи хрàма сѣдробиша, и вси ѿт них вкусиша ѿсвещенїя ради. И много исцѣленїе въ недужных быс. Јако ѿтвсюду прихождаху, увѣдавши ѿ сих, и възимаху ѿт них часть и въ далечныя ѿтношаху стрàны, иже и повсюду чюдодѣяху и много исцѣленїе

15 твòряху призыванїем светых мучъникъ. Јако множество нàрода и кòрень и стеблїе рòздробляху, и дѣляху ся на главы, и паки въ Ѡ день мартїя мѣсяца абїе прòзябоваху въ славу и честь светых мучъникъ. И бысть ѿ сем рàдость велїа всѣм.

§ 8. Но еже ѿт искони добра ненавидѣи приводитъ по морю царя Пàлеѡлога, латиномудрена и суетослãвнаго, и съ патрїархом единомудренным ему. Нàшествуютъ же въ светоименитую гòру съ

20 всѣмъ вòинствомъ, прòсяще помень и сѣдиненїе ѿ всѣхъ въ Светои гòрѣ жївѣщих. Иже и въ Лавре светаго Аѡанасїя прїаша их кòзнїю, еже сим избàвиша ся ѿт них лàвряне. (Но пред Богом лѣсти нѣсть!) И въ Амалфинову ѿбитель, и въ Карàкаль, и въ Алимпиеву ѿбитель прїаша ихъ и сѣдиниша ся купно. Въ Иверьскую же лàвру прїидоша, и не прїаша ихъ въ сѣдинение и пòмень не даша им. Тѣм же разѣариша ся на ѿбитель сѣло, и въ карабль вѣметаша иноки и въ море

25 погрузиша, а еже рòдом Ивèри, тѣх вòплѣнь ѿслàша въ Италїю.

Та же въ Протатїю прїидоша. Протъ же съ всѣми стàрци и съ клиросомъ ѿблїчиша ѿт Светого пїсанїя царя и пàтрїарха его и съ иересїю их. Ѡни же, видѣвши пòруганїе свое, абїе устремиша ся гнѣвом и зажгоша Протатїю ѿтвсюду съ всѣми, иже в немъ, крòвы и съ пиргом; прòта же ужным вѣшалом прѣдаша смерти. Окрестъ же повсюду келїя рàзориша и пожгоша съ всѣм.

30 По семъ же устремиша ся въ великую ѿбитель Вàтопед. Мниси же разбѣгоша ся въ гору по скровная мѣста. Игумена же ѡбрѣтоша съ нѣкою брàгїею, его же въпросиша ѿ прòчих мнисех.

¹ сè Д

Онъ же к ним ѿтвѣща: "Отъ гнѣва вѣшаго бѣжаша, да не ѿскверняютъ православленную вѣру." Они же рѣша: "Мы не православни ли есмо?" Игуменъ же пакы к ним рече:

– Богоборци есте и еретици, и ѿ цркви Божіа и ѿ всѣхъ седми съборъ вселенскихъ ѿлучени,
 35 понеже преданія ихъ не дрѣжите въ исповѣданіи православнои вѣры, еже есть "Вѣрую въ единого Бога", но прилагаете и глаголете, яко ѿ Отца и Сына исхѣдитъ Светыи духъ, и, сѣ глаголюще, рѣдѣляете Божество въ четири лица; и въ тѣло Христово ѿпрѣснокъ мертвъ, а не съврѣшенъ хлѣбъ приносите; и посты, яже светлыми апостолами и светлыми ѿци на седми съборехъ вселенскихъ съ папами римскими прѣданыя, не дрѣжите съ нами равнѣ; и ина многа творите, яже не подобаетъ. И
 40 ѿ таковыхъ пишетъ апостолъ Павелъ къ Солуняномъ, глаголя "Зѣповѣдаемъ вамъ и зѣпрѣщаемъ ѿлучати ся ѿ всякого брѣта безъ чину хѣдѣща, а не по преданію, яже прѣша ѿ насъ."^а

И сѣа безаконніи слышавше ѿ преподобнаго игумена, упирающаго ихъ ѿ Божественнаго писанія, взяша его съ ѿбрѣтаемыми иноки и предъ ѿбителію вѣшаломъ удавленомъ умертвиша.

Потомъ прѣидоша въ ѿбитель Зуграфскую. Иже и сихъ начаша лѣскати словеса, и помень и
 45 съединеніе прѣшаху ѿ нихъ. Иноци же вси въ пиргъ събѣгоша ся, и клятвою тѣхъ съ царемъ и патріархомъ и съ ересію ихъ анаtheme прѣдаша, по апостолу.^б Они же, зѣтыкающе уши своя, яко аспіи, <да> не слышати грѣмовна словеса ихъ и събравше множество фврѣстіа ѿтвсюду, пиргъ зажгоша. И съгорѣша въ немъ иноци вси съ пиргомъ и прѣчимъ, яже въ немъ, мѣсяца ѡктябрия І день.

Та же повсюду Светыя гѣры жилища инѣхъ рѣзориша и пожегоша, и смерти преподобныхъ много
 50 прѣдаша.

Та же ѿтуду съ всѣмъ полкомъ прѣидоша на великую ѿбитель Ейропотамъ. И еже въ ней мниси узрѣвше нѣшество ихъ, страхъ и трепетъ нападе на ня, яже слышаху въ иныхъ ѿбителехъ творимаѣ ѿ нихъ. И срѣтаютъ ихъ съ свѣщаміи и кадильми, прѣша ихъ подобно православнымъ, и съединиша ся съ ними. Оле прельщенію! Егда же діаконъ "въспоману ѿ архіепископѣ (ѡнъ сѣци)² и ѿ притче его и
 55 ѿ благочестивомъ цари" рекъ, – ѿ чюдеси! – тогда Богъ съ высоты приниче и сътвори земли потрясти ся. Идеже достоиніи съ недостоинными приѿбѣщиша ся и ѿбѣщници быша. Абѣе вънезаапу рѣспадоша ся стѣны црковныя и градскыя съ всѣми зданіи и рѣзориша ся, якоже древле стѣны Ерихѣонскыя при Ісусѣ Наввинѣ. Тѣмъ же и погуби вся безаконники въкупѣ. И бысть жрѣтва умерщвлена, иже прѣдъ Богомъ мрѣзка, ибо единая часть ѿ столпа градскаго преклонена
 60 ѡста въ знаменіе вѣчное даждь и до днесъ.

Сѣа убо ѿбличенія видѣвъ царь и патріархъ его, нападе страхъ на трепетъ на ня. Та же видоша въ корабляхъ и ѿидоша пострамлены. (Понеже тогда по суху царствоваху Бѣлгаре, и бѣ имъ

² sc. Римсѣмъ

царьствующи град Тръновъ – в нем же и патріархъ вселенскій бѣ тогда; ѡни же морскимъ портомъ царствоваху. В то врѣмя Фрѣзи и царствѣющіи Кѡнстантинградъ съдрѣжаху.) Мнози же ѡт
65 полка ихъ въ горѣ ѡсташа и послѣди иноци искусни быша. Тогда течаше лѣто ѡтъ созданія міру шестотисущно и седмосотно ПД,³ егда сѣя устроиша ся злая ѡтъ незаконныхъ еретикъ.

А еже иноци, ихъ же прѣдрекохомъ съкровени въ врѣтпехъ и чащехъ, исхождаху и ѡбрѣтаху крѡвы своя и жилища съжежена и порушена и плѣнена ѡтъ духовоборець, и единожителни избиени. Плакаху и рыдаху ихъ, јако Рахиль древле чадо своихъ,^с и съ плачемъ пояху псаломъ пророка Давида:

70 – Боже, прїидоша ꙗзыци въ достояніе твоея матере, гору и жребїи ея, и ѡскверниша црковь Твою. Положиша трупїя рабѣ Твоихъ брѣшно птицамъ небеснымъ, пролїяша кровь ихъ, јако вѡду, ѡкрѣстъ Аѳона, и не бѣ погребаяи.^д Доколы, Господи, гнѣваеши ся до конца? Пролїи гнѣвъ Твои на ꙗзыки, хулящїи на Духъ Твои светїи и на црковь православія Твоего!^е Скорѡ да предварятъ ны щедроты Твоя, Господи, јако ѡбнищавомъ стѣло. Пѡмози намъ, Боже, спасителю нашѣ. Славы ради имени Твоего, Господи, избави насъ.^ф
75 Мы бо, людїе Твои и ѡвца пѣжити Твоея, исповѣмы ся Тебѣ, Боже, въ вѣкы, и в род и родъ възвѣстимъ правду ѡтець нашихъ и чюдеса Твоя въ утврѣжденїе всѣмъ въ вѣкъ вѣка.^г

Сїя вся съ рыданїемъ и плачемъ уставиша. Тѣмъ же и погрѣбаютъ светая телеса.

А еже мрѣзкыи и незаконныи царь Палеѡлогъ и единомдренныи его патріархъ съ шумомъ преидоша: и пѡметъ ихъ, и пѡмень, и домъ ихъ преиде јакоже Сауловъ. А гора Аѳонская
80 предспѣваше јако домъ Давидовъ, и скинїя падшая ся възкресе. И сїи, рѣша, на конехъ, сїи на колесницахъ – мы же въ имя Господне Бога призвахомъ. Тїи спяти быша и пѣдоша, мы же въстахомъ и испрѣвихомъ ся.^н

Господи, спаси царя^і Андроника и иже ѡтъ сыновъ сыны его, еже устроилъ православіе: и црковь испрѣви на прѣвенець православія пакы, и иже въ Светои горѣ пѡжжена и порушена вся въздвиже
85 и украси. Тѣмъ же и Еиропотамскую ѡбитель ѡтъ основанїя въздвиже всю: и градъ, и пирговы, и келїя, и вся службы и црковь съ всѣмъ подобїемъ украси. И прїзва архiereя ѡсветити по уставѣ, еже и прїиде съ причтомъ и дѣлу касаше ся. И съврѣши ся ѡсвещенїе нѡваго храма пакы во имя светыхъ великомучникъ М, иже въ Севастеи. И всенощное мѡленїе сътвориша, јако да пакы ꙗвить ся чюдо ѡ манитару, јакоже и прежде бысть. И не убо прѡзябе, јако да разумѣть последнїи родъ
90 боꙗти ся Бога и дрѣжати прѣданїя светыхъ ѡтець. И да не имутъ нѣцїи глаголати, јако сїѣ ѡтъ начала бысть, но да заградятъ ся уста лѣтиномудрующимъ и да не возносятъ ся брѡви, за еже сѣ прѣста знѡменїе. И на стѣнѣ градскои часть преклонена ѡста и до днѣсь, и въ свѣтилищи ѡконца подъ светую трапезою, идеже прѡзябаше манитаръ, јако да неразумнїи разумѣють истинною кїе

³ In marg.: зри о лѣте тогдашнемъ.

[III]

Богу служить православно. Киє ли прегрѣшаютъ въ православїе, да ѡбличаются и да постыдятся
95 и здѣ, и на Второе пришествїе Господа Бога и Спаса нашего Іисус Христа прѣд аггелы Его и прѣд
всѣми светыми. Аминь.

^a II Thessalonians 3:6

^b Galatians 1:8

^c Jeremiah 31:15, Matthew 2:18

^d Psalm 78:1-3

^e Psalm 78:6

^f Psalm 78:8-9

^g Psalm 78:13

^h Psalm 19:8-9

ⁱ Psalm 19:10

[III]

Codices:

П: Saint Petersburg, National Library of Russia, MS F.I.643, ca. 1625-1655 (fig. 4)¹

X: Mount Athos, Chilandari Monastery, MS 488, ca. 1613-1642, ff. 1r-30v (fig. 5)²

Angel Nikolov has found a fragmentary copy of [III] in Plovdiv, Ivan Vazov National Library, MS 110 (232), a. 1708, f. 150r-v.³ According to Yavor Miltenov, this is an apograph of X.⁴

PM: *Рай мысленный, в нем же различныя цветы преподобным Стефаном Святогорцем собраны о Святих Афонстей горе, почто ради Святою зовется* (Монастырь Иверский [Валдай], 1659)⁵

The text published by Stoyan Argirov from Mount Athos, Zographou Monastery, MS III.к.18, a. 1785, ff. 8v-22v, is directly copied from PM.⁶

The Bulgarian historiographer Spyridon (1792) evidently copied passages from this Zographou MS.⁷

3: "Composite Charter" of the Zographou Monastery on Mount Athos, s. XVI?⁸

¹ 21 leaves, 299 x 207 mm, linn. 24. Paper folded in 2°, chain distance 25 mm, watermark generally similar to no. 572 (корона) in: Г. В. Дианова & Л. М. Костюхина, *Филициты XVII века по рукописным источникам ГИМ* (Москва, 1988). There are quire signatures on ff. 1r and 8v (1S), 9r and 16v (1Z), and 17r (1H). The MS is described in: И. А. Бычков, "Краткий обзор собрания рукописей, принадлежащего преосвящ. Еп. Порфирию, а ныне хранящегося в имп. Публичной библиотеке", *Отчет Императорской Публичной библиотеки за 1883 г.* (1885), 1-80, esp. 78-9 (cat. 60). See also Порфирий (Успенский), *История Афона*, 2d ed., 2 vols. (Москва, 2007), I:200, 245, 288-90, 294-5, 301-2.

² Described and reproduced (f. 1r) in: Д. Богдановић, *Каталог ћирилических рукописа манастира Хиландара* (Београд, 1978), 186, pl. 163.

³ Description of the MS: Б. Цонев, *Славянски ръкописи и старопечатни книги на Народната библиотека в Пловдив* (София, 1920), 147.

⁴ Y. Miltenov, "Notes on Stefan the Hagiorite's *Narratio De Sancto Monte Athonensi* Together with an Edition of the Text According to Ms. F.I.643 from the Russian National Library in Saint Petersburg (olim St Paul Monastery on Mount Athos), *Scripta & e-Scripta: Journal of Interdisciplinary Mediaeval Studies* 12 (2013), 69-97, esp. 72 with note 11.

⁵ Described in: А. С. Зернова, *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI-XVII веках* (Москва, 1958), 138-9 (cat. B.2). Reproduced (first opening) in: O. R. Borodin & D. A. Gialamas, eds. *Russian Travellers to the Greek World: 12th-First Half of the 19th Centuries* (Moscow, 1995), 99 (cat. 160). Rough translation into Russian: Ю. И. Зинченко, ed. *Рай мысленный: к 340-летию издания* (Санкт Петербург, 1999), 34-59.

⁶ С. Аргиров, "Из находките ми в светогорските манастири Хилендар и Зограф," *Списание на Българската академия на науките и изкуствата* 63 (1942), 1-22, esp. 3-16. Description of the MS: Б. Райков et al. *Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора* (София, 1994), 135-6, fig. 264 (cat. 263).

⁷ В. Н. Златарски, ed. *История во кратце о болгарском народе словенском, сочинения и списания в лето 1792 Спиридона иеросхимонахом* (София, 1900), xlii, xlii-xliii, 72-85. Description of Spyridon's original MS: Б. Христова et al., *Славянски ръкописи от български произход в Руската национална библиотека, Санкт-Петербург* (София, 2009), 215-8, pls. cliv-clvii (cat. 87).

My edition is based primarily on *Π*. Its scribe confuses *ї/и/ы*, *о/ω*, *ѣ/е*, silent *ѡ/ѡ*, and sometimes varies the ending of nouns and verbs, e.g. *богонѡсныхъ/богонѡсныхъ*, *въсылааху/въсылаху*. As the text is not always clear and *Π* is certainly not its protograph, I have occasionally regularised the spelling. Obvious scribal errors (such as *нѣ въсакъ дѣнь* in line 176, *възвраащаху* and *уражаааху* in line 227, etc.) have also been silently corrected.

Diplomatic editions of [III] were recently published by Dmitrii Bulanin (from *X*) and Yavor Miltenov (from *Π*).⁹ I was unaware of their work.

⁸ Edd. A. П. Стоилов, "Своден хрисовул за историята на Зографския манастир", in: *Сборник в чест на Васил Н. Златарски* (София, 1925), 447-57, esp. 452-7; Й. Иванов, *Български старини из Македония*, 3d ed. (София, 1970), 537-46, 695-6 (no. LXV). (The two editions exhibit a few minor differences. I have not seen the MS.) German summary and nineteenth-century Greek translation: H. Gelzer, "Sechs Urkunden des Georgsklosters Zografu," *Byzantinische Zeitschrift* 12 (1903), 498-532, esp. 505-7, 523-9.

⁹ Д. М. Буланин, "Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.," in: Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в.*, 3 vols. (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), III:427-763, esp. 749-63; Miltenov, "Notes on Stefan the Hagiorite's *Narratio*", 84-97.

и мы, пѡдѡбнаа сїимъ ревнѹимъ и грѣдѹщего къ намъ спасенїа прѡсеща, не изждемъ¹⁶ вѣнь, нѣ въ горѣ прѣбѹдемъ, јако да Амалїка побѣдимъ;^m и посрамимъ свирѣпыѣ¹⁷ свещенники дрѹгаго Ахава, јако Іїа;ⁿ ѡблїчимъ Иродѡво безаконїе, јако пустынныи питатель Іѡаннь^o – ибѡ сїцевымъ
 25 спѡдѡбим се. И научим се мудровати ѡ Светѣмъ Дусѣ, сѣхѡдеща на Сына Божїа по явлєнїи Рѡдителя.^p По семъ ѣже пѡкы на Фавѡрьсцѣи горѣ съ лучшїими ѹченики възримъ Божество, елико мѡжемъ въсприети, и тамо вѣнмемъ гласа Отча јако *"Сы єсть Сынъ мѡи възлюблєнныи, егѡже извѡдихъ. Тогѡ послѹшайте!"*^q Тѣ глаголѣтъ намъ: *"Мѣне любите, заповѣди моѣє съблюдыте^r и буду съ вами до скончанїа вѣка."*^s

30 И нынѣ Тѣ єсть и не прѣмѣнѣет се ѣже всѣмъ призывающїимъ Егѡ въ истинну – ибѡ Тому мѡлитвы и молєнїа принесемъ въ гѡры, јако и прѣчїстаа мати Егѡ въ Елеѡнсцѣи,¹⁸ да и намъ прѣклѡнет се стѣбли¹⁹ садѡвъ^t и призоветъ успєнїе наше небеснаа и зѣмлянаа, єже въсхвалити наше подвїгы, јакоже и *"прославляющїихъ ме прославлю, а ѡставляющїихъ ме ѡставляю."*^u Гдє прѣмѹдрѣ, гдє сѣписатель, гдє вѣзыскатель вѣка сєгѡ?^v Огрѣзвим се и вѣзыщемъ дѡбраго бїсєра, и богѡтство наше
 35 прѡдадимъ, јако да искупимъ тогѡ имѣющаго сѣла,^w и въ нихъ всѣлим се. Гдє ѣже сїцеваа? Вѣнмѣмъ щѹра²⁰ вѣселєнскаго, глаголюща: *"въ пѹстынѣяхъ и въ гѡрахъ и в ѡкѡнци зѣмлѣ,"* *"ѡскудѣваемъ, ѡскрѣблѣемъ и ѡзлѡблѣемъ"*^x алыбою и жѣждею и наготѡю. Сїцеваа имѣюще житєльства убѡ прѡроци, апостоли, мучьници, прѣпѡдѡбнїи и вѣси светїи: ѡвїи убѡ ѡтъ мучителѣи, друзїи же своимъ произволѣнїемъ за ѣже небесноѣ полѹченїе ѡставише дѡмы и
 40 рѡдители и прѡчаа (по Благѡвѣстїи),^y превѣтааше въ пустыннѣяхъ јако елени, ѣже на высѡкыхъ гѡрахъ, и прибѣжищи заечнѣмъ въ камени^z – каменъ же бѣ вѣра Христова и утврѣжденїе Црѣкви, идѣже и врата аѡдова не ѹдѡлѣють еи,^{aa} до кончанїа²¹ вѣка непѡбѣждєнно имать рекшааго.²² Ёже семѹ стрѡители не ѡскудѣвають упѡванїемъ, аще и сѣмрѣтъ вѣрою полѹчетъ нынѣ и ѡзлѡблєнїе, нѣ избѡвлєнїе, по апостолу рѣщи: *"да лѹчшеѣе вѣскрѣшенїе ѹлѹчетъ"*.^{bb} Тѣмъ бо ѡтъ Бога и законъ въ
 45 пустыни подаде се вѣликому Пахѡмїю въ скрїжали мѣдне, наѡбразѹюща аггєльскаго житїа и чїина.^{cc} Огтолѣ бо вѣсака гѡра и дѡбрь исплѣнѣаше се ѡтъ вѣсакаго єзыка и плѣмене, Богомъ устрѣмлѣнми: ѡвїи бо ѡтъ произволѣнїа, инїи²³ же и не ѡтъ произволѣнїа манѡвєнїемъ

¹⁶ иждемъ П

¹⁷ свєрѣпыѣ П

¹⁸ горѣ Елеѡнстѣи РМ

¹⁹ вѣтви РМ

²⁰ щѹра, сїрѣчѣ пове лѣнїя РМ

²¹ скончанїа Х

²² рекѹща Х, РМ

²³ друзїи РМ

божьствнымъ привлекааху се, и не хотеше, иже къ спасенію, и наставляеми въ избраннаа мѣста, еже и Светаа Светыхъ наричют²⁴ се. Обаче вѣнмй ѡпасно ѡ сѣцѣ имѣющихъ явѣ.

50 Зачало:

§ 1. По възнесеніи Господа нашего Иисуса,²⁵ иже на небеса, съвакупленомъ ученикомъ въ Сіѡнѣ съ Марією матерію Иисусовою, Утѣшителѣ ѡжидающе по заповѣди Христовѣ јакоже рече *имѣ ѡтѣ Іерусалима не ѡтлѣчати се* и прѡча,²⁶ междѹ симъ метнуше ждрѣбїи, гдѣ убѡ коѣмуждо ученику котораа страна земли въ достаніе бѹдетъ проповѣдати евангеліе Божіе. И сїа ѡтѣ матере Иисусовы метнута быше. И јаже по семъ мало покаснѣвши,²⁶ рече Прѣчистаа къ ученикомъ: "Хощу съ вами и азъ метнути мои²⁷ ждрѣбїи, јако да и азъ не бѹду безъ чести,²⁸ нѣ Богови и мнѣ которыѣ землїе дарѡвати се." Они же благоговѣино и съ страхомъ метнуше по словеси Божіе матере, и падѣ ждрѣбїи Иверьскаа землѣ. Абїе съ радостию восприе²⁹ и хотѣаше поити. Ангел же Божїи рече ꙗже³⁰: "Не разлучаи се ѡтѣ Іерусалима.³¹ Ждрѣбїи же тебѣ падши просвѣтит се въ послѣднеїе днїи въ твои ѡбразѣ. И Владичество твоѣ не прѣбѹдетъ³² тако, нѣ имаша потрудити се мало въ землѹ, ꙗже тебѣ Богъ изволитъ." И сїа рекъ, ангелъ ѡтѣидѣ ѡтѣ нїеѣ.

Лазар же Четвѡроднѣвныи бѣ³³ въ Кѣсареѣ ѡстрѡвѣ ѡтѣ страха Іудейскаго (тамо бо бысть и светитель рѹкоположенъ ѡтѣ Варнавы³⁴ апостола)³⁵ и желаше многѡю любовію видѣти прѣсвятѹю Марію,³⁶ и јакоже рѣхѡмъ, боѣаше се³⁷ ѡтѣ Іудейскаго томленїя прїити въ страны Іерусалимскыѣ. И сїа семѹ разумѣвши мати Божїа, начрътавши бѹквы къ Лазару ѡтпѹсти, утѣшенно имѣющеї³⁸ похѡбїе, јако иже и корабль³⁹ ѡтпустити ей и прїити къ нѣмѹ въ Кѣсареѣ, а тѣ да не приходитъ. "Тако прѣдаде⁴⁰ се намъ смѣренаа дръжати," рече. И сїа прочѣтъ Четвѡроднѣвныи, сѣлѡ удивїи се таковомѹ смѣренїю, абїе съ великою радѡстїю пославъ корабль и писанїе. И сїа видѣвши прѣчистаа

²⁴ наричют П

²⁵ Иисуса Христа РМ

²⁶ покоснѣвши Х, РМ

²⁷ и азъ съ вами мой метнути РМ

²⁸ части РМ

²⁹ восприемъ Х, воспрїемъ П, воспрїемъ РМ

³⁰ нї П, Х; ей РМ

³¹ ся Іерусалима РМ

³² твоѣ прѣбѹдетъ РМ

³³ бѣ Четвѡроднѣвныи Х, РМ

³⁴ рѹкою положенъ Варнавы П

³⁵ апостола Варнавы РМ

³⁶ видѣти прѣсвятѹю мать Господа нашего РМ

³⁷ бояше бо ся РМ

³⁸ имѣющеи Х

³⁹ јако иже корабль РМ

⁴⁰ предати РМ

Марїа, вѣстѣвши съ възлюблѣннымъ ученикомъ Христовымъ и дѣвствѣникомъ⁴¹ Іоанномъ, в
 70 корабль вѣнйдоше и плѹти начеше къ Кѣпру. И вѣнезаапу духъ съпротивънь привлѣчѣ⁴² корабль въ
 аскалонъ⁴³ Аѳѳонскыѣ горы – и сѣ мало потрѹжденіе прѣчисти Богородици, јаже ѿтъ аггела
 рекѡмаа жеи.

Горѣ же бѣше та⁴⁴ исплѣнѣна кѹмиры повѣсѹду, јако ту бѣше капище и свѣтилище Аполѡново.
 Ибѡ гаданїа и вражанїа и йна мнѡга въ неи бѣсѡванїа бѣху.⁴⁵ Йже имѣаху Еллини вси мѣсто то (бѣ
 75 бо избранно сѣлѡ) и тамо ѡтповѣсѹду вѣселѣнные прихождааху на поклѡнѣніе. И кѣждо вѣсть⁴⁶
 ѡтъ гадальць прїемааше, ѡ нѣи же⁴⁷ вѣщи въпрашааше и хотѣаше. Абїе же ѡтъ⁴⁸ вѣсѣхъ идѡль
 бысть кличъ и выпль сїцевыи: "Сънидѣте съ горы, вси лѹдие прѣлѣщенїи сѹетнымъ Аполѡномъ,
 въ пристѣнище Климѣнѡво и вѣспрїимѣте Марїю, великаго Бога Исуса матеръ!" Сїа бо нарѡдъ
 слѣшавше, удиви се. И сътекоше се по гласѹ на брѣгъ мѡра, йже и корабль⁴⁹ видѣвше. И матеръ
 80 Божїю въздвигѡше и на сѣнмище ѡтнесѡше. Вси же въпрѡсише,⁵⁰ еже како Бога роди и коѡго по
 имени.

Абїе же ѡтверзѣ⁵¹ блаженнаа своѣа устѣа и благѡвѣсти нарѡдомъ вѣса. И вси пѣдоше и поклѡнише
 се Богу, йже ѡтъ нѣе рѡждшому се. И вѣроваше и крѣстїше се вси. Сътворѣна бо быше и мнѡгаа
 чѹдеса ту ѡтъ Бѡжїе матере. И учителѣа и наставника тѣмъ Климѣнта постави. Ибѡ възрадѡва се
 85 духомъ. Рече: "Сѣ въ ждрѣбїи мнѣ бысть сына и Бога моѡго." И благослови лѹди. Пѣақы речѣ: "Божїа
 благодать на мѣсто сїе и на прѣбывающеѣ въ нѣмъ съ вѣрѡю и съ стрѣхомъ и съ заповѣдеи⁵² сына
 моѡго. Йже съ малымъ попѣченїемъ избылно будутъ⁵³ имъ вѣса на землїи. И жизнь небеснѹю
 полѹчетъ. И не ѡскудѣетъ милость сына моѡго ѡтъ мѣста сегѡ до скончанїа вѣка. И азъ буду тѣпла
 застѹпница къ сыну моѡму ѡ мѣстѣ семъ и ѡ прѣбывающихъ въ нѣмъ."⁵⁴

⁴¹ дѣвѣставѣникомъ П

⁴² привлѣгъ РМ

⁴³ во аскалонѣ в пристѣнище РМ

⁴⁴ таѣа бѣаше РМ

⁴⁵ бѣху в ней бѣсѡванїа РМ

⁴⁶ повѣсть РМ

⁴⁷ ѡ йже РМ

⁴⁸ Абїе ѡтъ РМ

⁴⁹ йже корабль РМ

⁵⁰ Вси вопросїша РМ

⁵¹ Абїе ѡтверзе РМ

⁵² заповѣдей сирѣчь заѡномъ РМ

⁵³ бѹдетъ РМ

⁵⁴ сѣмъ. РМ

90 Сїа рѣкши, благослови, и вышѣдши въ корабль съ прѣдречѣннымъ Іоанномъ и съ прочими, ѡтплу
въ Кѹпръ. И ѡбрѣте Лазара въ велицѣи скрѣби, ѣже за нѣе сълѹчшее се⁵⁵ – не бо вѣдѣаше ничесѡже
ѡ семь съмотрѣнїи Божїи. Абїе же Божїа матеръ⁵⁶ прѣложи ему скрѣбъ на радѡсть.⁵⁷ И дары
принесе ему ѡмофѡръ и наруквице, ѣже бѣ сама сътвори́ла Лазара ради. И вса исповѣда ему, јаже
въ Іерусалимѣ бывшаа и въ Аѳѡнцѣи горѣ. И ѡ всѣхъ благодари́ше Бога. И прѣвѣзе се пакы на
95 ѡнь поль, и ѡтиде въ Іерусалимъ. И ѣже въ мало врѣме прѣстави се къ Господу прѣсветаа
Богородица Марїа.

§ 2. По прѣставленїи бо еѣ⁵⁸ ѡтыде Іоаннъ въ Ефѣсъ съ Прохѡромъ. И въ ѡстровѣ Пѣтмѣ въ днь
недѣлныи въ видѣнїи бысть. И съписа ѡткрѣвѣнїе: вса бывшаа и настѡещаа и хѡтѣщаа быти. Въ них
же и сїа рече, еже на послѣдкѣ сълѹчит се на Цркви Божїю сїце: *"И женѡ побѣже въ пустыню, где*
100 *имать тѣмо мѣсто уготовано ѡтъ Бога"*.⁵⁹ Женѡ же јестъ Црковъ Христова и ѡтъ еретикъ, ѣже въ
Рїмѣ, низврѣжена бысть. Мнѡзи же ѡтъ⁵⁹ светыхъ рекѡше, јако въ Аѳѡнцѣи пустыни имѣаше
тѣмо мѣсто уготовано ѡтъ Бога – и тѣмо истинно. *"И дадоше се женѣ двѣ крїлѣ ѡрѣла велика, јако да*
*лѣтѣеть въ пустыни,"*⁶⁰ въ мѣстѣ сї. Дадоше⁶⁰ се Цркви двѣ писанїи тѣмо, грѣчско и блѣгарско,
благословїти и слѡвити единого Бога, трїсѣставна и неразделїма, и слѹжити Ему. Сѣ јестъ ѡрѣлъ
105 вѣликий и двѣ крїлѣ: трїсѣставн бо јестъ и нераздѣлїмъ.⁶¹ *"Јако да пїтает се тѣмо врѣмѣ, и*
*врѣменѡ, и поль врѣменѡ ѡтъ образа смѣва."*⁶² Сирѣчь: да дрѣжит се тѣмо устѡвъ и утврѣждѣнїе и
їстинна, јако посрѣдѣ и послѣди ѡтъ ѡбраза Латїнскаго. *"И пустїи смїи ѡтъ устѣ своихъ задѣ женѡю*
*вѡдѹ јако рѣку, јако да сїю порїнетъ."*⁶³ Сѣ же: събраше събѡръ и глаголааше на Црковъ прѣлѣсть и
напѡсть, јако конѣчнѣ попрѡти. *"И помѡже землѡ женѣ,"*⁶⁴ сирѣчь царство Агарѡнско, аще и
110 нечѣстїво јестъ, нѣ помѡже Божїеи Цркви. *"И ѡтврѣзь землѡ⁶² устѡ своѡ, и попї⁶³ рѣку, ѡже пїустї*
*смїи на женѹ."*⁶⁵ Сѣ же: Агарѡне попрѡше Константинаграда царство и утврѣждѣнїе събѡра рїмскаго,
јаже на Цркви низложїше. И тако ѡ семь събыст се Іоанново вїдѣнїе.

§ 3. А при цари убѡ Константинѣ велицѣмъ и благочѣстївомъ женѡ нѣкаа вѣрна и благоговѣина въ
плѣнѣ възїета бысть въ землѣ Иверѣскои, пакѣ же Богомъ послѡна. И тѣмо сѹщи вѣсу ту землѡ

⁵⁵ за не солѹчшее ся РМ

⁵⁶ мати X, РМ

⁵⁷ в радѡсть РМ

⁵⁸ прѣставленїи еѣ П

⁵⁹ Мнѡзи ѡтъ РМ

⁶⁰ В мѣстѣ ея дадоша ся РМ

⁶¹ нераздѣлень РМ

⁶² землѣ РМ

⁶³ потопп РМ

115 крѣсти и увѣри, јакоже аггелъ Господнь рече Божіеи матери: "Землѣ,⁶⁴ ѿже изволи се тебѣ, просвѣтит⁶⁵ се послѣди въ твои ѡбразъ." Иже и бысть при цари Константинѣ, јакоже рѣхѡмъ.

Цар же Константинъ въ гѡрѣ,⁶⁶ ѿже въ ждрѣбїи прѣсветые владичыце наше Богородице, въздвигнувъ трїи великыѣ ѡбитѣли въ паметъ светаго и чьстнаго успѣнїа еѣ: А-ю⁶⁷ въ вѣхѡдѣ, гдѣ убѡ пристѣ корабль съ Богоматерїю; В-ю⁶⁸ на сѣнмищи, идѣже благовѣсти людемъ и крѣсти ихъ; Г-ю
120 въ нисхѡдѣ, гдѣ въ корабль вышѣдши и⁶⁹ ѡтѣде. И въ сихъ ѡбителѣхъ ѿнѡкъ мнѡжество посади, и "Перїволю Прѣчистѣи" нарече, и гѡрѣ заповѣда звати ю Светаа. Градъ Аполѡновъ нарече Іерїсь, сирѣчь "ѡсвещень", јако бо близъ Светыѣ горы и тѣи⁷⁰ ѡсвещает се.

По прѣставленїи же Константина царѣ и Константіа сына егѡ ѡпојасав се Іуліанъ прѣстѣпникъ и вьса сѣа порѣши⁷¹ и измѣни, јаже ѡтъ светаго царя Константина въздвигоше се. Нъ въ малѣ прѣиде
125 съ шѣмомъ сѣи богомрѣськии Іуліанъ. Мѣсто же прѣчистѣи Богородици растѣше и прѣдхождааше въ вьсе дни, и мнѡжааше се инокѣскоје селѣнїе, и крѡви божьствнїи јако цвѣти вѣснїи {и} плѡды благопрїетны на вьсако врѣме Подателю вьсѣхъскихъ вьздавааху. Быше⁷² бо видѣтелнаа мнѡжаишаа⁷³ знаменїа и чѣюдеса, ѡтъ вьсѣми влачїма и Богомъ показаема.

§ 4. Тогдѣ убѡ и ѡ Ватову отрѣчищу, шьствующе по мѡру ѡтъ Рїма въ Константинѣ-градъ къ
130 великому царю Феѡдосїю, присносѣщи ужика егѡ и ѡтбратѣ. Въ мѡри вѣтромъ прѣтѣкает⁷⁴ се. Етеры⁷⁵ съ корабомъ пристающе въ Византію еже ѡ семь приключи се на отрѣче ту, ѿже въ Кѡзію пучину, царю јавише и бѣквы ѡтъ брата подѣдоше. И сѣа царь слѣшавъ, почѣуди се, јако вьси спасѡше се, развѣ братаньць⁷⁶ егѡ погыбе. Абїе вьсѣхъ ѡсудїи въ тѣмницу злѣ вьврѣже съ узїлы. Отрѣчищ же спасаєт се ѡтъ пучины чѣдодѣствомъ прѣсветые Богородице и себѣ на сѣши ѡбрѣтѣ,
135 ту и гласъ слѣшавъ невидимъ, јако да на мѣстѣ томъ ѡбновить храмъ Спасителныи егѡ. Абїе

⁶⁴ Землѣ РМ

⁶⁵ просвѣтити РМ

⁶⁶ горѣ Аѡнстѣи РМ

⁶⁷ обитѣли. Первую РМ

⁶⁸ Богоматерїю, въ паметъ свѣтаго и честнаго ея Успѣнїа; Вторую РМ

⁶⁹ вышедше въ корабль и РМ

⁷⁰ зане близъ Свѣтыи и той РМ

⁷¹ все порѣши РМ

⁷² бѣ[[ху]] Х, бѣше РМ

⁷³ от. РМ

⁷⁴ притѣкает РМ

⁷⁵ Етеры Х; Етери РМ

⁷⁶ братанца РМ

наставлѣает се ѿ нѣкотѣрихъ, ѣже на мѣстѣ⁷⁷ томъ прѣбывающихъ, и доиде Константина-града, и царю яви се, и вса, ꙗже ѿ себѣ, исповѣда. И праведныѣ, ѣже въ узѣхъ, избавлѣаетъ.

И за ѡбновлѣніе храма бысть царю потыцаніе немало. Въ Римъ убѣ ѡтпущаетъ и ѿ семь брѣту свѣдому възвѣщаетъ. Ов же сѣа съ великою радостію въспріемъ и Богови благодарѣ ѿ таковомъ
 140 чюдесѣ. Абѣ четѣри стлѣпи великы ѿ мѣдраго⁷⁸ каменіа, ѣхже бѣ уготовилъ сздати църковъ въ Римѣ за пѣмь вѣчнѣю и въ чѣсть светому Іакѣву апостолу брѣту Божію,⁷⁹ сихъ постави въ корабль. И цѣкла позлащѣна и мнѣгомастилна, и инѣѣ потрѣбы и шарѣвы различны ѡтпусти. Начѣнше же ѡснованіе изчѣрѣповати,⁸⁰ ѡбрѣтоше рѣвѣникъ глѣбѣкъ сѣлѣ и вънутрь вѣды – икону, имѣщу ѡбразъ чѣстныи прѣчистыѣ владичѣе наше Богородице съ прѣвѣчнымъ младенцемъ, и свѣщѣ
 145 велику лѣану. И бысть ѿ таковомъ чѣдномъ ѡбрѣтенію велѣа радость и веселіе,⁸¹ и ѿ сицевомъ чюдесѣ благодарѣше Бога и Тѣго прѣчистѣю матеръ. И вѣше тѣго рѣвеника поставише светѣю трапѣзу. И храмъ сздаше великъ и дѣстѣлѣпнь, ѣже вънутрь {весь}⁸² мѣсѣю различною украсише по подѣбѣю шарѣвному, и мѣдѣю позлащѣною покрѣше, и ѡкрѣсть стѣнами вѣсѣкыи ѡградѣвше, крѣвы въ нѣмъ мнѣгы дивны и различны⁸³ сѣтворѣше, и Вѣтопѣдъ нарекоше,⁸⁴ ѿтъ
 150 ѣже ѣсть "Вѣтовъ отрѣчищъ" сказаѣмъ. И сѣе⁸⁵ имѣаше ѿ Вѣтопѣдскои ѡбитѣли. **Зачало:**

§ 5. И пакы дрѣго, ѣже послѣжде, ѿ божѣствѣни иконѣ прѣчистыѣ Богородице,⁸⁶ како пришьлѣствова въ Кліментѣву ѡбитѣль, ѣже Іѣвери нынѣа глаголѣмаа,⁸⁷ съ великыи знаменіи и чюдесѣ. И по свѣдемъ еи повелѣнію сздаше ѣтеръ храмъ при вратѣхъ въ ѡбитѣли, и ту чѣстныи ѡбразъ еѣ полѣжише и Вратарицу нарекоше.

155 Прѣчаа же чюдеса и знаменіа ѿ семь кто мѣжетъ сказаѣти и писаніемъ прѣдати, ѣже по вѣсе дни ѣвлѣаху се въ Светѣи горѣ и всѣмъ ѡткрѣвена и видѣма бѣху? Елика убѣ възвѣстимъ или възглаголѣмъ, безчѣслѣна исплѣнѣают⁸⁸ се прѣчаа ѿтъ ѡстаѣша. Нѣ възпомѣнѣмъ пакы ѿ

⁷⁷ въ мѣстѣ X, въ мѣстѣ РМ

⁷⁸ мѣдраго РМ

⁷⁹ светаго Іѣкова апостола брѣта Божіа X, светаго апостола и Іѣкова брѣта Божіа РМ

⁸⁰ ископовати РМ

⁸¹ радость вѣлѣа ѿ таковомъ чѣдномъ ѡбрѣтеніи РМ

⁸² {not in П or X}

⁸³ нѣмъ дивны и различны мнѣгы П; немъ мнѣгы и различны РМ

⁸⁴ Вѣтопѣтъ нарекоша обитѣль тѣе РМ

⁸⁵ сѣе X, РМ

⁸⁶ иконѣ владичиѣе нашея Богородиѣе РМ, дрѣго ѿ божѣствѣни иконѣ прѣчистыѣ Богородице, ѣже послѣжде П

⁸⁷ ѣже естъ нынѣ глаголема Іѣверъ РМ

⁸⁸ исплѣнѣѣают П, исполнѣѣают РМ

добродѣтелнѣихъ подвижехъ на протрѣзвѣніе лѣнивыхъ и малодушныхъ⁸⁹ въ дѣлательствѣ божьствныхъ заповѣдей. Јакоже убо мнози въ нашихъ врѣменехъ⁹⁰ свѣтилници просѣавшіи отци
160 блаженіи, еже житіе тѣхъ отчѣсти прѣдложимъ. Молитвы же ихъ да будутъ въ помощъ всѣмъ, такожде и мнѣ, повѣсти сеѣ начрѣтанія⁹¹ прикоснути се дръзнувшому. **Повѣсть:**

§ 6. Въ⁹² дни царствіа Льва Прѣмудраго, благочѣстивѣе хѣругви христіанскыя сѣдржѣшу, въ томъ царству бѣста нѣкѣи трѣ братіа⁹³ по плѣти, паче же по Утѣшителю. Сїи убо јакѡ въ дрѣвнѣихъ нравомъ добродѣтели и тѣзоименита Моѡсїи и⁹⁴ Аарѡнъ и Орсїсїе,⁹⁵ прѣзѣбшіи коренемъ стѣбли
165 благочѣстивѣмъ, чѣстїю изрѣдны⁹⁶ и богатствомъ дѡволны (богатство бо по Божѣ), вторїи по Аврааме, и царствїю⁹⁷ познанїи⁹⁸ и Богу по добродѣтели. Изнесѣннѣмъ ѡтъ мѣста Прѣвоіустинїанїе (града Лихнидѡна, нынѣ ѡтъ всѣми глаголѣмаго `Охридъ), устрѣмлѣнїемъ⁹⁹ сѣлѡ веллѣпнымъ¹⁰⁰ завѣта Христова сѣдржѣща, ѣже и подражима рачїтелствомъ, другїи сыны Зеведеѡвы, не мрѣже и кораблѣ поврѣзають,^{kk} нѣ веси и стѣжанїа¹⁰¹ сѣлна и богатства царска, съ
170 всѣми похѡтми себѣ распїеши и крѣстомъ въѡружающе се¹⁰², јакѡ да ѡ Христѣ жизнь полѹчетъ. И прѣвитаютъ въ¹⁰³ вѣшереченнѣи горѣ, и ѣже на южную странѹ себѣ три крѡвы и стлѣпы сѣтвараютъ,¹⁰⁴ и далѣчнѣ¹⁰⁵ жїлища другъ ѡтъ друга имѣаху. Крѡмѣ недѣльное събранїе¹⁰⁶ тѣхъ призывааше, јакѡ да слѡвомъ и пѣсньми божьствными себѣ подвизаютъ и ѣже съ нїми и¹⁰⁷ къ нїмъ прихѡдещихъ. Сїцево бѣше тѣхъ събранїе, ѣже духѡвнѣ тѣчїю тѣмъ поучавати се (ибо
175 сїцевїи ѡтъ Бога почитаютъ се), јакѡ слухъ и вѣщанїе ихъ¹⁰⁸ повасуду изыиде добродѣтелнаго¹⁰⁹

⁸⁹ лѣнивымъ и малодушнымъ РМ

⁹⁰ въ временѣхъ РМ

⁹¹ чертанїа РМ

⁹² З begins with this word.

⁹³ братїа сущїи РМ

⁹⁴ от. З

⁹⁵ Василїе РМ; Іѡанъ Сѣлима, что нарицаетъ се Сѣлима храбрѣ бѣ слѡвомъ и дѣломъ З

⁹⁶ изрѣднымъ Х, изряднымъ РМ, изрѣднїимъ З

⁹⁷ царствїа П, Х, З; царствїа РМ

⁹⁸ по знанїи Х, РМ, З

⁹⁹ устрѣмлѣнымъ Х, устремлѣннымъ РМ, устрѣмленными З

¹⁰⁰ веллѣпїемъ Х, З; велелѣпїемъ РМ

¹⁰¹ всїи истѣжанїа З

¹⁰² от. З, РМ

¹⁰³ от. З

¹⁰⁴ три крѡви сѣтворають и стлѣпы З

¹⁰⁵ далѣчни З, недалече РМ

¹⁰⁶ недѣлнаго собранїа РМ

¹⁰⁷ от. З

¹⁰⁸ тѣхъ РМ

¹⁰⁹ добродѣтелнаго ради РМ

житіа¹¹⁰. Мнѡзи же,¹¹¹ јако и ѡтъ самѡго чрьтѡга царева, прихождааху и прилепѣаху се чїна и добродѣтели ихъ, и бѣше призванїе на всакъ днь богоизбранному стаду. И мнѡжещу се, ѡ семь свѣщавають благъ свѣтъ. И сѣ, ѡтсвѣше сѣнидоше устрѣмленїемъ. Обрѣтають¹¹² мѣсто Богомъ ѡткрѣенно въ дѣбрѣ къ удѡлю, благоуханїемъ показуемо. Абїе чещъ усѣкнѹють, ѣже кѡденїе
 180 јавлѣаше се <въ нїеи>.¹¹³ Обрѣтають мраморъ сѣлныи¹¹⁴, пѣче снѣга блистающ се, и на ту богознаменну мѣсту ѡбитель ѡбщу сыграждають ѡтъ царскаго скрѣвища¹¹⁵ въ лѣто тогѡда текѹщеје ѡтъ сздѣа мїра SVKZ. Хотѣаху бо и светаго сзданїа имѣнемъ нареци, ѡвїи глаголющи да бѹдетъ {храмъ}¹¹⁶ ѣже¹¹⁷ въ великихъ светаго Никѡлы, друзїи же светому Кліменту Лихнїдонскому ѣже въ послѣднихъ велїа чюдотвѣрца. Тѣмъ прикладно и несъреченно мльвъ мѣждусѡбнѹю въздрѣжааху,
 185 <по>сему¹¹⁸ же и дѣска уготованна и ненаписана вѣмѣсти ли<ца>¹¹⁹ стоѣаше. И сѣ бо бѣаше сѣмотрѣнїе Божїе. Мы же, ѡ възлюбленни, прикладнимъ ушесѡ и услѣшимъ прѣславнаа¹²⁰ чюдесѡ, и намъ Богомъ јавлѣенна, јако дївнѣ Богъ¹²¹ јестъ въ светыхъ своихъ! Вѣнмѣмъ убѡ ѡпасно! Въ едїнѣмъ убѡ ѡтъ ѹтрныхъ, не сѣлѡ рѡно, къ ѡсвїтающеи¹²² зорї, – ѡ чюдесї!, – јавлѣет се икѡна прѣдненаписана¹²³ сѡма писана.¹²⁴ И нѡсѣща¹²⁵ имѣаше светаго велїкомучьника и побѣдонѡсца
 190 Георгїа, јакоже ѡтъ мнѡгыхъ лѣтъ, и блистае се¹²⁶ зрѣнїемъ јако слнчньнаа лѹча. И вѣнезаапу всїи вїдѣвше удивїше¹²⁷ се¹²⁸ ѡ такѡвому чюдесї, и възсылааху славу и благодарѣнїе Богу ѣже и Тогѡ велїкомучьника. И ѡттолѣ убѡ нарече се ѡбитель именованїе, дѣже и до нынѣ, Зографъ.¹²⁹

¹¹⁰ ихъ житїа *П, Х*; ихъ житїа *РМ*

¹¹¹ Мнѡзи бо *Х*; И мнѡзи бо *РМ*

¹¹² и обрѣтають *РМ*

¹¹³ выны *П*, вины *Х, З, РМ*

¹¹⁴ зелныи *П*, зѣлныи *Х*, сѣлныи *З*

¹¹⁵ царскаго ихъ сокрѣвища *РМ*

¹¹⁶ {not in *П, Х, З*}

¹¹⁷ om. *П, Х*,

¹¹⁸ и сему *П*; сему *Х, З, РМ*

¹¹⁹ вѣмѣстилище *П*, вѣмѣстїлище *Х*, вѣмѣстїлици *РМ*

¹²⁰ om. *РМ*

¹²¹ бо *Х, З, РМ*

¹²² свїтающеи *З*

¹²³ прѣднеписанаа *З*

¹²⁴ сѡмописана *Х*, јавлѣет се прѣжде неписанна, сѡмо же написѡ ся *РМ*

¹²⁵ носѣа *РМ*

¹²⁶ облистѡ ся *РМ*

¹²⁷ om. *П, Х*

¹²⁸ om. *П, Х*

¹²⁹ Зографъ *З*, Зографъ *РМ*. This is the last word in *З*.

А еже ѿтъ начѣла ѿ иконѣ светого великомучьника сѣце имѣаше: Въ странахъ Палѣстинскихъ въсь
нѣкаа именемъ Фануйль, близъ града Лидіе¹³⁰ прѣмо полъ, имѣаше храмъ светого великомучьника
195 Георгіа съ мнѣхы дѡволны.¹³¹ И тамо иже храма того прикасающіих се, елицы имѣаху недугы и
различны¹³² страсти, почръпааху¹³³ ѿтъ светого исцѣлѣніе вси¹³⁴ и здрави въсвоа¹³⁵ ѡтхождааху. И
ни един бо бѣаше, иже прикасааше¹³⁶ се храма того абіе¹³⁷ и ѡтхождааше тыць: ѡвїи убо получааху
здравіе, и нїи же въспріемааху прощеніе съгрѣшеніемъ, и сугуба благодаренїа и славу Богови
възсылааху и Того великомучьнику Георгію, мѣста же того христоименитынь наро́дъ красѣщи се
200 сѣла ѿ веллѣпїи светого и величію. А еже добру испрѣва ненавѣстникъ дѣаволь завїде спасенїа
христїанскому роду: не трѣпѣть сему, нь уранѣет се и пробадает се на храмъ светого и на мѣста
того, абіе ѡдѣав се Саракинскаго единоплеменнаго ѡбразомъ¹³⁸ и въоружаеи¹³⁹ на светого мѣсто.
Единѣмъ лѣту покаснѣвшу (по реченїи светого) и сему сѣце имѣющу тогда, весѣлещу се
прѣдреченному наро́ду, иже къ радѡсти сїцеваа скръбь приключает се: въ единъ убо ѿтъ днїи
205 невидимъ бысть ѡбразъ светого, кромѣ тѣкмо икона упражнѣна. И иже ѿ семь имѣаху попеченіе
вси¹⁴⁰ и потѣщаніе ѿ чюдѣсномъ и страшномъ вїдѣнїю: не тѣкмо убо въ ѡбители, нь и повѣсуду въ
ѡкрѣстныхъ градѡвехъ и сѣлѣхъ и по всѣхъ странахъ Палестїни и Сїріе рѣдааху се и плааху ѿ
оскудѣнїи светого ѡбраза. Въ еди́ну же но́щь явлѣает се {светыи}¹⁴¹ великомучьникъ въ снѣ пастыру
ѡбители тоѣ, глаголѣ: "Что възнемагаеши ѿ мнѣ, члове́че? Аз бо храмъ и ѡбитель ѡбрѣтох себѣ въ
210 Аѡнсѣи горѣ, иже jest глаголѣмаа Светаа, въ ждрѣбїи прѣсвегїе владичьце наше Богородице
– тамо бо прѣбывати изволихъ. Ты же, аще хощеши спасти себѣ и иже с то́бою ѿтъ гнѣва
грѣдущаго, прѣйди въ зѣмлю и въ ѡбитѣль, съ своими, иже ти појавихъ, и мене тамо обрѣщеши.
Ибо Господь прѣдаде всу Палестїну и Сїрію въ попра́нїе Саракинѡмъ ради прѣумноженїа

¹³⁰ Лидія РМ

¹³¹ дѡволнымъ П

¹³² не исцѣлѣныя Х, не исцѣлѣныя РМ

¹³³ вси почръпааху Х, РМ

¹³⁴ от. Х, РМ

¹³⁵ во своа си РМ

¹³⁶ прикасае П

¹³⁷ от. Х, РМ

¹³⁸ от. РМ

¹³⁹ въоружаетъ и П, Х; вооружаетъ и РМ

¹⁴⁰ вси попеченїе же РМ

¹⁴¹ {not in X or РМ}

грѣхѡвъ и неправды. Истиннїи¹⁴² же раби Господни, елици ѡбрѣшут се, подобаетъ имъ въ скѣрби и
 215 въ нѹждахъ съхранити¹⁴³ пѹти Господнїе."

Възбѹдив же¹⁴⁴ се спєи игѹмень исплѣнь страха и бѡязни, елма и въ себѣ прїиде вѣставъ, и въ бѣло
 ударити повелѣ. И съвѣкѹпльшим се¹⁴⁵ вѣсѣмъ, ѡже въ ѡбители, въспрїемъ игѹмень и съ слѣзѣми
 вѣса тѣмъ¹⁴⁶ исповѣда порѣду,¹⁴⁷ јаже ѡтъ светаго семѹ јавлѣннаа. Онь же, сїа слѣшавше, ѡцѣплѣени
 паче камене быше ѡ ѡже такѡвому гнѣву грѣдѹщу. Брѣднїи¹⁴⁸ вѣасы съ прѡчїими трѣзааху, плачь и
 220 выпль сѣлѡ възношаше се ѡтъ вѣсѣхъ и съ умилѣнїемъ глаголюще сїце: "Увы, что приклѹчи се
 намъ сїе и прѡчїимъ ѡкрѣстнымъ вѣселѣннѣе! Увы намъ!" Тѣм же прѣставше¹⁴⁹ съпрѣтуют се къ
 пѹтному шѣствїю и съсѹды църковные граждѣномъ съ ѡбителїю и съ стежанїемъ прѣдавають,
 глаголюще: "Прїимѣте сїа и съблѹдите, јакоже вѣсте, дѡндеже пакы присѣтитъ Богъ на мѣсто сїе,
 јакоже благовѡлитъ. Мы же ѡтхѡдимъ въ дальнїе страны землѣ на поклѡнѣнїе светымъ мѣстѡмъ."
 225 И не възвѣстише тѣмъ ничтоже јавлѣннаго.

Отхѡдѣть¹⁵⁰ абїе вѣси и удалѣют се ѡбители и тѣхъ знѣмыхъ съ изнемѣганїемъ и съ жалѡстїю
 вѣликою, јакоже ѡкаанно јестество имать – увѣ мнѣ! И пѹтїшѣствїю устрѣмїше се къ западу, и
 чѣсто възвращааху ѡчеса, и къ ѡбители зрѣще, сѣрдцемъ уражааху се и главами покивааху, ланїте
 и вѣасы брѣднѣе слѣзѣми ѡмочѣвааху. `Очи же ихъ јако¹⁵¹ истѡчници низъ јадра ихъ слѣзы¹⁵²
 230 прѣливааху. Хлїпаху¹⁵³ неутѡлїмо и стенѣаху, глаголюще: "Увѣ нашему ѡскудѣнїю! Убѡ где идѣмъ
 въ зѣмлю страннѹ и непознаннѹ? И¹⁵⁴ кто, ѡже не вѣсплѣчетъ нашого сълѹчѣнїа и ѡтѹждѣнїа?"¹⁵⁵ Сїа
 глаголюще¹⁵⁶ рыдающе и мнѡгоднѣвнѣе стѣзе шѣствѹюще, дѡндеже и пристїгоше Македѡнскѣе
 землѣ, абїе же и Светѣе горы дошѣдше и на южнѹю страну прѣвѣе ѡбитѣли. И вѣхѡдетъ въ
 църковь по ѡбѣчаю, и тамо познавають вѣликомѹчѣника чѣстными ѡбразъ, јакоже прѣжде въ

¹⁴² И истиннїи *П*

¹⁴³ съхранѣти *Х*

¹⁴⁴ от. *П*

¹⁴⁵ съвѣкѹпльши *Х*

¹⁴⁶ съ слѣзѣми вѣсѣмъ *П*

¹⁴⁷ от. *Х, РМ*

¹⁴⁸ Брѣдїи и *П*

¹⁴⁹ прѣставшимъ *РМ*

¹⁵⁰ Хѡдѣть *РМ*

¹⁵¹ јакоже *П, Х*

¹⁵² слѣзы ихъ *РМ*

¹⁵³ хлїпающе *РМ*

¹⁵⁴ от. *П*

¹⁵⁵ ѡтѹждѣнїа *РМ*

¹⁵⁶ глаголюще и *П*

235 Палестыни и нимала прѣмѣнень. Падають убо прѣдъ иконоу светаго чюдотворѣнаго¹⁵⁷ ѡбраза, съ
 рыданіемъ въпѣюще: "Что толику скръбъ и печаль въздаде намъ и тамо, ѡ прѣсветыи Георгіе? Что
 своје мѣсто и ѡбитель прѣѡбидѣ, и самъ себѣ и насъ сътвори въ инѣхъ?"¹⁵⁸ Сіа и йна многа¹⁵⁹
 прѣложше съ слъзѣми прѣдъ ѡбразомъ светаго. И елма утолише имъ плачь и рыданіе
 прѣдстоѣщїи мниси, и ѡ семь паче¹⁶⁰ чюдѣху се и дивляху, не вѣдше ѡ чюдеси, бывшемъ ѡтъ
 240 светаго въ Фанойлѣ прѣжде. Абїе въпрашають ихъ что сїцева имуть¹⁶¹ скръбѣще толице: "Јавите
 намъ, братіе." `Ѡвїи же исповѣдаше имъ вѣса, елика ѡтъ начѣла твѣрима бѣста ѡтъ светаго
 Георгїа,¹⁶² и почтѣ¹⁶³ въ зде пришѣствїе ихъ. Сїи же пакы јавляють вѣса, йже зде въ ѡбители светаго
 великомучьника бывша, и прочаа величїа Божїа. И тако сїцевымъ сугубу славу и благодареніе
 Богови възсылааху и Тогѣ¹⁶⁴ великомучьника Георгїа. Тогдѣ убо сътворише радостныи днь и
 245 трапѣзу духѡвную. Абїе ту съчетають се пришлѣци, по реченїи светаго еше въ Фанойлѣ пастырю. И
 зде пакы поставлѣет се въ Изографу¹⁶⁵ блаженныи¹⁶⁶ Евстратїе (сїце бо нарицааше се), и пасѣаше
 стадо своје въ прѣѡдобїи и правдѣ.

А йже великомучьника чюдеса повѣсудъ пронѣсоше се, јакже и до цара слышана быше. Богѣтства
 и вѣси и йна стежанїа¹⁶⁶ въ ѡбитель дарѡвааху. И сему тако имѣюще, мы же пакы ѡтъ сихъ
 250 прѣидѡхѡмъ, јакѡ да и йна покажемъ, йже послѣди бывша, јавѣ. **Зачало:**

§ 8. Вѡинство и рать имѣаше сѣлѡ съдръжѣща мѣжду Грѣкы и Лѣтины, јакже и въспрїимаше¹⁶⁷
 Грѣкомъ многу дръжаву, градове и вѣси. Тогдѣ убо Византїиское царство данѣ дааше Блѣгарѡмъ, и
 недобрѣ имѣаше мѣжду собою за прошенїе нѣкоторо, ѡбѣче и за нѣжду¹⁶⁸ ѡбѣщааше подѣти вины
 ради сїцевы, јакѡ да быше пришлїи въ помѡщъ тѣмъ на Италїѣны. И абїе устрѣми се блѣгарскїи
 255 царь Грѣкомъ въ помѡщъ (Калоїѡѣн бо бѣ Великїи), и попираетъ Фрѣгїе,¹⁶⁹ и пособствуетъ вѣсу
 сїлу ихъ. Градове и прѣдѣлы ѡсвобѡждаетъ Грѣкомъ, и ѡ сїцевыхъ радѡсть побѣдную сътварѣють

¹⁵⁷ чюдотворнаго X, чюдотвѣрнаго РМ

¹⁵⁸ сътвори въ инѣхъ X, сотвори во инѣхъ РМ

¹⁵⁹ от. РМ

¹⁶⁰ плачи РМ

¹⁶¹ имуть и П, X

¹⁶² бѣста святымъ Георгїемъ РМ

¹⁶³ прочтѣ X

¹⁶⁴ светаго П

¹⁶⁵ пастырю и здѣ поставлѣет се во Изографу. Блаженный же РМ

¹⁶⁶ Богѣтства и стяжанїа вси РМ

¹⁶⁷ воспрїемше РМ

¹⁶⁸ за нѣждею X, РМ

¹⁶⁹ Фрѣгїю РМ

сугубу царіе. А јаже по сихъ убѡ царь Михайль Матео̀лѡгъ, ѡже јестъ "Суетнословъ",¹⁷⁰ еше василійска вѣнѣтръ ношааше и јадъ аспидѣнь подѣ езыкомъ егѡ лежааше, за ѡно просимоје умрыщвлѣнныи ковь поучааше се царю Калоіѡанну изострыти. `Абїе устрѣми се на нѣ и не успѣ
 260 ничесоже, нѣ *възврати се ковь на главѣ егѡ и на врѣхъ егѡ неправдѣ егѡ сънидѣ* ^{mm} – ѡтѣ вьсѣхъ бо ухищренїи Матео̀лѡга спасает се царь Калоіѡанъ вѣ землїи своєи, и добрѣ имѣаше ѡ своихъ (утоли же се вѣмалѣ плещѣ сѣи),¹⁷¹ и ѡжидѣе врѣме на лукавое строителѣа и безакѡнна цара. `Абїе же устрѣми се на нѣ съ великою сїлою и съ јаростїю зѣлною:¹⁷² градовы егѡ разбиѡаше до ѡснованїа, прѣселники вѣ зѣмлю Блѣгарскую Грѣкы прѣвѣтаје и Блѣгаре убѡ вѣ зѣмлю Грѣчскую прѣселѣје, и
 265 попїраетѣ вьсу зѣмлю ихъ – Пропондїю, Фракію, Македѡнїю, Феталїю, Еладу, Ахѣю и јаже до Пелопѡна¹⁷³ ѡстрѡва, – јакоже зрїмые сѣуть градове ихъ и до нынѣа неустрѡены. Тогда убѡ Грѣчское дръжавство зре себѣ ѡбнажѣно и попїраемо ѡтѣвсѣду – уѣы мнѣ! И сѣ, вїдѣ Михайль Матео̀лѡгъ себѣ побѣждѣна. Мола̀бници в Италїю посѣлаетѣ и съ бѣкѡвами запечѣтлѣнныи, имѣюща сїцева вѣщанїа: "Приключїло¹⁷⁴ се вамъ и намъ ѡтѣ прѣвзносенныхъ
 270 Скѣѣтъ страдати, намъ, неповиннымъ вьсѣако¹⁷⁵ нивѣчѣсом же, бојазнь тѣхъ имѣуще, Римскыѣ църкви добрѣ дръжещи. <ѡтѣ Рїма смо вьсе.>¹⁷⁶ Мы, и прѣжде и нынѣа тѡ прїмающе и вѣзїмающе, и испѡвѣдаемъ јако и вы, и мудрствѣемъ. ѡбѣче прїидѣте намъ вѣ пѡмощь, едїномудрствѣующимъ, јако погыбаемъ злѣ ѡтѣ мрѣзскихъ варварь. Ёже имѣтъ имѣ наше потрѣбити се на землїи, аще не вѣ пѡмощь намъ скѡро застѣпите,¹⁷⁷ и истѣзѣати се имѣте ѡтѣ Вьсѣдрѣжителѣа ѡ нашемъ¹⁷⁸
 275 ѡскудѣнїю." Они же сїа вьспрїемши и слѣшавше, ѡплѣчают се – Михайлу Матео̀лѡгу на¹⁷⁹ погыбель паче, нѣже вѣ пѡмощь. И вьси владикы латїномудрѣнїи потѣщааше се ѡтѣ вьсѣјѣ Италїи и Рїма прїити вѣ Констѣнтїнѣ-градѣ кѣ едїномудрѣному <имѣ> прѣдреченному Суѣтослову. Вѣ мимохѡжденїи же рѣтоваху сѣущїихъ вѣ горѣ Аѡнѣсѣѣ, нареченнѣи Светѣа. `Абїе тогда безакѡннїи владикы и мрѣзскыѣ ихъ священники вѣнидѡше вѣ Лѣвру светаго Аѡанѣсїа. И
 280 прїзѣвають сѣущѣе вѣ ѡбїтѣли сѣединити се вѣрѣ ихъ и причѣщенїю.¹⁸⁰ Мнѣи же бојазнно сѣму¹⁸¹

¹⁷⁰ Суетнословѡ П

¹⁷¹ утоли же вѣмѣле плещѣ РМ

¹⁷² зѣлною П, Х

¹⁷³ Велѣпова РМ

¹⁷⁴ Приключїмое РМ

¹⁷⁵ ѡт. Х, РМ

¹⁷⁶ ѡтрїнусмо се П, Х; ѡтрїнѣем сѣ РМ

¹⁷⁷ застѣпїти РМ

¹⁷⁸ Всѣдрѣжитѣ лѣа нашему РМ

¹⁷⁹ вѣ Х, РМ

¹⁸⁰ причѣстїти сѣ с нїми РМ

сѣнидоше. Апостольское слово злѣ тлѣкуютъ, еже рече "дадите мѣсто гнѣву":¹⁸¹ поставлѣаютъ убѣ
единого ѿтъ священникъ упрѣзнена¹⁸² и соединствуетъ ѿже съ ними, и симъ ѿбитѣль¹⁸³
свобождають. Послѣжде¹⁸⁴ Богомъ ѿбличше се и наказани быше; мы же не прѣдложимъ вса, јако
да не укоримъ ѿбитѣль, нъ – покѣрѣвѣи покѣрише се.

285 Сущихъ¹⁸⁵ же пакы въ Иверьской лаври тожде просише соединѣнїе.¹⁸⁶ `Ѡвїи же не прїемше ни до
мала, нъ ерѣтики и нечѣстивы тѣхъ быти ѿбличше и анаѣмѣ (по апостолу)¹⁸⁷ тѣхъ новаго
начинанїа прѣдають. Безаконїи же, сїа слышавше, испльнѣютъ се врѣда и жарѣсти, всѣхъ
изваждають ѿтъ ѿбитѣли неѿдобно, и въ корабль монастырскыи тѣхъ събирають,¹⁸⁷ и пѣчинѣ
прѣдають ис корабля, и тако въспрїеши неповинутїа ради вѣнѣцъ исповѣданїа. Юнѣиших же
290 инѣкъ съ кораблѣмъ и съ събранїемъ въ плѣнь ѿсылають въ Италїю, ѿже и ѿбнажише ихъ
иночѣскаго ѿдѣанїа, и тамо продають же, ѿтъ ѿже Іудовы чѣсти и ѿдобни нравомъ. И сїи бо, ѿже
въ¹⁸⁸ плѣненїи, рѣдомъ Иверы.

И ѿтѣли пристигѣше и Ватопедскыи ѿбитѣли и въ нѣ¹⁸⁹ вѣнидоше. И ѿбрѣтають ту тѣщу, крѣмѣ¹⁹⁰
тѣчїю недѣжныхъ и прѣстарелыхъ. Въпрашають сихъ ѿ пастыри и ѿ прочыихъ инѣцѣхъ. `Ѡвїи же
295 къ томлѣнымъ рекѣста въ дѣбры и чѣсти бѣгаема съхранити вѣру, ѿже не ѿскврѣнити съ
богомрѣзскыи. Абїе сихъ усѣкнѣше, и устрѣмише се въ прѣдѣлы ѿбитѣли, и ихъже ѿбрѣтѣше,
всѣхъ¹⁹¹ избодоше и състрѣлѣаше. Пастыра же и ѿже съ нимъ ласкааху сътворити единомудрына
имъ. Сїи же рече къ нимъ: "Лѣчше Христови угодити, нежели антихристу." `Ѡвїи убѣ рѣше: "Мы
убѣ нѣсмы ли Христовы, нъ антихристовы?" Святїи рече: "Еи." `Ѡвїи же пакы рѣше: "Како?"
300 Святїи¹⁹² же рече: "Всакъ съпротивлѣаеи се светому благовѣстїю Христову антихристѣ глаголѣетъ се
и јестъ. И нынѣ ты съ вами бѣритъ. И коѣ убѣ причѣстїе свѣту¹⁹³ къ тѣмѣ?¹⁹⁴ Не бѣди сѣму
примѣшати се въ вѣкы намъ!"¹⁹⁴ Духѣборци же, сїа слышавше, затыкааху ѣши своѣ јако аспїди
глѣхїе. Не принашають ни въвѣдѣтъ себѣ прѣклѣнити къ православныхъ вѣрѣ, нъ простирають

¹⁸¹ въ боязнѣ по сему РМ

¹⁸² упражнѣна П

¹⁸³ от. П

¹⁸⁴ Послѣжде же Х

¹⁸⁵ Сущи П, Х

¹⁸⁶ соединѣнїа РМ

¹⁸⁷ тѣ спинають РМ

¹⁸⁸ и въ РМ

¹⁸⁹ вонъ РМ

¹⁹⁰ рѣзвѣ РМ

¹⁹¹ ихъ ѿбрѣтѣша всѣхъ РМ

¹⁹² Той РМ

¹⁹³ от. РМ

¹⁹⁴ намъ въ вѣки РМ

рѹцѣ свой безакѡннѣи¹⁹⁵ на иже законѡ хранителѣ и ѹжнымъ удавлѣнїемъ сихъ жїтїа лишѡють на
305 мѣсте, идеже ихъ ѡбрѣтоше. И ѡттолѣ и до нынѣ именовѡ се Фѹрковунѣ, сирѣчь "Вѣшалубрѣдо".¹⁹⁶

По сихъ же прѣхѡдетъ прѣзь ѡнѣ полѣ и достизають ѡбители светаго великомучьника Геѡргїа,
нареченнѣи Изографѣ.¹⁹⁷ Инѡци же, иже въ ѡбитѣли тогда, наставляеми ѡтѣ Ѳѡмы вѡжда. Онъ же
крѣпцѣ дрѣзаетъ и учить¹⁹⁸ стадо своѣе, глаголю(и):

– Ѳтци и братїе, елици Духомъ Божїимъ водитъ се, сїи сынове Божїи суть. Не прїесте бо духъ работѣ
310 пакы въ боязнь, нѣ прїесте усыпленїа и себѣ глаголемъ чѣда Божїа. Аще ли чѣда, и наслѣдници –
наслѣдници же Богу, сънаслѣдници Христу, понѣже съ нимъ страждемъ, да съ нимъ и прослѡвимъ се.
Непїѹю бо, јѡко недостѡини мѹкы нынѣашнѣаго врѣмени къ хѡтѣщеи слѡвѣ јавїти се намъ.⁹⁹ И сѣ по
апостолу глаголю вамъ. Елици естѣ духомъ угѡтовани иже и безбѡязни къ мѣченїю, прѣбѹдете съ
мною въ ѡбитѣли. Елици же сѣму бојазненно¹⁹⁹ нѡсеце, уклѡните се въ малѣ съ сѣсѹды цѣркѡвными,
315 дѡндеже прѣидетъ гнѣвъ еретїчьскыи, јѡко да не вѣпадете въ похулѣнїа грѣхъ.

Елици же сѣмѹ бојазненно²⁰⁰ имѣюще скрѣше се въ дѣбрехъ и въ ѡконцехъ²⁰¹ и въ прѣсѣченїи чѣщи.
Святїи же съ прѡчїими вѣхѡдитъ въ пїргъ, не бојазни радї, нѣ да ѡблїчитъ на ѡтрадѣ безакѡнную
ересъ – еже и сѣтвори. Мучителїе же ѡтвѣсуду ѡбитель ѡбѣймаху и къ инѡкомъ, иже въ пїргу,
выпїаху:

320 – Ѳтвѣрзїте намъ, господїе, ѡтвѣрзїте!

И прѣпѡдобныи же къ нимъ рече:

– Не вѣдъ васъ. Ѳткѹдѣ естѣ?

Ѳвїи бо Христовы рабы себѣ рекѡше и прїидѡста вѣзвратїти прѣлѣщенныихъ на путь правыи.

Светыи же пакы рече:

325 – Ѳтстѹпите ѡтъ насъ, дѣлатели безакѡнїю! Апостолѣ убѡ благовѣститъ намъ, глаголю(и): "Аще
чѣловекъ или ѡггелъ съ небесе благовѣститъ вамъ инако, јѡже прїесте, анаѲѣма да бѹдетъ."²⁰² Кто дрѹгаго
учителѣѡ вѣзыскѹетъ, тѡкмо аще јавѣ, бѣснѹетъ се. Вы же покажите ваше ученїе и аще бѹдетъ ѡтѣ
Бога, прилѣпимъ се вамъ и лѡбызаемъ јѡко братїю; аще ли ни, далечъ ѡтѣ помѣшлѣнїа нашѣаго
бѹдите.²⁰²

¹⁹⁵ рѹцѣ безакѡннѣи РМ

¹⁹⁶ Вѣшалобрѣдо Х, Вѣшали РМ

¹⁹⁷ Зуграфѣ РМ

¹⁹⁸ вѡждѡ крѣпцѣ дерзѡти учить РМ

¹⁹⁹ боязнь РМ

²⁰⁰ боязнь РМ

²⁰¹ ѡканцехъ П

²⁰² отъ. РМ

330 `Ωвїи же рекѡста:

– Ωтъ Бога есмѣ и въ Владыку Иисуса Христа вѣрныи и Того светѡе Еваггелїе учимъ. Посланы убо ѡтъ прѣблаженнаго папы римскаго, ѣже јестъ глава Божїеи Църкви, сказати та и ѣна²⁰³ вашему безумїю, јакѡ да въ умъ прїидѣте и да познаете уставы църковные и истинно да исповѣдуете въ светомъ знанїи, јакѡ Прѣсветыи Духъ ѡтъ Ωтца и Сына исхѡдитъ, и въ принѡшенїи да
335 принашаете ѡпрѣснѣкъ, а не квасныи хлѣбъ, и священники ваши да ѡстризають брѡды,²⁰⁴ јакѡ да не симъ сырѣшають въ службѣ Божїи, и пакы ѣже женихы²⁰⁵ църковнїи суть. `Аще вѣса сїа ѡтнынја сдержите,<sup>206</sup> получиѣти имате ѡтъ Вседрѣжителја ѡцѣщенїе и мы умилисрѣдим се вашему покаанїю. `Аще ли нїи, злыхъ злѣ погубимъ, јакѡ да не злѣ упражнїаетъ сїе²⁰⁷ мѣсто.

Сїа и ѣнаа многа изблюваше²⁰⁸ хулїенїа и прѣщенїа. Прѣподобнїи же сїце къ нимъ рекѡста:

340 – Сѣ, и мы убо²⁰⁹ истинное ѡбрѣсти хѡщемъ и поругати се вашему прѣльщенїю и безумїю. И не бойм се вашего прѣщенїа, ни устрашаемъ.²¹⁰ Пїсано бо јестъ Бога единого бојати се, а ѡтъ чловека не страшити се.^{ss} Пїшетъ бо: "*Стрѡха же ихъ не убойте се.*"^{tt} Никтѡ же убо јестъ на насъ дрѣзаетъ^(и) крѣпко²¹¹ глаголати, аще Богъ мїра јестъ съ нами, *пнїеже правъ јестъ и правду възлюбїи.*^{uu} Въ Іѡанновѣ Еваггелїи²¹² глаголѣтъ: "*Егда прїидетъ Утѣшитель, егдаже послю вамъ ѡтъ `Ωтца, Духъ истинныи, ѣже ѡтъ `Ωтца исхѡдитъ, тѣ свѣдѣтельствовати имать ѡ мнѣ.*"^{vv} И пакы: "*И азъ умолю Ωтца и ѣного утѣшителя дасѣ вамъ да прѣбываетъ съ вами въ вѣкы, Духъ истинныи.*"^{ww} И пакы: "*Сїа прѣдахъ²¹³ вамъ съ вами сѣущи. Егда же²¹⁴ прїидетъ Духъ свѣтыи, егоже пошлѣтъ Отець въ ѣме моѣ, Онъ научитъ васъ вѣсемѣ.*"^{xx} И тако сїа²¹⁵ убо рече²¹⁶ не единачъ, нѣ много, увѣренїа радї слову семѣ и на заграждѣнїе устъ хѡтещїихъ льгати, јакѡ и²¹⁷ ѡтъ Сына исхѡдитъ Духъ свѣтыи. Аще ли и семѣ не
350 вѣруете, духовѡборци, ѡтъ Іѡанна Прѣдтечи и Крѣстителја научите се, видѣвша²¹⁸ Духъ свѣтыи

²⁰³ таѣная РМ

²⁰⁴ себѣ брѡды РМ

²⁰⁵ и женихї РМ

²⁰⁶ воздержитѣ РМ

²⁰⁷ упражнїаета и П, Х; упражнїаета РМ

²⁰⁸ изблювааше Х, изблевааше РМ

²⁰⁹ убо и мы Х, убо мы РМ

²¹⁰ и не бойм ся и не устрашим ся вашего прѣщенїа. РМ

²¹¹ крѣпко дерзая РМ

²¹² Іѡанновѣ главѣ РМ

²¹³ предѣсть РМ

²¹⁴ от. П

²¹⁵ сїе Х, от. РМ

²¹⁶ рече сїе прѣподобный РМ

²¹⁷ от. РМ

²¹⁸ видѣща П

схòдещь²¹⁹ јако гòлубь и на Сынѣ прѣбывае(и).²²⁰ Зрѣте истинно имѣюще, јако ѿтъ Ѡтца Духъ прѣсвѣтѣи исхòдитъ²²¹ крòмѣ, а не и ѿтъ²²² Сына. Свѣдѣтельствують и напајають всѣхъ божьствнныхъ църкви. Не из Едема истачаетъ симъ, нъ ѿтъ сáмьихъ божьствнныхъ устъ Христовѣхъ сиче: "Прòповѣдайте Еваггеліе въсѣмъ твѣри. Вѣруеи и крѣщае(и) се спасет се, а ѣже не
 355 вѣруеи, осуждает се;"^{yy} и пакы: "ѣже кто речетъ на Сына, ѡтпустит се емѹ, а ѣже речетъ на Духъ свѣтѣи, не ѡтпустит се емѹ ни въ сѣи вѣкъ, ни въ будѹщѣи."^{zz} Духом бо свѣтымъ вси научише се. Прорòци и²²³ апостоли и учителіе проповѣдаше, крѣстише и научише прѣвослѣвную вѣру въ вьсу вьселенную, и въ утвѣрждєніе прѣвоправєщихъ написаше, и прѣдадоше дръжати Д еваггелисты: Матѳеа, Мѣрка, Лука, Іѡанна. И кто пѣтого еваггелиста прилагаетъ, анаѳема да бѹдетъ. И ѣже
 360 сблѣжнѣаетъ единого ѿтъ брѣтѣи дѡстоинъ јестъ мѹцѣ^{aaa} – кòлми паче <ѣже вьсу> вьселенну <сблѣжнѣаетъ>? Кòтòрыи подѡбнь ѡтвѣтъ ѡбрѣщеть, убѣжати дѡстоинъ(ъ јестъ)²²⁴ мѹкы. Ѡбаче и кòтòрыи ѿтъ седмѣ богоизбранныхъ сбѡрь рече, јако ѿтъ Ѡтца и Сына исхòдитъ Духъ свѣтѣи? Или кто ѿтъ сихъ въ прѣвила устѣви да принашаемъ ѡпрѣснѣцъ и брѣдныє влѣсы да ѡстризаемъ, јакоже вы бледєте и плюѡòтины на небо вьзсылаете и на безѡбразнаа лицѣ вѣша пакы падають?
 365 Ѡле језыка нечѣстиваго и пѣјанство помрачєно, ѡчи имєща и злымъ помизѡющѣихъ, дрѹгѣе Z лѹкавѣихъ дѹхыи^{bbb} насыщєннѣи! Кòемѹ Христѹ глаголѣши себѣ вѣрна и еваггеліе кòјє учѣши?²²⁵ Тѣкмо антѣхристово. Е-го убò еваггелиста не ѡбрѣтаемъ, крòмѣ Мухомѣта саракинскаго²²⁶ погрузитѣлѣа и прѣдтѣчю антѣхристова, ѣже въ послѣднѣаа прозѣбшыи плѣвель прѣжде вѣшее гѹбителныѣ єреси.
 370 Убò єже ѡ мѣртвѣхъ вѣшихъ жрѣтвахъ – јудѣиско сѣ јестъ,²²⁷ Јудѣи безумнѣише и ѡкааннѣише! Христось²²⁸ что ещѣ²²⁹ сѣнѣдѣ фѣску ѡпојасанъ и жьзль въ рукахъ дръжє(и), по писанному?^{ccc} И сѣ исплѣни и упразни, јакоже и ѡбрѣзаніе и прòчаа сѣннаа. Сѣдши же съ ІВ-тми и јадѹщи, вьзѣмъ²³⁰ хлѣбъ благодаривъ²³¹ прѣломѣи и дасть своимъ ученикомъ, рекъ: "Прѣимѣте и јадѣте, сѣ јестъ тѣло

²¹⁹ исхòдѣящъ РМ

²²⁰ почиваѣй РМ

²²¹ Ѡтца исхòдитъ Духъ свѣтѣи РМ

²²² не ѿтъ РМ

²²³ от. X, РМ

²²⁴ дѡстоинныє П, X; достòйныя РМ

²²⁵ не евангєльское учѣшгъ РМ

²²⁶ Махмѣта сиракинскаго РМ

²²⁷ есть и X, есть и РМ

²²⁸ безумнѣише. Христось РМ

²²⁹ стоеще П, стоѣще X, что ещѣ РМ

²³⁰ всѣмъ РМ

²³¹ благословивъ РМ

моје" и проча. И въ единомъ²³² ѿтъ ІВ вниде сатана, въ Іуду Искаріѡтскаго: възъм бо хлѣбъ и
 375 изыиде(и), каза Іудѣомъ. Зри²³³ истинное таинство, јако възъмъ хлѣбъ кваснь, ѿже јестъ хлѣбъ, а не
 ѿпрѣсныци, јакоже вы безакѡнно творите и служите, и Аполинаріево бездѹшїе и безѹміе
 съдрѣжите. А ѿже ѿ грѣхѡтворимѣ власы брѡдныя, не научимъ²³⁴ писанми дрѣвними ѿтъ
 прѣвозданнаго чловека и праведныхъ прорѡкъ ѿ семь узакѡнено до Господа нашего Іисуса
 Христа. Пѡкы и въ Нѡвѣмъ Завѣте Христовѣ ни самъ Владика ѿ семь рече и нѣкоторїи ѿтъ
 380 апостѡлъ Егѡ. Ни пѡкы кѡ ѿтъ светыхъ събѡръ узакѡни сїе, и въ прѡвила светаа положи да не
 бѹдетъ, еже јестъ и слѣпому познати. А ты, слѣплѣишихъ прѣѡслѣплѣнне, уѣкни и устни,²³⁵ и
 зѹбы искоренїи, да некако въ ѡканцехъ зѹбныхъ не²³⁶ сѣкриетъ се крупїца. Пѡче же језыка лѹчше
 урѣзати, ѿже да не глаголѣши хулѹ и прѣльщенїа, јако да не и дрѹзѣхъ съ собѡю въ ровъ
 вѣврѣжешї. Ѻбѡче да изгнїетъ з(ѣ)лъ ѹдѣ, да не и благыхъ врѣдїтъ! Ѻкаанне и духобѡрьче, не
 385 задеваѹтъ сїе, нѣ ѿже внѹтрянѣаго и лѹкаваго скрѡвища, мръскаа²³⁷ исхѡднѣщаа,²³⁸ ѿже сѹтъ
 скврѣнна сїе свещенника творѣща: убїїство, прѣлюбѡдѣство, блудъ, тѡтѡба, лѣжесвѣдѣтельство и
 хулѹ, ѿже съдрѣжѣща вѡшего помраченнаго безѹмїа. А убѡ женихъ единый јестъ, а не мнѡгы, ѿже
 грѣдетъ въ полѹнощїи,^{ddd} сѹдїѣ живымъ и мъртвымъ: живымъ убѡ православнымъ, мъртвымъ же
 нечѣстивымъ ерѣтикомъ. Нѣ комѹждѡ – по дѣломъ. Ѻбаче мѡлимъ се вамъ, възлѹблѣннїи,
 390 познѡвше убѡ истинное православїе, еже јестъ живѡтъ и просвѣщенїе душамъ нашимъ, јакоже
 светїи ѡтци и свещеннїи събѡры намъ прѣдадѡше, тѡко приѣмши ѿтъ светыхъ апостѡлъ и тѡко
 намъ узакѡнише светѡе Знаменїе, ѿже јестъ "Вѣрюю въ единого Бога." Сїце рѣше и запрѣтише –
 ѡще кѡ ѡтлѡжитъ или прилѡжитъ еще²³⁹ кѣ семѹ,²⁴⁰ да естъ анаѡѣма. И нїкѡтѡже мѡжетъ сегѡ грѣхѡ
 разрѣшїти, крѡмѣ мѹка угѡтованнаа ѿже на сїе хѹлѣщимъ.²⁴¹ Послѹшайте, възлѹблѣннїи,
 395 послѹшайте и прѣклоните се ѿтъ зла въ благѡе, а не вѣсхѡщите вѡлю своѹ съставлѣати²⁴² и душамъ
 своимъ мѹкы исхѡдѡтити!

²³² единого РМ

²³³ зрите РМ

²³⁴ ни научимъся РМ

²³⁵ устни Х, РМ

²³⁶ от. РМ

²³⁷ сокровища и мерзкая РМ

²³⁸ исходещаа П, исходящая РМ

²³⁹ от. Х, РМ

²⁴⁰ кѣ семѹ еще Х, кѣ семѹ РМ

²⁴¹ хулящихъ РМ

²⁴² съставити Х, составить РМ

И сїє слышавше безаконїи ѿ тѣхъ блаженныхъ мужъ, не прѣнашають метанїа словеса²⁴³ ихъ, јако влькъ пращю. И не мѡгуще трыпѣти угаждєнїа ихъ, нь покѹшааху се побѣдити ихъ смъртїю: йже и²⁴⁴ устрѣмише се на нѣ и зажегоше пиргъ²⁴⁵ ѿ твѣсѹду.²⁴⁶ Јакоже дрѣвлѣ безаконныи и мрѣзскыи
 400 царь Навуходонѡсорь,^{eee} сїце и семѹ пѡдѡбныи Матѡлѡгъ сѣтвараеть на прѣпѡдѡбныхъ и богонѡсныхъ ѡтцѣхъ нашихъ: ибѡ јакоже ѡни трїе ѡтрѡци Всѣдръжителю молбу вѣспѣвааху,^{fff} сїце и сїи вѣспѣвааху и вѣзсылааху молитву Владыцѣ Христу и вѣпїаху:²⁴⁷

– Владыко и Господи, Боже ѡтцѣхъ нашихъ, давши сына своего единокровнаго на заклєнїе јако агнца за рѡдъ чловѣчскыи, Ты, Господи, сѣбѡлюди Църковъ своѹ ѡт влькъ тлѣющихъ, йже сејє
 405 радї кровь чѣстную своѹ пролїавъ и йже рекъ: "*врата адова не удолѣють еи*".^{ggg} Своє достоанїе умножи, Владыко, въ все вѣселєннїе²⁴⁸ ѡт кѡнцѣхъ и до послѣднихъ землїи, и єресѣ сїю низложи сїлою Дѹха Твоего Светаго, и ждрѣбїи пречистые Ти матере сѣбѡлюди непорѹшимо быти въ вѣкы, йже и прѣбывающихъ сѣпрѡслави и ѡсвети, и питающихъ милостынїами помилуй. Крѡвы светыхъ Ти вѣздвигни въ славу Твоѹ и въ паметь нашу, и сїю молитву ѡт устѣхъ нашихъ прїйми,
 410 јакоже прїєль есї жрѣтву Авраамлю,^{hhh} и призри на ны, јако на вѣсєсьжежєнїе Іефѡаево.ⁱⁱⁱ Ты, Господи Боже ѡтцѣхъ нашихъ, вѣспрїйми је јако кадыло благоуханїа и спаси душе наше, јако благи и чловеколѹбцы.

По скѡнчанїи же убо²⁴⁹ молитвы ѡт сѣвѣше гласъ бысть сїцевыи: "*Радуйте се и веселите се, јако вѣша мзда мнѡга*"²⁵⁰ на небесї.^{jjj} И бѹдетъ, єже помѡлите се."²⁵¹ И гласа тогѡ²⁵² слышавше²⁵³
 415 томїтелїе, ужасѡше се вѣнезаапу и пакы кровь и мрѣчь помеждѹ ѡчеса ихъ и умъ вѣнидє. Понїеже на Дѹхъ светѣи хулајаху, и како им ѣаше прїити въ нихъ?

Блаженїи же ѡтци наши прѣдадоше душе својє въ рѹцѣ Божїи, ѡгнїємъ скончаше се {въ лѣто СШПД}²⁵⁴ мѣсѣца ѡхтомврїа I.²⁵⁵ {Со йми же вѣсѣми згорѣша и йноцы числѡмъ КА и Д чловецы мїрстїи. Именѡ же сгорѣвшихъ инѡкъ суть сїя: пѣрвый, єже бысть слѡвоначѡлникъ прѣнїя съ

²⁴³ не прїймають словєсь РМ

²⁴⁴ пращи. Йже и РМ

²⁴⁵ пїрогъ П

²⁴⁶ зажгѡша ѡтвѣсѹду обїтель святѹю РМ

²⁴⁷ вѣспѣвааху и вѣпїаху П

²⁴⁸ во всю вселєннѹю РМ

²⁴⁹ от. П, РМ

²⁵⁰ мзда вѣша мнѡга есть РМ

²⁵¹ И бысть, јако помѡлиша ся. РМ

²⁵² сєгѡ X, РМ

²⁵³ слышаше РМ

²⁵⁴ {not in П or X}

²⁵⁵ октябрѣ въ I день РМ

- 420 богомѣрскими Латѣни, Өмә; Варсунөθει, Кирѣлѣ, Михѣй, Сѣмонѣ, Иларѣонѣ, Иѣакѡвѣ, Іѡвѣ, Кипрѣянѣ, Сәвә, Іәковѣ, Мартѣмѣянѣ, Козмә, Сѣргѣе, Мина, Іѡсифѣ, Иоанѣкѣй, Пәвѣлѣ, Антѣонѣй, Евѣѣимѣй, Доментѣанѣ.} ²⁵⁶ Парѣөнѣе же еклисѣарѣхѣ сѣнѣсенѣ быстѣ пламенѣмѣ ѡтѣ пѣргә ²⁵⁷ нѣзу и не әбѣе умрѣтѣ, нѣ прѣбыстѣ живѣ днѣи Л и скончә сѣ ѡ Господѣи вѣ Нноемврѣа, ²⁵⁸ и ²⁵⁹ достѣже вѣскѣрѣ своихѣ прѣдстрадәльцѣ, и вѣнчә сѣ сѣ прѣчѣими.
- 425 По сѣх же пәкѣ безакѣннѣи Латѣни устрѣмѣше сѣ сѣлѡ сѣ јарѣстѣю ²⁶⁰ и разсѣашѣ сѣ плѣкове повѣсѣдѣ Святѣе горѣ. И нѣгде не сѣкри сѣ ѡтѣ нѣхѣ ѡбѣтель, нѣ пѣргѣ, нѣ кѣлѣа, нѣ ино кѣјѣ жилѣще инѣчѣско, нѣ вѣса сѣ вѣсѣми и<же> вѣ нѣ ²⁶¹ прѣбѣвающа раздрушѣше и ѡгнѣю прѣдәше; рѣкодѣла же ѡрѣдѣа сѣ прѣчѣими вѣ плѣнѣ вѣзѣше.
- Протәтѣ ²⁶² не әбѣе вѣзмѣгоше посѣбити, нѣ елѣко прикасаәхѣ сѣ бѣритѣ, тѣльми на сѣбѣ јәзвѣи
- 430 вѣспрѣимаәхѣ ²⁶³ ѡтѣ сѣпрѣотивнѣихѣ. Дѣндеже и ѡтѣбѣгоше мѣста тогѣ, иже и некѣлицѣю закәснѣвшѣу тѣмлѣјѣни, пәкѣ вѣнапрәснѣ прѣварәкѣтѣ стрѣгущихѣ и вѣспрѣимаәкѣтѣ Протәтѣ. И јәко дѣждѣ крѣвопрѣлитѣе ²⁶⁴ бѣше вѣдѣтѣи ѡтѣ ѡбѣихѣ, и мнѣжѣствомѣ попрәше, и ²⁶⁵ вѣ нѣ вѣса порѣушѣше и пожѣгоше. Прѣтә же вѣсѣпрепѣдѣобнѣишаго по мнѣзѣмѣ мѣченѣи ѡбѣсише прѣмо <бл>и<з> Протәтѣ-мѣра, на гмѣте Хәлко глаголѣјѣмѣи.
- 435 Әбѣе же безакѣннѣи прѣвѣтәше ²⁶⁶ на ѡнѣ поль кѣјѣюгу. Тәмо бо ѡжидәкѣтѣ ихѣ инѣкѣ мнѣжѣство ѡтѣ Зѣропотәмскѣе ѡбѣтѣли сѣ вәиѣмѣ и вѣтѣвѣмѣ, и сѣце рѣкѣста кѣ нимѣ: "Дѣбрѣ прѣидѣсте и мирѣ Хрѣстовѣ сѣ вәми!" Онѣи же рѣше: "И ²⁶⁷ јѣстѣ, и бѣдетѣ!" И әбѣе кѣпно вѣнѣдоше вѣ цѣркѣвѣ ѡбѣи, ²⁶⁸ и мѣнастѣрѣ мнѣгѣ ²⁶⁹ ѡдарѣкѣтѣ ²⁷⁰ ѡтѣ плѣнѣјѣнаго богәтѣства, и кѣтѣтори сѣбѣ тојѣ ѡбѣтѣли нарѣкоше. Олѣ прѣлѣщенѣи и ухѣщрѣнѣи дѣәволѣја! Кѣпно сѣјѣдинѣјѣнѣе сѣ нѣми сѣтѣварәкѣтѣ и по
- 440 ѡглашенѣихѣ "ѡ архѣепискѣпѣ нәшемѣ, иже вѣ Рѣмѣ" и "ѡ благѣчѣстѣивѣмѣ цәри" – ѡ стрәшнѣму чѣдѣси! – Богѣ сѣ небѣсе прѣзѣирәетѣ сѣ јарѣстѣю сѣвѣю на прѣстѣупнѣикѣи и потрѣсәетѣ зѣмлѣю и

²⁵⁶ {not in *П* or *Х*}

²⁵⁷ ѡтѣ пѣргә пламенѣмѣ ѡгнѣнымѣ *РМ*

²⁵⁸ ѡ Господѣ мѣсяца ноябрѣа вѣ Ндѣнѣ *РМ*

²⁵⁹ *om. П, и той РМ*

²⁶⁰ радѣстѣю *РМ*

²⁶¹ и вѣнѣ *П*, и вѣ нѣ *Х*, и вѣнѣ *РМ*

²⁶² Первѣначәлнѣму же мѣсту Протәтѣю *Р*

²⁶³ прѣймәхѣ *РМ*

²⁶⁴ јәковѣ же прѣлитѣе *РМ*

²⁶⁵ *om. П, Х*

²⁶⁶ прѣвѣтәятѣ *РМ*

²⁶⁷ *om. РМ*

²⁶⁸ кѣпно вѣ ѡбѣтель вѣнѣдѣста *Х*, кѣпно во обѣтель внѣдѣста *РМ*

²⁶⁹ *om. РМ*

²⁷⁰ дарѣкѣтѣ *Х, РМ*

мѣсто, идѣже недостоинїи стојаху крѡмѣ. Абїе стѣны градскыѣ съ прѡчїими, ѣже въ нихъ,
 распадоше се, јакоже дрѣвлѣ Іерихѡнь при сынѣ²⁷¹ Навїинѣ^{kkk} – здѣ же ѡстаѡщиѣ едиѣна честь стѣны,
 и сїѣ прѣклѡнѣна, ѣже въ знаменїе²⁷² рѡдѣ и по²⁷³ рѡдѣ. Тогда бо бысть жрѣтва умрыщвлѣна и
 445 глаголѣма въ истинну. И богознаменное чюдо сїе видѣвше прѡчїи, въ кѡраблѣ ѡтїдоше,
 исплѣнѣни стыдѣнїѣ и страха. Мнѡзи же ѡтѣ сїихъ възвратише се, и въ горѣ²⁷⁴ прѣбыше, и искүсни
 иноци быше. А ѣже²⁷⁵ убѡ²⁷⁶ ѡтѣ обитѣли богопосрамлѣнїи иноци въ себѣ прїйдоше и своѣ
 безакѡнно прѣступлѣнїе познаше. Рыданїе неутѡлимо имѣаху и по гѡрамы јако птице нурѣху
 наздѣ²⁷⁷ не имѡуща, и не ѣмаху²⁷⁸ гдѣ главу подклѡнити: вьса бо порүшише се²⁷⁹ прѣступлѣнїѣ ихъ
 450 радї. И чюдо,²⁸⁰ еже показаваше се прѣжде въ ѡбители въ чѣсть и славу светымъ М мучьникѡмъ, и
 то²⁸¹ тогда²⁸² прѣсѣче се, егда съ Лѣтины принѣсоше съединѣнїе. И чюдо сѣ сїцево²⁸³ бѣше:
 § 7. Егда убѡ създа се храмъ светѣй ѡтѣ приснопоминаемыхъ и блаженыхъ царѣ (глаголю Ромѣна
 и по нѣмѣ), достѡлѣпно украшенїе постїже. Абїе призывает се светитель съ прїтчѡмъ²⁸⁴ и храмъ
 ѡсвещаетъ по ѡбїчаю.²⁸⁵ Егда же изрече се ѡтѣ архїерѣѣ "въ ѣме 40 мучьникѡмъ", тогда – ѡ чюдесї!
 455 – ѡтѣ выпѡднѡжїѣ светѣйѣ трѣпезы прозѣбаеъ манитѣрь и стѣблѡ и гранѣси. И поврѣшїемъ
 манитѣрь²⁸⁶ въ ѡбразѣ јаблькѣ видѣнїемъ, ѣже и въ числѡ М, въздвизает се гѡрѣ надѣ светую трѣпезу
 и вьсе светїлище ѡсѣни. И ѡ таковѡму прѣславному чюдесї вьси славу Богу дааху²⁸⁷ и Тѡгѡ М
 мучьникѡмъ. Елицѣ же тогда недүжнїи въ ѡбитѣли ѡбрѣтѡше се, вьси исцѣлѣнїе²⁸⁸ получише ѡтѣ
 вькушенїѣ светаго манитѣра.²⁸⁹ Пронѣсе же се чюдо исцѣлѣнїѣ по вьсеи вьселѣннѣи. И
 460 прихождааху елицѣ въ²⁹⁰ недүзехъ и здравїе почрьповааху.²⁹¹ И елицѣ пакы въ недүзехъ недвижими

²⁷¹ Іисусъ РМ

²⁷² познѣнїе знаменїѣ РМ

²⁷³ ѡт. П

²⁷⁴ гѡрахъ РМ

²⁷⁵ е же Х, РМ

²⁷⁶ ѡт. П

²⁷⁷ птица нурѣху ся гнездѣ РМ

²⁷⁸ имѣаху Х, имѣяху РМ

²⁷⁹ подклѡнїти: вьспорушѣна бѣше РМ

²⁸⁰ Ѡ чүдо РМ

²⁸¹ ѡт. П

²⁸² тогда же и то РМ

²⁸³ сїце РМ

²⁸⁴ прїтчѣю П, Х

²⁸⁵ подѡбїю Х, РМ

²⁸⁶ с повѣршїемъ. Манитѣрь РМ

²⁸⁷ возсылаху РМ

²⁸⁸ исцѣлѣнїѣ П, исцѣлѣнїѣ РМ

²⁸⁹ святѣхъ грибѡвъ РМ

²⁹⁰ бѣху въ РМ

и прїити не мѡгуще сáми, посýлааху въ ѡбитель съ дáры и приношааху ѡтъ богодаровáннаго манитара и по вѣкушенїи исцѣлєнїе получааху.²⁹² И убо ѡтъ мнѡгаго нарѡда всь до крупїць вѣзїмааше се, и пакы въ чьсть и славу светыхъ великомучьникъ М прозєбѡвааше и вѣзрастааше въ Ѡ мѣсьца мáртїа, егда и пáмєть ихъ сътвараєть божьствєнаа Църкви. И не єдино҃го бо исцѣлѣаше, ꙗко
 465 въ дрѣвнїихъ Сїлоáмь,^{III} нъ всѣхъ, елїци вѣкушааху ѡтъ сегѡ чюдáннаго²⁹³ манитара. И кѣждо и гдєже ѡбрѣтааше се, тамо исцѣлєнїе вѣспрїимаше. Сїце бо чюдѣйствєно бѣше всѣмъ и²⁹⁴ имѣаше.

§ 8. А ѣже бо испрѣва добрý ненавїстникъ дїáволь и съпостать христїанскому православному рѡду прѣнемагаше ѡ сїцевѡмъ чюдєсї: борїть, дѡндеже и дѣло сътвори. Понѣже прѣтѣкну ѡкаáнные
 470 инѡкы и съ духѡборци сѣдинїше се на светýю трапѣзу. Тогда убо и в поднѡжїи чýдо прѣсѣче, ꙗко *светїа ѡамь дадѡше*^{mmmm} и чюдѡтвѡрно҃е дѣанїе позѡбаше духѡборнїи вєпрѡве. Сїце, еже²⁹⁵ Богъ лѡбїть, сїє безакѡннїи духѡборци и ѡпрѣснци погубїше, ꙗко да²⁹⁶ знáменїа светáа ѡтъ сїхъ богомрѣськихъ прѣсѣкут се.²⁹⁷ "Всáкаа, – рече, – *жрѣтва нечьстївыхъ мрѣска єсть прїѡдъ Богомъ.*"^{mm} Аще и себѣ въ благýю чьсть чьтуть, нъ ꙗвѣ Богъ съпрѡтивлѣає се имъ, ꙗко да не вѣзнашают се
 475 безакѡннїи, нъ да посрамлѣаю҃т се и нынѣ, ꙗко и на сѣнмище Христовѡ. Правѡславнїи же убо, аще и страждуть въ нынѣшнїмъ вѣцѣ, нъ уповають и дрѣзають уготовáннаа благаа вѣспрїєти ѡтъ мѣздовѣздателья Христа Бога нáшего. И сїце ѡ сємъ.²⁹⁸

А єже убо²⁹⁹ прѣбезакѡннїи и мрѣскыи царь Матєѡлѡгъ, аще и потьца се на Светы҃е горы и ѣже на то҃е православіє низложїти, ничтѡже бо вѣзмѡже, ни успѣ, нъ пáче сáмъ низъ падааше и домъ єгѡ
 480 прѣходєше, ꙗко въ дрѣвлѣ Саýла. АѠнськаа же горà ꙗко домъ Давїдовъ^{ooo} растѣаше и мнѡжааше се.³⁰⁰ И ѡ сємъ послѣдъ ꙗвїмъ, нъ ѣже вѣзвратїм се вѣспѣтъ и по рѣду речємъ.

Инѡци же, ꙗкоже прѣжде рѣхѡмъ, ськрѣвенные ѡтъ бýрїє³⁰¹ духѡборьць, исхождааху ѡтъ врьтѡпъ³⁰² и ѡтъ чєсты и всакъ вѣсвоѣа прихѡждааше. И своѣ крѡвы зрѣху иждежєны и порушєны,

²⁹¹ почрѣпаху П, почерповáху РМ

²⁹² прїїмааху РМ

²⁹³ чýднаго РМ

²⁹⁴ и всѣмъ РМ

²⁹⁵ єгѡ же РМ

²⁹⁶ даръ РМ

²⁹⁷ прѣсѣкнуть Х, прєсѣкнуют РМ

²⁹⁸ сємъ бѣ. РМ

²⁹⁹ от. П

³⁰⁰ и прєхѡждааше РМ

³⁰¹ от. РМ

³⁰² вєртєпѡвъ РМ

и единопжители избйены. И ктѡ ѡ сйцевѣмъ не въсплака? Дрүгыи³⁰³ Рахйиль,^{ppp} АѲѡнскаа гора и
485 пустынја рыдае. Ѡтце³⁰⁴ инѡци же сугубъ плачь и выпль до небесе възношааху³⁰⁵ и въпѣаху:

– Боже, прїйдѡше језыци въ ждрѣбїи Твоее матере,³⁰⁶ ѡскврѣнише църковъ светую Твою, полѡжише
трүпїа рабъ Твоихъ брашна птїцамъ небеснымъ, плѣти прѣпѡдобныхъ Твоихъ звѣремъ зѣмьнымъ,
пролїаше кровь ихъ јако воду ѡкръсть жилища, и не бѣ погрѣбѡеи.^{qpp} Пролѣти гнѣвъ Твѡи на езъки
хулѣщее Те и на царствїа, јаже прѣвенца Твоего, ѡже ѡтъ православїа прѣстүпише!^{ttt} Скѡро да
490 прѣдвареть ны щедрѡти Твоје, Господи, јако ѡбнищѡхомъ стѣлѡ! Помѡзи намъ, Боже спасителю нашъ!
Слѡвы ради имени Твоего, Господи, избѡви насъ!^{sss} Мы же, лѡдїе Твоѡи и ѡвцѣ пѡжити Твоее, испѡвѣмъ се
Тебѣ, Боже, въ вѣкы, въ рѡдъ и рѡдъ възвѣстимъ прѣславнаа ѡтыцъ нашихъ испѡвѣданїа и прѣданїа.^{ttt}
И тако убѡ прѣдставише съ рыданїемъ и плачь утолише. Погребають светыхъ тѣлеса повсуду
горы, идѣже коегѡждо ѡбрѣтѡше.

Ω сїхъ блаженыхъ ѡтыцъ лүчше ѡмать, пѡче нѣже въ Сїнаї и РаїѲу^{uuu} и въ Лѡврѣ светаго Сѡвы^{vvv}
ѡтъ ѡже Влемїих³⁰⁷ и Сарѡкынь избйеныхъ. Тако бо ѡмать варварскыи плѣнь навѣтомъ завистнаго
смїа, ѡже вѡдїть³⁰⁸ своја вѡйства томленыхъ и хищникъ и напущаетъ повсуду на боещихъ се Бога,
јако да ујазвить и съблѡзнитъ: ѡже појѡветъ се истиннїи Христовы рабыи въ скрѣби и печѡли, јако
тѣхъ јестъ Царство небесноје. Мнѡгаци бо приведѣ и въ³⁰⁹ АѲѡнскыје пустынїе Сѡракины и
500 Агаранїе, и ѡбители и жилища порүшише, и инѡкы избїише, јакоже въ вѣшпереченныхъ мѣстехъ,
нѣ ѡно бѣаше ѡнѡ, а ѡно же сѣ. `Ѡвїи же прѣблаженнїи ѡтци нашіи и нрѡвствомъ въспрїимїише³¹⁰
мученїе съ истезанїемъ мнѡгымъ, ѡже по уставу православныи вѣры, сего ради и получише лучшее
на небесї, по ѡтсвѣшшѣ къ нимъ јавлѣннаго гласа. А убѡ безакѡнныи царь прѣїде съ шүмомъ и
пѡмјеть егѡ и ересь, по прѡреченїи³¹¹ и по мѡлјенїи прѣпѡдобныхъ и богонѡсныхъ ѡтыцъ нашихъ,
505 ѡже и въ утврждѣнїе правѡправещихъ³¹² слѡво Божїе истинноје и на загражденїе устъ хүлјещїихъ.
И пѡкы убѡ, јако³¹³ да разумѣеть рѡдъ и по рѡдъ въ послѣднїаа бојати се Бога и вѣнимати
прѣданїѡмъ светыхъ божьствныхъ писанїи и котѡрыи Богу угаждають, и котѡрыи прѣгрѣшають –

³⁰³ Другая РМ

³⁰⁴ рыдая отца РМ

³⁰⁵ възношааху до небесе П

³⁰⁶ жребїи пречистыя Ти матере и РМ

³⁰⁷ влѣмыхъ РМ

³⁰⁸ змїа, вѡдїть РМ

³⁰⁹ на X, РМ

³¹⁰ съпрїимїише П

³¹¹ прѡреченїи егѡ П

³¹² православящихъ РМ

³¹³ от. П

ѣбо³¹⁴ правыхъ и истинныхъ утврѣждаетъ, а ѣже развращенныхъ ѡбличаетъ и посрамлѣаетъ. Горѣ же
 Аѡѡнскаа, ꙗко писаніе рече, "многы скръби праведнымъ и ѡтъ вьсѣхъ избѣавитъ је Господь."^{www}

510 Тогда³¹⁵ ꙗкы ѡтъ благочѣстивыхъ царѣи вьса, ѣже порѹшеннаа, въздвѣгоше се и въ веллѣпїе
 устрѣише се въ славу Господу Богу и Спасу на́шему Иисусу Христу.

Молитвами прѣчѣстые владичѣе на́ше Богородице и приснодѣвы Мѣріе и прѣпѡдѡбныхъ и
 богонѡсныхъ ѡтецъ на́шихъ, Богу уго́ждышыхъ, спѡдѡбим се ѡцѣщеніе грѣхѡмъ на́шимъ полѹчити
 и благословеннаго гласа Христова слышати. Ему³¹⁶ же слава, чѣсть и дръжава съ³¹⁷ безначелнымъ

515 Его О́тцомъ³¹⁸ и прѣсветымъ и благымъ и животворѣщимъ Его Дѹхомъ, и нынѣ и присно и въ вѣкы
 вѣкѡмъ. Аминь.

^a Psalm 83:2-3

^b Cf. Psalm 118:1

^c Genesis 9:13

^d Genesis 11:3-9

^e Genesis 12:1

^f Genesis 22:12

^g Genesis 19:1-26

^h Exodus 3:6

ⁱ Exodus 3:7-12

^j Psalm 47:3

^k II Maccabees 12:40-45

^l John 13:38, 18:25-27, 21:15-17

^m Exodus 17:8-13

ⁿ III Kings 18:20-40

^o Matthew 14:3-4, Mark 6:18

^p Matthew 3:16-17, Mark 1:10-11, Luke 3:22, John 1:32-34

^q Matthew 17:5

^r John 14:15

^s Matthew 28:20

^t BHG 1054, ed. H. Pernot, "Descente de la Vierge aux Enfers, d'après les manuscrits de Paris", *Révue des études grecques* 13 (1900), 233-57, esp. 239.

^u I Kings 2:30

^v I Corinthians 1:20

^w Matthew 13:44-46

^x Hebrews 11:37-38

^y Luke 18:29

^z Psalm 103:18

^{aa} Matthew 16:18

^{bb} Hebrews 11:35

^{cc} BHBS 15.05.(3).

³¹⁴ ѣбо П, Х

³¹⁵ Ѡвогда РМ

³¹⁶ Христова. Ему РМ

³¹⁷ слава со РМ

³¹⁸ О́тце П

-
- dd* Acts 1:4
ee Revelation 12:6
ff Revelation 12:14
gg Revelation 12:14
hh Revelation 12:15
ii Revelation 12:16
jj Revelation 12:16
kk Matthew 4:21-22
ll ἡ [Μονὴ τοῦ] Ζωγράφου
mm Psalm 7:17
nn Romans 12:19
oo Galatians 1:8
pp II Corinthians 6:14
qq Romans 8:14-18
rr Galatians 1:8
ss Matthew 10:28, Luke 12:4-5
tt I Peter 3:14
uu Psalm 10:7
vv John 15:26
ww John 14:16-17
xx John 14:25-26
yy Mark 16:15-16
zz Matthew 12:32
aaa Matthew 18:6
bbb Cf. Revelation 3:1, 5:6
ccc Exodus 12:11
ddd Matthew 25:6
eee Daniel 3:19-20
fff Daniel 3:26-45
ggg Matthew 16:18
hhh Genesis 22:2.9-13
iii Judges 11:30-31.39
jjj Matthew 5:12
kkk Joshua 6:20
lll John 9:7
mmm Cf. Matthew 7:6
nnn Parables 15:8
ooo II Kings/Samuel 3:1
ppp Jeremiah 31:15; Matthew 2:18
qqq Psalm 78:1-3
rrr Psalm 78:6
sss Psalm 78:8-9
ttt Psalm 78:13
uuu BHBS 14.01.(I.1-2).
vvv Р. Павлова & В. Желязкова, eds. *Станиславов (Лесновски) Пролог от 1330 г.* (Велико Търново, 1999), 188 (19.03.);
Г. Петков, *Стихията пролог в старата българска, сръбска и руска литература, XIV-XV век* (Пловдив, 2000), 50-52.
www Psalm 33:20

S1.

The unique MS witness of **S1** is Moscow, State Library of Russia, ф. 87 (собр. Григоровича), № 1706, pt. 3, ca. 1640,¹ which also contains **[I]**. The text has been published twice: there is no need to reprint it here.² It has also been translated into English on two separate occasions.³

The relics of the Zographou martyrs are first mentioned in 1441,⁴ which most probably means that **S1** was written earlier. If the concluding prayer for "our pious and Orthodox tsars" refers to the rulers of Bulgaria (rather than the Byzantine emperors), this must point to a date before 1396. The expression "лѣту же текъшу *тогда* ѿтъ създаніа мѣру СѢПД" ("the year *then* being AM 6784 [AD 1275]") clearly shows that the text was composed some time after the event that it purports to describe. It most probably dates from the fourteenth century, and certainly predates **[III]**.⁵

The interdependence of **[III]** and **S1** was noted first by Boniu Angelov⁶ and subsequently by Yavor Miltenov.⁷ In the excerpts below, passages that the two works have in common are marked with italics.

§ P.

Тѣмъ же посѣтимъ брѣтїю нашу ѿтъ томлѣнїа вѣраго Фараѡна и покажемъ лѣбовъ. *Јако Іуда Маккавеи въ Сїѡнь градъ цара велїкаго рѣтѡе(и) се съ иноплѣмными и за своѣе едїноплѣмненне съгрѣшившеје сътвори ѡцѣстїтелныје жрѣтвы и молѣнїа къ Щедрѡму, кѡлми пѣче мы ѡ нашихъ кающихъ се – јакоже и Пѣтрови Христосъ...*

... Йже сему строители не ѡскудѣвають упѡванїемъ, аще и смръть вѣрою полѣчетъ нынѣ и ѡзлѡбленїе, нѣ избавленїе, *по апостолу рецїи "да лѣчшее вѣскрѣшенїе улѣчетъ"*.

¹ See notes 14-15 on p. 5 above.

² К. Ф. Радченко, "Отчет о занятиях рукописями в библиотеках и других ученых учреждениях Москвы и Петербурга в сентябре и октябре 1896 г.", *Университетские известия* 38 (1898), no. 4, 1-68, esp. 49-50; no. 9, 69-119, esp. 116-17; Й. Иванов, *Български старини из Македония*, 3d ed. (София, 1970), 437-40.

³ K. Petkov, *The Voices of Medieval Bulgaria, Seventh-Fifteenth Centuries: The Records of a Bygone Culture* (Leiden, 2008), 444-6, 562 (no. 200); L. Stammer, "Creating Sacred Space by Commemorating Destruction: The Case of the Zographou Monastery", *Scripta & e-Scripta: Journal of Interdisciplinary Mediaeval Studies* 7 (2009), 253-66, esp. 262-4.

⁴ Б. Ст. Ангелов, "Из историята на «Разказ за зографските мъченици»", in: id., *Руско-южнославянски книжовни връзки* (София, 1980), 102-19, esp. 105, 111.

⁵ On the dating cf. Д. М. Буланин, "Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.," in: Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в.*, 3 vols. (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), III:427-763, esp. 699.

⁶ Й. Иванов, *Български старини из Македония*, 3d ed. (София, 1970), 694.

⁷ Stammer, "Creating Sacred Space", 257 with note 42.

§ 8.

И вси владыкы латѣномудрънїи потыщааше се *отъ* въсејѣ Италїи и Римѣ прїити въ Константинъ градъ къ единомудръному <имъ> прѣдреченному Суетослову. Въ мимоходженїи же ратоваху сущїихъ въ горѣ Аѳѣнскихъ, нареченныхъ Светаа....

И сїѣ слышавше безакѣннїи *отъ* тѣхъ блаженныхъ мужъ, не прѣнашають метанїа словеса ихъ, јако влькъ прашею. И не мѣгуще трыпѣти угаждѣнїа ихъ, нь покушааху се побѣдити ихъ смъртію: иже и устрѣмише се на нь и зажегоше пиргъ *отъ* вѣсуду. Јакоже дрѣвлѣ безакѣнныи и мръзскыи царь Навухѣдонѣсоръ, сїце и сему подобныи Матевѣлогъ сътвораетъ на прѣподобныхъ и богѣнѣсныхъ *отъ* цѣ нашихъ: ибѣ јакоже ѡни трїе *отрѣ*ци Всѣдръжителю молбу въспѣвааху, сїце и сїи въспѣвааху и възсылааху молитву Владыцѣ Христу и выпїаху: "Владыко и Господи Боже *отъ* цѣ нашихъ, давыи сына своего единокѣрнаго на заклѣнїе јако агнца за родъ чловѣчскыи..."

Блаженїи же *отъ* ци наши прѣдадоше душе своѣ въ рѣцѣ Божїи, *отнѣ*мъ скончааше се [въ лѣто СѰПД] мѣсѣца *ахтомѣ*рїа I. [Со ими же всѣми згорѣша и иноцы числѣмъ КА и Д чловецы мїрстїи. Именѣ же сгорѣвшихъ инакъ суть сїя: пѣрвыи, ѣже бысть словѣначѣлникъ прѣнїя съ богѣмѣрскими Латїни, Ѳѣмѣ; Варсунѣѳеи, Кирилъ, Михѣй, Сїмонъ, Иларїѣнъ, Іѣковъ, Іѣвъ, Кипрїянъ, Сѣва, Іѣковъ, Мартїмїянъ, Козмѣ, Сѣргїѣ, Мїна, Іѣсифъ, Иоанїкїй, Пѣвелъ, Антѣнїи, Евѳїмїи, Доментїянъ.] Парѣнїе же еклїсїѣрхъ сънѣсенъ бысть пламенемъ *отъ* пѣрга нїзу и не ѣбїе умрѣть, нь прѣбысть живъ днїи Л и сконча се ѡ Господи въ Н *ноѣмѣ*рїа, и достїже въскѣрѣ своихъ прѣдстрадѣльцѣ, и вѣнча се съ прѣчїим и.

S2.

S2 has been partially published by Andrei Popov.¹ It comprises two polemical tracts by Germanos II, Patriarch of Constantinople (1222-40). Only the first of them is currently known in its original Greek.² The entire Slavonic translation of the second one is printed below from the same MS which Popov used: Moscow, State Historical Museum, Син. 307, а. 1425, ff. 402r-404r.³

Гјѣрмана патріарха кь жестокыимь Латиньомь поученіе

Познавше ўбо, възлюблєнии, истинное православіе, єже есть живѡтъ и просвѣщеніе душамъ нашимъ, јаже светии ѡтци наши и патріарси и священнии съборѡве прѣдаше, тако прѣемше ѡтъ светыхъ апостолъ, и не всхошїте волю свою съставити и душамъ своимъ мѹкы исхѡдатаити. Глаголѣет бо самъ Христосъ въ Евангелїи: "ѡже съблѣжнѣатеъ єдиного ѡтъ братїи достойнь есть мѹцѣ".⁴ Колмї паче ѡже вьсу вьселѣннѹю съблѣжнѣаетъ? Котѡрыи подобнь ѡтвѣтъ обрѣцетъ, убѣжати достойнѣсть есть⁴ мѹкы. Рече бо Сынъ о Светѣмъ Дусѣ, јако ѡтъ Ѡтца исхѡдитъ. И не єдиною тѣїю рече, нь и двѣци тѡжде слѡво рече. Како не рече, јако "ѡтъ Мєне исхѡдитъ"?

Сїи же ѡтвѣщати имають: "Понѣже јако чѡловѣкъ смѣрено слѡвѣлаше." Мы же скѡро ѡтстѹплѣше обличимъ ихъ лѣжу, глаголюще: єже бо рѣщи Емѹ "єгѡ же Азь послѹ вамъ,"⁵ не јако чѡловекъ сѣ рече имъ, нь паче јако Богъ. Чѡловекъ ўбо не посїлаетъ Бога (понѣже Духъ светии Богъ есть). Двѣци ўбо рече увѣрєнїа ради слѡву сѣмѹ и на загражденїе устъ хѡтешимъ глаголати, јако и ѡтъ Сына исхѡдитъ Духъ светии. (Сїе ѡтвѣщанїе слѡва остроумїе прѣмѹдрааго цара Алеѣїа есть. Сїе ўбо слѡво инѡгда рече на медїоланскааго епископа, прѣпїрае се съ нимъ, и загради устѣ его.)

Паки же лукавыи ўбо священному патріархѹ ничтѡже ѡтвѣщати имѣе. И слѡвесѣ, јако прѣщу каменїе, мѣтае на вѣлка. Не мѡгущу трыпѣти досажденїемъ и гѣжденїемъ, чѣстнааго мужѣ побѣдити покѹшаетъ се. **Убо рече:** "Паки," рече, "лѣжелѹбнии патріархъ, нѡвые прѣмѹдрѡсти зиждитель." Не срамлѣаетъ се бе(з)стѹдно начелѡ слѡву начетї.

¹ А. Н. Попов, *Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян, XI-XV в.* (Москва, 1875; repr. London, 1972), 149-54.

² Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ καὶ τῆς σὺν αὐτῷ ἱεράς συνόδου Ἀπάντησις πρὸς τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν τοῦ Πάπα καὶ πρὸς τοὺς ὑπ' ἐκείνου σταλέντας Φρεμενουρίους καὶ λοιποὺς, Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος (composed in 1234), ed. F. C. Alter, *Χρονικὸν Γεωργίου Φράντζη τοῦ πρωτοβεστιάριου* (Βιέννη τῆς Αὐστρίας, 1796), 140-9. See further I. Kakridis, "Byzantinische Unionspolemik in den Ostroger Drucken des ausgehenden 16. Jahrhunderts", *Zeitschrift für slavische Philologie* 52 (1992), 128-49, esp. 132-9.

³ Described in: A. В. Горский & К. И. Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки*, 3 vols. in 6 pts. (Москва, 1855-1917), III.1:163-98 (cat. 374).

⁴ δωστοιные *cod.*

Сут же патріархови глаголи сїй: Оле ўма невздръжимаго и пїанство нечѣстїво! Оле езыка нечѣстїва дрѣзновѣнїе! Кто ѿтъ священнихъ и велеименитыхъ ѿтъцъ нашихъ рече, јако Духъ светый и ѿтъ Сына исхѣдитъ? Котѣрыи съборъ вселѣнскыи, исповѣданми укрѣплѣаемъ и украшаемъ, паче же іерѣйскыи и архіерѣйскыи богосвьѣкуплѣнїи съборъ, не исповѣдаше, јако Духъ светый ѿтъ Отца единого исхѣждѣнїе имать?

Сїа и другѣа мнѣга ѿ светѣи Трѣици възбранѣяущу патріарху, прѣждреченныи ўбо, не мѣгыи ѿбрѣсти подобному прїтчю ѿтвѣщати къ благовѣщаннымъ его слѣвѣсемъ, паче мнѣга хулѣнїа и дѣсады изблѣовавъ на нь. Нѣ некрѣпко ўсты јего јави се и ѿтвѣтъ на ѣстину не възможѣ ѿбрѣсти. Сѣ ўбо обрѣте прїсно глаголати ѿтъ кнїгы грѣцкыѣ, юже у себе имааху. И нѣщѣвааху, глаголюще, јако Амврѣсїе тако глаголѣтъ, јако Духъ ѿтъ Отца и ѿтъ Сына исхѣдитъ; ѣще же и Августїнъ, Іерѣнимъ тако глаголѣтъ.

Къ ним же ѿтвѣщати естъ, јако прѣлѣжили сѣтъ писанїа сїхъ духѣборци єретици на свои рѣзумъ, да мнѣтыхъ прѣлѣстѣтъ, јакоже и вы прѣлѣстїст(е) се, и очеса своѣа смѣжаѣте, и не хѣщѣте ѣстину познати. Ѡбаче же по глаголу вашѣму, јакоже глаголѣте, јако сїи трї тако рѣкоше: подобает ли сїхъ трѣхъ слѣвовѣровати, или сѣдмыхъ съборъ архіерѣи и избранныѣ ѿтце, єже глаголѣтъ православныѣ вѣры нашѣе светое Знаменїе, єже естъ "Вѣрую въ единого Бога Отца всѣдръжитѣлѣа", и всїи порѣду окрѣпїше и съблѣдоше? Сѣ нїми же и архіерѣи свѣтїници рїмскыѣ църкѣи купно бѣху тѣгда, и ничтоже ѿтѣше ѣли прилѣжише къ знаменїю правыѣ вѣры, нѣ паче испїсашѣ и прѣдаше, сїце глаголюще: "Кто всхѣщѣтъ ѿтѣти ѣли прилѣжити къ прѣданїю православныѣ вѣры, до конца ѿтрїнуть ѿтъ Църкѣе да естъ". Ёбо и светый Грїгѣрїе Дїалѣгъ, мѣло по шѣстомъ събору всѣавъ, рїмскыими гласомъ и слѣвѣси богослѣвствовѣа, јако ѿтъ Отца единого Духъ светый исхѣдитъ. (Захарїа же потѣмъ, и писанїе Дїалѣга Грїгѣрїа обрѣтъ, на єлліньскыи прѣлѣжи езыкѣ.) "Утѣшителныи Духъ," глаголѣ, "ѿтъ Отца исхѣдитъ и на Сынѣ прѣбываѣтъ," ѿтъ Іѡанна Прѣдтече и Крѣстїтелѣа сѣмоу наўч се, вїдѣвшу Духъ сѣхѣдещъ јако гѣлубъ и на Сынѣ прѣбываѣ(и). Лѣѡ же и Венѣдиктъ, ѣже на послѣдкъ велїцїи архіерѣеи рїмскыѣ църкѣе быше, єлліньскыимъ езыкомъ учинїше глаголати въ рїмскои църкѣи и въ прѣчїихъ всѣхъ църкѣахъ светое Знаменїе правыѣ вѣры (сїрѣчь "Вѣрую въ единого Бога"), и тако узаконїше и прѣдаше глаголати, јако да не тѣсноты радї езыка рїмскаго хулѣнїю нѣщѣванїе бѣдетъ. Сѣ ўбо Лѣѡ, сѣсѣдохранїлницу апостолскыѣ църкѣе рїмскыѣ ѿтврѣзь, ѿбрѣте сѣ священными сѣсѣды слѣжена два щїта: сѣ же естъ, архіерѣеи, єгда литургїсають, на бедрахъ полѣгають. (Єлліньскыимъ езыкомъ "аспїда" зѣвет се, прѣчїимъ же езыкомъ "скѣтари", по нашѣму же "щїтъ".) Сїѣ аспїди обрѣтъ прѣждереченныи священныи папа Лѣѡ, изнѣсе. Єлліньскыими слѣвѣси и глаголы пїсано бѣ на нїхъ православныѣ вѣры знаменїе

"Вѣрую въ единого Бога". И сихъ прочть, прѣдъ мно́жествомъ на́рода рѣмскаго ѡправда. И тако до благовѣрнаго патрі́арха Кѡнстанті́на-града Сѣргі́а рѣмьсцїи архіерѣе въ начелѣ, егда прїемааху прѣсто́ль църкѡвныи, сьста́влено посланіе о вѣрѣ своеи послааху къ всѣмъ патрі́арышскимъ прѣсто́ломъ и писано зна́меніе правосла́вные вѣры, е́же есть "Вѣрую въ единого Бога Отца", непрѣмѣнно и правосла́вно. Что же ли есть мно́гоглаголати? Самъ Христосъ, сынъ Божїи и Владыка, учить, јако ѡтъ Отца Духъ светии исхѡдитъ. Па́ки же Павль завѣщае(и) сїце глаголетъ: *"а́ще мы ѡ́ли а́ггелъ съ небесе бла́говѣ́ствуетъ вамъ ꙗ́че е́же бла́говѣ́ствовахомъ вамъ, прѡ́клетъ да бу́детъ."*^c Да кто дру́гааго учите́лѣ да възы́щеть, тѣ́чїю а́ще ꙗ́вѣ бѣ́снуетъ се.

Еще же выпросимъ ихъ сїце: "Отъ Бога ли исхѡдитъ Духъ светии или ѡтъ Бога и Отца?" Да а́ще рѣкутъ "Отъ Бога исхѡдитъ Духъ светии, сѣго ради и ѡтъ Сына исхѡдитъ, понѣ́же и Сынъ есть Богъ," ты же ѡтвѣ́цаи ему сїце: "Прѡ́чее у́бо, јакоже глаго́лѣши, и са́мсыи исъ себе исхѡдитъ, понѣ́же и Тъ Богъ единосѹщнь и единосла́вимъ Отцу и Сыну." А́ще ли же рѣкутъ, јако ѡтъ Бога и Отца исхѡдитъ Духъ светии, па́кы рѣ́цї къ нимъ, јако Сынъ нѣ́сть Оте́цъ и не исхѡдитъ у́бо Духъ ѡтъ Сына, нь ѡтъ Отца единого тѣ́кмо по сынѡвнѣ́мъ свѣ́дѣ́тельству, глаголющу сїце: *"ѣгда прїидетъ утѣ́шитель, Духъ ѡ́стинныи, ѡ́же ѡтъ Отца исхѡдитъ, О́нь свѣ́дѣ́тельствуетъ о мнѣ."*^d Сѣ́ у́бо суть облі́чници и вѣ́щанїа ꙗ́вѣ облі́чающа вас о ва́шей но́воѣѣ́вленнои вѣрѣ. Е́же слѣ́пу но́воѣѣ́ленно вї́димо есть прѣ́ступле́нїа ва́шего ѡ́ светеи Троїци непра́вое и несъ́врьше́нное обрѣ́тѣ́ніе.

^a Matthew 18:6

^b John 15:26

^c Galatians 1:8

^d John 15:26

The passages that the author of [III] borrowed from S2 are marked below in italics.

§ 8.

Сїа и ѡ́наа мно́га изблю́ваше ху́лѣнїа и прѣ́щє́нїа. Прѣ́подобнїи же сїце къ нимъ рекѡ́ста:

– Сѣ́, и мы у́бо ѡ́стинное ѡ́брѣ́стї хѡ́щемъ и порѹ́гати се ва́шему прѣ́льщенїю и безѹ́мїю. И не бойм се ва́шего прѣ́щє́нїа, ни у́страшае́мъ. Писано бо ꙗ́сть *Бога еди́ного бо́ѣти се*, а ѡ́тъ чьлове́къ не стра́шити се. Пїшетъ бо: "Стра́ха же ихъ не убойте се." *Никтѡ́ же у́бо ꙗ́сть на насъ дрѣ́зѣ крѣ́пко глаголати, а́ще Богъ мї́ра ꙗ́сть съ на́ми, понѣ́же правъ ꙗ́сть и пра́вду възлю́би.* [Попов 1875, 150] Въ Іѡ́анновѣ́ Еѡ́агелїи глаго́летъ: "Егда прїиде́тъ Утѣ́шитель, е́гоже послаю́ вамъ ѡ́тъ `Отца, Духъ ѡ́стинныи, ѡ́же ѡ́тъ `Отца исхѡдитъ, тѣ́ свѣ́дѣ́тельствовати имѣ́тъ ѡ́ мнѣ́." И па́кы: "И азъ умо́лю Отца и ѡ́ного утѣ́шителѣ́ дасти ва́мъ да прѣ́бываетъ съ ва́ми въ вѣ́кы, Духъ ѡ́стинныи." И па́кы: "Сїа́

прѣдахъ вамъ съ вами сѹщи. Егда же прїидеть Духъ свѣтъи, егоже пошлѣтъ Отець въ ѿме моѣ, Онъ научить васъ вѣсемѹ." И тако сїа убѣ рече не единащъ, нъ мнѡго, *увѣрѣнїа ради слѡву семѹ и на заграждѣнїе устъ хѡтещїихъ лѣгати, ꙗко и ѡтъ Сына исхѡдитъ Духъ свѣтъи*. Аще ли и семѹ не вѣруете, *духобѣрци, ѡтъ Іѡанна Прѣдтечи и Кръстителѣа* научите се, *видѣвши Духъ свѣтъи съхѡдещъ ꙗко гѡлубъ и на Сынѣ прѣбываѣ(и)*. Зрите истинно имѣюще, ꙗко ѡтъ Отца Духъ прѣсвѣтъи исхѡдитъ крѡмѣ, а не и ѡтъ Сына. Свѣдѣтельствуютъ и напајають всѣхъ божѣствныхъ църкви. Не из Едема истѣкаетъ симъ, нъ ѡтъ сѡмыихъ божѣствныхъ устъ Христовѣхъ сице: "Прѡповѣдайте Евангелїе вѣсѣи твари. Вѣруеи и крѣщаѣ(и) се спасѣтъ се, а ѿже не вѣруеи, ѡсуждаѣтъ се;" и пакы: "ѿже кто речеть на Сына, ѡтпуститъ се емѹ, а ѿже речеть на Духъ свѣтъи, не ѡтпуститъ се емѹ ни въ сїи вѣкъ, ни въ будѹщїи." *Духомъ бо свѣтымъ вѣси научїише се*. Прорѡци и апостоли и учїтелїе проповѣдаше, крѣстїише и научїише *православную вѣру* въ вѣсу вѣселѣнную [Попов 1875, 150], и въ утвѣрждѣнїе *правѡправѣщихъ* написаше, и прѣдадоше дръжати Д евангелїсты: Матѣѡа, Мѡрка, Лука, Іѡанна. И кто пѣтого евангелїста прилагаетъ, анаѣма да бѹдетъ. *И ѿже съблѣжнѣетъ единаго ѡтъ брѣтїи дѡстоинъ* *ѣстъ мѹцѣ* – кѡлми *нѣче (ѿже вѣсу) вѣселѣнну (съблѣжнѣетъ)*? Кѡдѡрыи *подѡбнѣ ѡтвѣтъ ѡбрѣщеть, убѣжати дѡстоин(ъ ѣстъ) мѹкы*. Обаче и кѡдѡрыи ѡтъ седмї бѡгоизбрѣнныхъ събѡръ рече, ꙗко ѡтъ Отца и Сына исхѡдитъ Духъ свѣтъи? Илїи кто ѡтъ сихъ въ прѣвила устѣви да принашаѣмъ ѡпрѣснѣцъ и брѣдныѣ влѣсы да ѡстризаѣмъ, ꙗкоже вы блѣдѣте и плѡвѡтины на небо вѣзсылѣете и на безѡбразнаѣ лицѣ вѣша пакы падають? *Оле ѣзыка нечѣстїваго и нїѣанство помрачѣно, ѡчи имѣща и злымъ помизѡющїихъ, дрѹгїе З лѹкавыхъ дѹхы насыщѣннїи!* Кѡемѹ Христѹ глаголѣши себѣ вѣрна и евангелїе кѡѣ учїиши? Тѣкмо антїхрїстовѡ. Е-го убѣ евангелїста не ѡбрѣтаѣмъ, крѡмѣ Мухѡмѣта саракинцскаго погрузитѣлѣа и прѣдтѣчю антїхрїстова, ѿже въ послѣднѣѡа прозѣбшыи плѣвель прѣжде вѣшее гѹбителныѣ ереси.

Убѣ еже ѡ мѣртвыхъ вѣшихъ жрѣтвахъ – иѹдѣиско се ѣстъ, Иѹдѣи безумнѣише и ѡкааннѣише! Христѡсь что ещѣ сѣнѣдѣ фѣску ѡпоѣсанъ и жѣзлъ въ рукахъ дръжѣ(и), по пїсанному? И сѣ исплѣни и упразни, ꙗкоже и ѡбрѣзанїе и прѡчаа сѣннаа. Сѣдши же съ ІВ-тми и ѣадѹщи, вѣзьмѣ хлѣбъ благодаривъ прѣломїи и дасть своимъ ученикомъ, рекъ: "Прїимѣте и ѣадите, сѣ ѣстъ тѣло моѣ" и проча. И въ единамъ ѡтъ ІВ вѣнїде сатана, въ Іѹду Искарїѡтскаго: вѣзьмѣ бо хлѣбъ, и изѣиде, и казѣ Иѹдѣомъ. Зри истинное таинство, ꙗко вѣзьмѣ хлѣбъ кваснѣ, ѿже ѣстъ хлѣбъ, а не ѡпрѣснѣци, ꙗкоже вы безакѡнно творїте и служїте, и Аполинарїево бездѹшїе и безѹмїе сѣдрѣжите. А ѿже ѡ грѣхѡтворимѣе влѣсы брѣдныѣ, не научїсмо писѣнми дрѣвными ѡтъ прѣвѡздѣннаго чѣловека и правѣдныхъ прорѡкъ ѡ сѣмъ узакѡнѣно до Господа нѣшего Иисуса

Христа. Пакы и въ Нѡвѣмъ Завѣте Христовѣ ни самъ Владика ѿ семь рече и нѣкоторѣи ѡтъ апостолѣ Егѡ. Ни пакы ктѡ ѡтъ светыхъ събѡрь узакѡни сѣ, и въ правила светѡа положи да не бѹдетъ, еже jestь и слѣпому познати. А ты, слѣпѣишихъ прѣѡслѣплѣнне, усѣкни и устни, и зѹбы искорени, да некако въ ѡканцехъ зѹбныхъ не съкрѣет се крѹпица. Паче же језыка лѹчше урѣзати, иже да не глаголѣши хулы и прѣльщѣнѣа, јако да не и друзѣхъ съ собою въ ровъ вѣвръжѣши. *Обаче да изгнѣетъ зѣлъ ѹдѣ, да не и благыхъ врьдѣтъ!* [Попов 1875, 151] Окаанне и духобѡрьче, не задевають сѣ, нѣ иже вѣнѹтрынјаго и лѹкаваго скрѡвища, мръзскаа исхѡднѣцаа, иже сѹтъ скврѣнна сѣ свещѣнника творѣща: убѣиство, прѣлюбѡдѣиство, блудъ, тѡтба, лѣжесвѣдѣтелство и хула, иже съдрѣжѣща вѡшего помрачанаго безѹмѣа. А убѡ женихъ едѣнъ jestь, а не мнѡгы, иже грѣдетъ въ полѹнощѣи, сѹдѣа живымъ и мрътвымъ: живымъ убѡ прѡвослѡвнымъ, мрътвымъ же нечѣстивымъ ерѣтикомъ. Нѣ комѹждѡ – по дѣломъ. Обаче мѡлим се вамъ, *вѣзлюблѣннѣи, познѡвше убѡ истинное прѡвослѡвѣ, еже jestь животъ и прѡсвѣщѣнѣе душамъ нѡшимъ, јакоже светѣи ѡтци и свещѣннѣи събѡры намъ прѣдадѡше, тѡко приѣмши ѡтъ светыхъ апостолѣ и тѡко намъ узакѡнише светѡе Знаменѣе, иже jestь "Вѣрую въ едѣного Бога."* Сѣце рѣше и запрѣтише – аще кто ѡтлѡжитъ или прилѡжитъ къ семѹ ещѣ, да естъ анаѣѣма. И нѣктоже мѡжетъ сѣгѡ грѣхѡ разрѣшити, крѡмѣ мѹка угѡтѡваннаа иже на сѣ хѹлѣщимъ. Послѹшайте, вѣзлюблѣннѣи, послѹшайте и прѣклонѣте се ѡтъ зла въ благојѣ, а не вѣсхѡщѣте вѡлю своѹ състѡвлѣати и душамъ своимъ мѹкы исхѡдѡтити!

И сѣ слѣшавше безакѡннѣи ѡтъ тѣхъ блажѣныхъ мужѣ, не прѣнашаѹтъ метѡнѣа *слѡвеса* ихъ, јако влѣкъ *пращѣю*. И не мѡгѹще *трѣпѣти* угажѣнѣа ихъ, нѣ *покѹшааху се побѣдити* ихъ смъртѣю: иже и устрѣмише се на нѣ и зажѣгоше пирѣтъ ѡтвѣсѹду.

ἡμεῖς ὡς τε τοῖς παλαιῶν καὶ νεωτέρων
 καὶ δὲ τῶν τῶν μετὰ τὸν θῆτον τοῦ τοῦ
 οὐ τοῦ παρὰ δὲ τοῦ γενόμενου βασιλέως· πο
 λὺν γὰρ καὶ ἀσκήσαντες τὰς ἀρετὰς ἐξ ὧν ὁ
 ἐν ὧν τὸν ἥλιον ὅρα καὶ πρὸς τὸν καὶ ἐν ἑσπέρῃ·
 ἡ δὲ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ ἥλιου πόσων· καὶ τῶν
 καὶ τοῖς νόμοις τῶν ἐμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἑσπέρῃ· ὅτι αὐ-
 τὸν πρὸς τὴν τιμὴν· δὲ καὶ ἀρετὰς· ἡ δὲ τοῖς ἀν-
 τιστοιχείων ἀνὰ τὴν τιμὴν· τὰς ἀρετὰς τῶν
 πρῶτον τοῦ ἥλιου ὅρα· ἐν ᾧ ἡ ἡμέρα.

διήκῃσι, καὶ τῶν ἀντιθέτων
 τῶν ἡμερῶν πρὸς τὸν ἥλιον ὅρα, ἡμερῶν
 καὶ τῶν ἀντιθέτων·
 Κατεκρήμυντο καὶ τὸν παρὰ δὲ τοῦ ἀστρονομίου
 τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ βασιλέως· τοῖς ἐξ ὧν καὶ ὁ
 ὁ δὲ τῶν ἐξ ὧν καὶ τὸν βασιλέα, μαμὸν καὶ ὁ πα-
 ρὰ δὲ τοῦ βασιλέως, συμβούλιον ποιεῖν τοῦ βασιλέως·
 τοῦ παρὰ δὲ τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλέως· καὶ ὁ
 πρῶτον ἡμερῶν τῶν ἀντιθέτων πρὸς τὸν βασιλέα

Fig. 1. Oxford, Lincoln College, Greek MS 29, fol. 211v (photo: Bodleian Library Photographic Services)

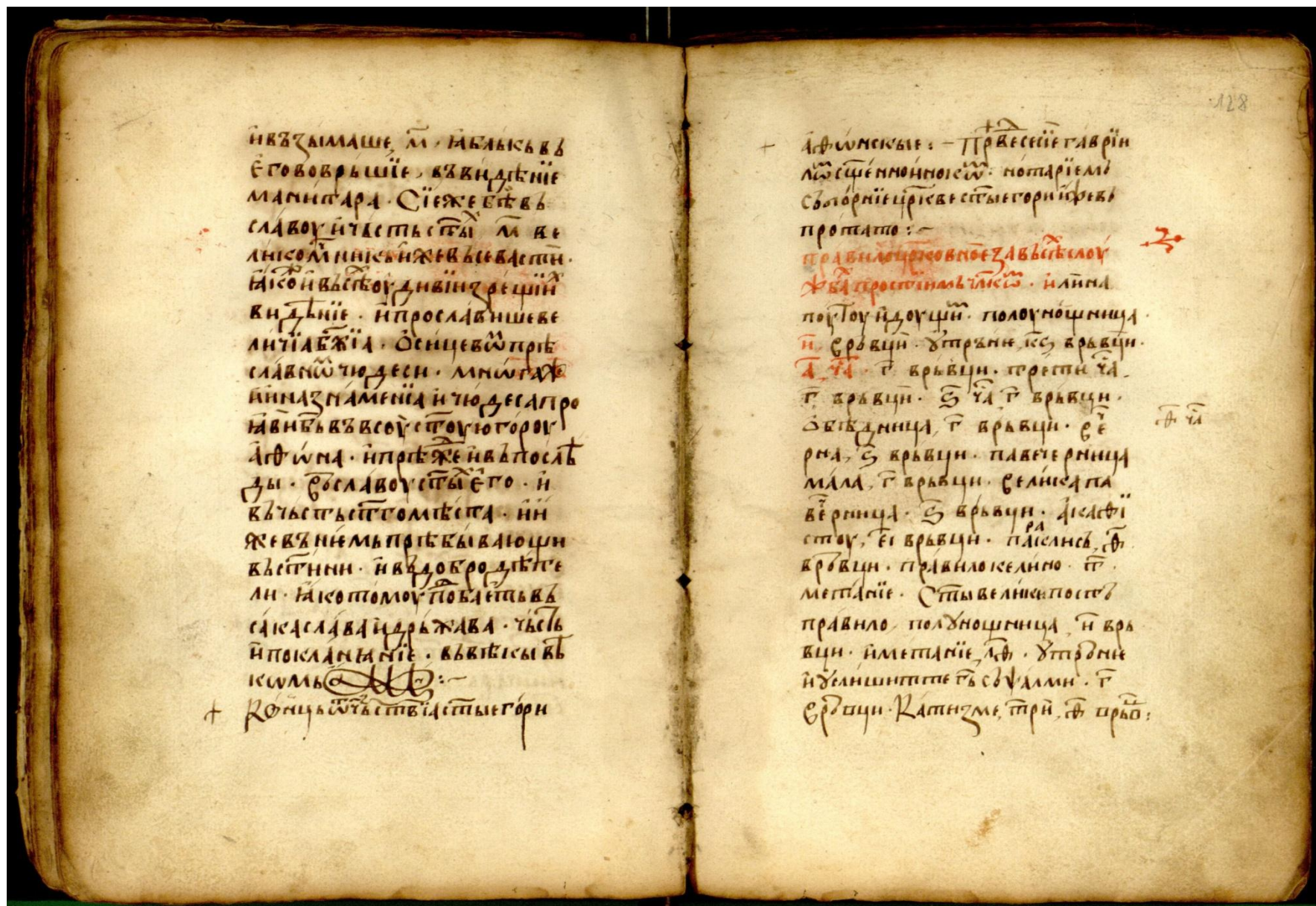

Fig. 2. Belgrade, National Library of Serbia, MS 733, fols. 127v-128 r (photo: library)

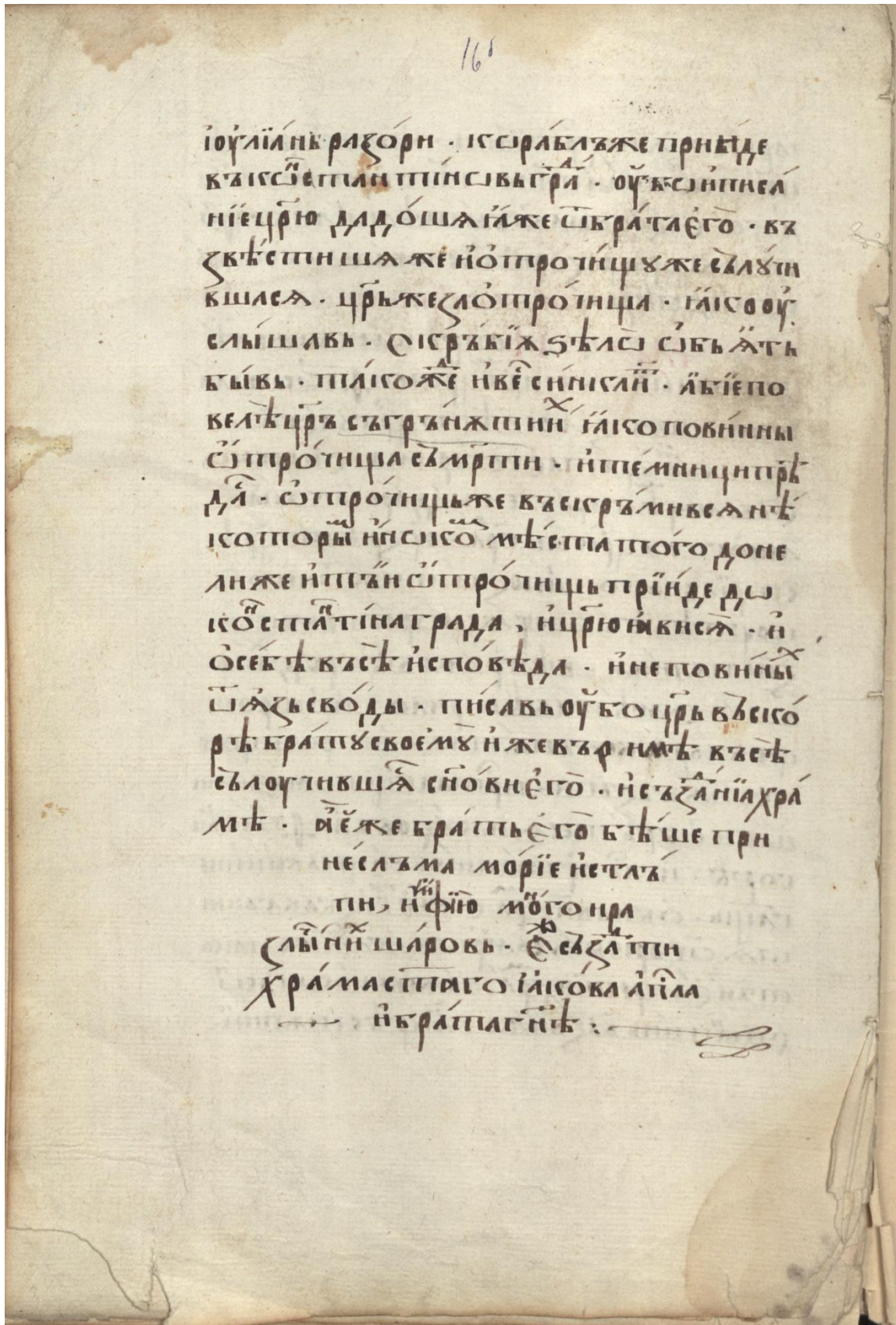

Fig. 3. Moscow, State Library of Russia, ф. 87 (собр. Григоровича), № 1706, pt. 3, fol. 22v / 25v / 16v (photo: library)

на рѣсе ѿ бѣнтель именованіе, да же и до нѣа,
 зографъ. **Ѹ** же и нѣла ѿ нѣсѣ сѣго велѣ
 ко мнѣа, снѣе и мѣаше. **В** страна палѣ
 сѣнѣсѣа, вѣ нѣсаа и менемъ фанѣнль. блѣ
 гра лндіе, прѣмо пѣль. и мѣаше хрѣ сѣго
 велѣко мнѣа гесѣгѣа. **С** мнѣхы дѣволмы.
 и тамо и же хрѣма того пригасѣющѣхъ сѣ
 а лицѣ и мѣахоу недоугы и разлѣчныѣ сѣгѣтѣ
 потрѣпахоу ѿ сѣго и сѣлѣнїе вѣ сѣ. и зѣра
 вѣ вѣсѣа ѿ хѣо жѣахоу. и нѣднѣго пригасѣ
 се хрѣма того, а вѣе и ѿ хѣо жѣааше тѣщѣ.
 ѿ вѣн оуѣо полоутаахоу зѣавїе. и нѣи же
 вѣспрѣмаахоу прощѣнїе сѣгѣшенїемъ.
 и соуѣоуѣа блѣго дарѣнїа и славоу бѣн вѣсѣ
 лаахоу. и того велѣко мнѣкоу гесѣгѣю.
 мѣста же того хрѣто и менѣтѣнь на рѣдѣ.
 и расѣщнсе сѣлѣ ѿ велѣтѣ пѣн сѣго и велѣнїю.
Ѹ же до бѣроу и прѣва не навѣстннѣа дѣа
 воль. за вѣде сѣнѣа хрѣтїанѣсѣоу рѣдоу.
 не трѣпнѣ сѣмоу, нѣ оуранїаеѣсе, и трѣбае
 тѣе на хрѣмѣ сѣго и на мѣспѣаго. а вѣе ѿ дѣ
 а вѣсѣ сараїсѣнѣсѣаго еднѣо плѣмѣнѣаго ѿ бѣр
 зѣомъ, и вѣ ѿ роу жѣаеѣнѣ на сѣго мѣспѣа.
Е днѣмъ аѣтѣпоу поїсѣснѣвѣшоу порѣнїн
 сѣго,

и
 вѣаше и же

лѣ

9

Fig. 4. Saint Petersburg, National Library of Russia, MS F.I.643, fol. 9r (photo: library)

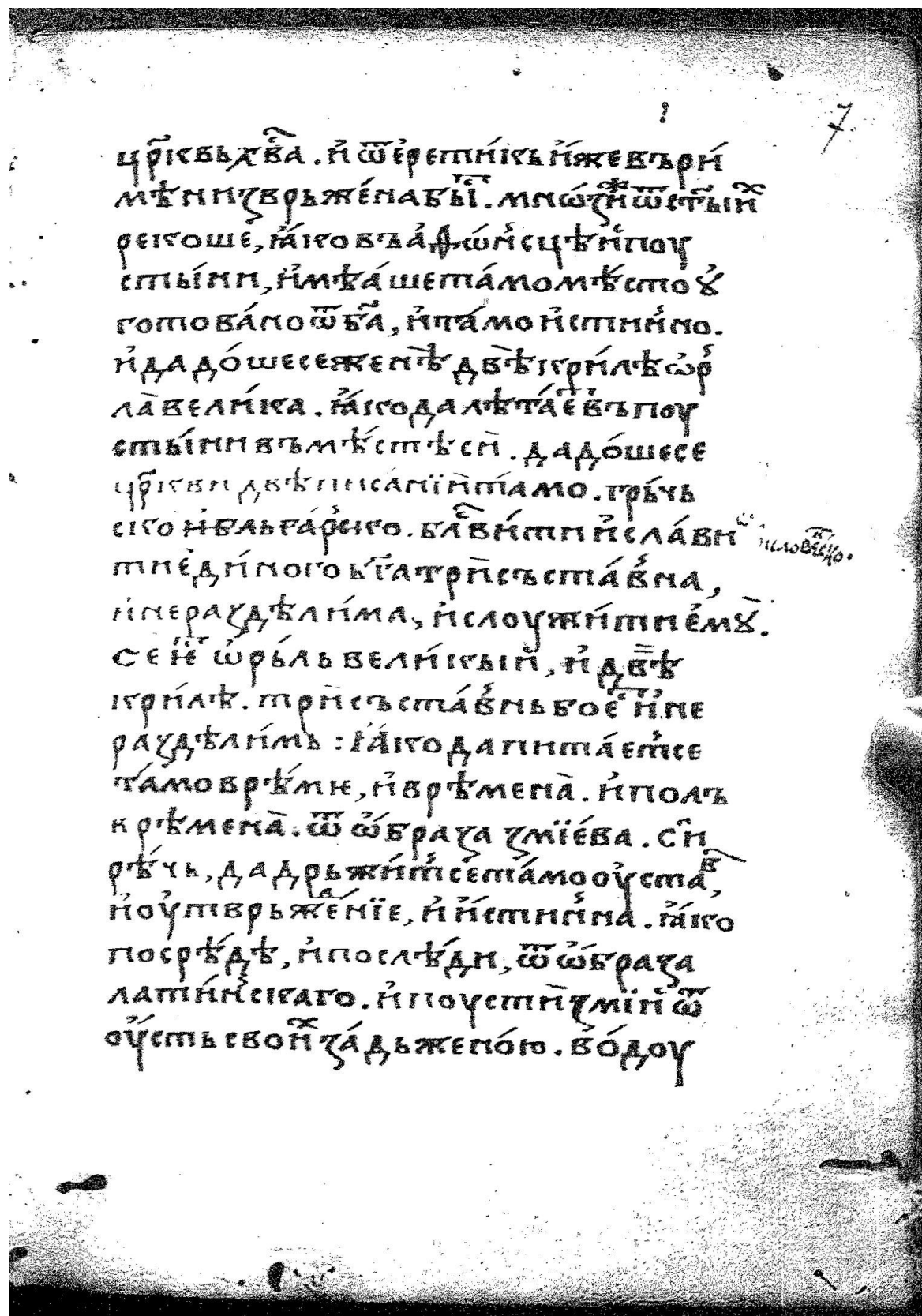

Fig. 5. Mout Athos, Chilandari Monastery, MS 488, fol. 7r (photo: Hilandar Reasearch Library, courtesy of the brotherhood of the Hilandar/Chilandari Monastery)

* * *

The Greek text of [I] will be discussed in the forthcoming doctoral dissertation of Nikolaos Livanos (Volos). [II] and [III] have been studied by Anatolii Turilov and Dmitrii Bulanin.¹ [III] is also subject to ongoing research by Yavor Miltenov (Sofia). I therefore limit myself to a brief remark on the three texts' historical background.

As seen above, the Greek original of [I] must date to the very beginning of the sixteenth century. [I] itself was produced (as a translation) before 1515, while [II] and [III] both postdate [I] (on which they are based) and were written no later than, respectively, 1546 and 1598. All come most probably from the Holy Mountain.

The choice of monasteries included in the story – a choice that underlies the narrative plot of the *Patria* – is peculiar, for in the early sixteenth century none of these was exclusively Greek: Iberon was still inhabited and financed by Georgians,² Slavonic was spoken at Vatopedi,³ Xeropotamou had Slavs for abbots, Zographou was ἡ τῶν βουλγάρων μονή, and most Athonite *protoi* were Slavs.⁴ The text presents the non-Greek element on Athos as equally important with the Greek one and as more faithful to Orthodoxy: the Virgin disembarks at Clement's Harbour (close to Iberon); her miraculous icon can only be received by a Georgian hermit; the monks at the Laura side with the Papists but those at Iberon, Vatopedi and Zographou reject them. The *Patria* thus defend non-Greek presence on the Holy Mountain. Before the restoration of the Serbian patriarchate in 1557 the main ecclesiastic centres of the Ottoman Balkans were Constantinople and Ohrid ("ἡ μεγαλόπολις Λυχνιδόν" / "великий градъ Лихнидонъ" in the *Patria*).⁵ Naturally, both maintained close ties with Mount Athos.⁶ In 1540 Jeremiah, Patriarch of

¹ А. А. Турилов, "Малоизвестный источник по истории идеи «Третьего Рима» у южных славян (Повесть о Ксиропотамском монастыре)," in: А. Н. Сахаров et al., eds. *Римско-константинопольское наследие на Руси: идея власти и политическая практика* (Москва, 1995), 137-9; Д. М. Буланин, "Афон в древнерусской письменности до конца XVI в.," in: Д. С. Лихачев et al., eds. *Словарь книжников и книжности Древней Руси: вторая половина XIV-XVI в., 3 vols.* (Ленинград/Санкт-Петербург, 1989-2012), III:427-763, esp. 531-53, 575, 696-707, 734-8; id., "Антилатинский цикл афонских легенд и болгарский Зограф," *Palaeobulgarica* 36 (2012), № 1, 3-23.

² J. Lefort et al., eds. *Actes d'Iviron* (Paris, 1985-), IV:23-7.

³ К. Χρυσοχοΐδης, "Παραδόσεις καὶ πραγματικότητες στὸ Ἅγιον Ὄρος στὰ τέλη τοῦ ΙΕ' καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα," in: *Ὁ Ἄθως στοὺς 14ο-16ο αἰῶνες* [Αθωνικά Σύμμεκτα, 4] (Αθήνα, 1997), 99-147, esp. 131.

⁴ Κ. Παυλικιάνωφ, *Σλάβοι μοναχοὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τὸν Ι' ὡς τὸν ΙΖ' αἰῶνα* (Θεσσαλονίκη, 2002), 108-15 (Χυροпотамου), 152-60 (Protaton).

⁵ [I], line 127.

⁶ Χρυσοχοΐδης, "Παραδόσεις καὶ πραγματικότητες", *passim*. On ties with Ohrid in particular see also C. Pavlikianov, "The Slavic Lingual Presence in the Athonite Capital of Karyia: The Slavic Manuscripts of the Protaton Library", *Palaeobulgarica* 24 (2000), № 1, 77-111, esp. 80-82; G. Subotić, "Η καλλιτεχνική ζωή στο Ἅγιον Ὄρος πρὶν τὴν εμφάνιση

Constantinople, founded there the Monastery of Stauroniketa.⁷ In 1547, a year after Jeremiah's death, Prochorus, Archbishop of Ohrid, hastened to make himself *ktetor* of Docheiariou.⁸ There had been disputes between the two men over the diocese of Verroia⁹ and over the metropolitans of Wallachia and Moldavia.¹⁰ In spite of these rivalries, Constantinople's supremacy over the Holy Mountain was never challenged. But the presence of Slavs there was questioned – and defended:

"Διὸ καὶ ἀποφαινόμεθα καὶ ἐν ἀγίῳ παρακελευόμεθα πνεύματι τοῦ μηκέτι τολμῆσαι ποτέ τινα, μήτε τῶν ἐν τέλει καὶ ἐν ἐξουσία ὄντων μήτε τῶν μικρῶν καὶ τυχόντων μήτε τῶν ἱερωμένων ἢ ἰδιωτῶν, ἀνακινήσαι τι καὶ ἀναμοχλεῦσαι τοιοῦτον, πρὸς τὸ ἐκβαλεῖν τοὺς εὐρισκομένους νῦν καὶ ἀντεισάξῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ γένηται ἡ ἐσχάτη τῆς μονῆς φθορά, χείρων τῆς πρώτης."¹¹ – "Дадоше се Църкви двѣ писанїи тамо, гръчъско и българско, благословити и славити единого Бога, трисъставна и неразделима, и служити Ему."¹² ("Two scriptures, a Greek and a Bulgarian one, were given to the Church there, in order to bless and praise the single God, tri-unite and indivisible, and to serve Him.")

του Θεοφάνη του Κρητός", in: E. Drakopoulou, ed. *Topics in Post-Byzantine Painting: In Memory of Manolis Chatzidakis* (Athens, 2002), 61-100, esp. 62-72, 92, 96-7.

⁷ Μ. Στρουμπάκης, *Ιερεμίας Α΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: ο βίος και το έργο του* (Αθήνα, 2004), 103-22.

⁸ С. Кисас, "Светогорски дани Прохора Охридског", *Зборник Матице Српске за ликовне уметности* 27/28 (1991-2), 289-96, esp. 294; Δ. Χ. Παντός, *Ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδας Πρόχορος (-1550) και οι σχέσεις του με τη μονή Δοχειαρίου* (Αθήνα, 2009).

⁹ И. Снегаров, *История на Охридската архиепископия*, 2 vols. (София, 1924-1932), II:10-11.

¹⁰ M. Maxim, "Les relations des pays roumains avec l'archevêche d'Ohrid à la lumière de documents turcs inédits", *Revue des études sud-est européennes* 14 (1981), 653-71.

¹¹ P. Lemerle et al., eds., *Actes de Kutlumuş* (Paris, 1988), 174 (no. 54). See further G. Podskalsky, "Das Verhältnis von Griechen und Bulgaren, nach einem Brief des Patriarchen Jeremias I. (1541) an das Athoskloster Kutlumuş", *Byzantinoslavica* 39 (1978), 29-43; Κ. Παυλικιάνωφ, *Σλάβοι μοναχοί στο Άγιον Όρος από τον Ι΄ ως τον ΙΖ΄ αιώνα* (Θεσσαλονίκη, 2002), 60-72.

¹² [III], lines 103-4.

Abbreviations

BHBS К. Иванова, *Bibliotheca hagiographica Balcano-Slavica* (София, 2008)

BHG F. Halkin, ed. *Bibliotheca hagiographica Graeca*, 3d ed., 3 vols. & Novum Auctarium (Brussels, 1957-84)

Acknowledgements

My sister Petia Parpulova (Seattle) sent me a copy of *Отчет Императорской Публичной библиотеки за 1883 г.* Lyubov Osinkina (Saint Petersburg) and Todor Petkov (Moscow) hosted me in Russia. Antonio Rigo (Venice), Lyubomira Parpulova-Gribble (Columbus OH), M. A. Johnson (Columbus OH) and Nikola Pavlović (Belgrade) provided me with copies of MSS which I could not see in person. Maria Schnitter (Plovdiv) advised me about MS 110 in the Ivan Vazov National Library. Vera Tchentsova (Paris) encouraged me. I am most grateful to all.

19 November 2013